

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Tereza Veselá

**Mediální obraz filmového režiséra Karla
Zemana v letech 1945–1989 v českých
médiích**

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **Tereza Veselá**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

VESELÁ, Tereza. *Mediální obraz filmového režiséra Karla Zemana v letech 1945–1989 v českých médiích*. Praha, 2017. 116 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje tvorbě Karla Zemana, významného československého filmového režiséra druhé poloviny 20. století, a jeho mediálnímu obrazu v dobových českých médiích. Karel Zeman patří ke klíčovým osobnostem poválečné kinematografie, konkrétně pak jedné její větve – animovaného filmu. Proslavil se především svými celovečerními filmy kombinujícími hranou a animovanou složku – *Cesta do pravěku*, *Vynález zkázy* či *Baron Prášil*. Jeho tvorba je přitom tak specifická a natolik vázaná přímo na režisérovu osobnost, že se po jeho smrti nenašel žádný pokračovatel. Diplomová práce popisuje chronologicky Zemanovu tvorbu, od prvních krátkých animovaných filmů přes nejslavnější celovečerní kombinované filmy po celovečerní animované pohádky pro děti. Pro pochopení kontextu stručně přibližuje počátky animované tvorby ve světě i u nás a průběžně se dotýká některých zásadních změn československé kinematografie, které Zemanovu tvorbu přímo ovlivnily (poválečná situace, zestátnění kinematografie). Zabývá se i Zemanovým osobním životem. Základem práce je však podrobný popis jednotlivých filmů – stručný popis děje, umělecké zpracování (výtvarné pojetí, herecká složka, hudba apod.), premiéra a další významná uvedení filmu u nás i v zahraničí, ocenění udělená filmu, ohlas kritiky i veřejnosti. To vše průběžně podkládáno a komentováno na základě dobových článků, recenzí a kritik z odborných filmových periodik (*Film a doba*, *Kino*, *Film a divadlo*, *Záběr*, *Filmové informace*, *Filmový přehled* a další) i běžného tisku (*Rudé právo*, *Mladá fronta*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Práce*, *Květy* a další). Časově práce sleduje zejména období od počátku Zemanovy tvorby od roku 1945 do režisérovy smrti v roce 1989. Práci doplňuje samostatná studie týkající se uvádění Zemanových filmů v Československé a později České televizi.

Abstract

The topic of the thesis is work of Karel Zeman – the important Czechoslovakian film director of the second half of 20th century and his media image in the Czech media of that period. Karel Zeman is one of the leading figures of post-war cinematography, especially one of its branch – animated film. Karel Zeman is famous for his feature films *Journey to the Beginning of Time*, *The Fabulous World of Jules Verne* and *The Fabulous Baron Munchausen*, in which he combined performed and animated parts. His work is so specific and so tied together with the director that after his death nobody was able to continue in it. The thesis describes in chronological way Karel Zeman's work, from the first short animated films over the most famous featured combined films to the featured animated fairy tales for children. For understanding of the whole context the thesis briefly describes beginning of animation in the world and in Czechoslovakia and also continuously touch important changes in Czechoslovakian cinematography, which directly affected Zeman's work (post-war situation, nationalization of cinematography). The thesis also touches Karel Zeman's personal life. The base of the thesis is focused on characterization of the particular films – short description of the plot, art processing (visual conception of the film, acting, music and so on), the date of the premiere and important releasing of the film in Czechoslovakia and abroad, awards, critics and audience reactions. All of this information are based and commented by articles, reviews and critiques of that period in specialized film periodicals (*Film a doba*, *Kino*, *Film a divadlo*, *Záběr*, *Filmové informace*, *Filmový přehled a další*) and also public press (*Rudé právo*, *Mladá fronta*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Práce*, *Květy a další*). The thesis follows especially the period from the beginning of Zeman's work in 1945 until the director's death in 1989. There is study concerning releasing of Zeman's film on Czechoslovakian and later on Czech television.

Klíčová slova

Umění, film, animace, československá kinematografie, Karel Zeman, český tisk

Keywords

Art, film, animation, Czechoslovakian cinematography, Karel Zeman, Czech press

Rozsah práce: 248 083 znaků

Prohlášení

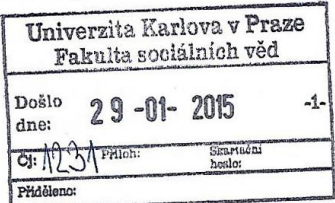
- Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
- Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
- Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Tereza Veselá

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce paní docentce Barbaře Köpplové za všechny cenné rady a připomínky.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Veselá Tereza	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2013	
E-mail diplomantky/diplomanta: teruscha@seznam.cz	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia / kombinovaná	
Předpokládaný název práce v češtině: Mediální obraz filmového režiséra Karla Zemana v letech 1945 – 1989 v českých médiích	
Předpokládaný název práce v angličtině: Media image of the film director Karel Zeman in 1945 – 1989 in czech media	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) ZS 2015/2016	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Karel Zeman, někdy přezdívaný také jako český Méliès, je významný filmový režisér druhé poloviny 20. století. Proslavil se zejména filmy Cesta do pravěku, Vynález zkázy či Baron Prášil, ve kterých kombinoval hraný film s animací. Tuzemské i zahraniční diváky Zeman okouzлил nejen svými jedinečnými, ručně dělanými filmovými triky, ale také originálním výtvarným zpracováním. Jeho dílo inspirovalo a do jisté míry ovlivnilo i slavné režiséry současnosti, jmenujme například Tima Burtona, Terryho Gilliamu nebo Stevena Spielberga. O Zemanově významu a unikátnosti jeho filmů se vyučuje na českých i zahraničních uměleckých školách. Mezi laickou diváckou obcí však bývá jméno Karla Zemana vytěšňováno a pozornosti se těší spíše režisérovi současníci Jiří Trnka či Jan Švankmajer. Práce si proto dává za cíl představit a přiblížit osobnost a dílo Karla Zemana a zmapovat a analyzovat jeho mediální obraz. Zaměřuje se zejména na média orientovaná na film a kulturu a to v období od roku 1945, kdy vznikl Zemanův první film, do roku 1989. Výzkum médií doplní ještě rozhovory s pamětníky či odborníky na danou problematiku. Téma doposud nebylo žádným způsobem zpracováno.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem práce je podat ucelený obraz o filmovém režisérovi Karlu Zemanovi (1910 – 1989), přiblížit jeho život a umělecký význam jeho díla a zmapovat jeho mediální obraz v českých médiích (knihy, tisk – noviny, časopisy, rádiové vysílání, televizní pořady, internet) v období od roku 1945 do roku 1989. Na základě historické a popř. obsahové analýzy budeme sledovat směr mediálního zájmu o režiséra, pojítka mezi jednotlivými mediálními výstupy, jejich frekvenci a vydávání (zda se např. články objevovaly jen u příležitosti premiér nových filmů, v jaké intenzitě se o Karlu Zemanovi psalo, jak bylo jeho dílo novináři nahlíženo apod.). Nebude chybět ani zařazení do dobového kontextu a porovnání získaného mediálního obrazu s názory pamětníků a odborníků.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod (kapitola uvede téma práce, jeho výběr a smysl) 2. Filmový režisér Karel Zeman (kapitola věnovaná osobnosti, jejíž mediální obraz hodláme sledovat) <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Zrození legendy (biografie Karla Zemana zachycující významné milníky v jeho životě) 2.2. Filmografie (filmografie Karla Zemana, vč. obsahu, jedinečnosti, ohlasu jeho filmů a zasazení do dobového kontextu) Zemanova cesta k filmu (začátky kariéry Karla Zemana) Český poválečný animovaný film (zasazení do dobového kontextu období státních filmových studií; Zemanovy filmové začátky) 	

<p>2.2.3. Unikátní Cesta do pravěku (první celovečerní Zemanův film, který jej proslavil; unikátní způsob natáčení i jedinečné filmové triky; kombinování hraného a animovaného snímku)</p> <p>2.2.4. Celosvětový úspěch Vynálezu zkázy (kapitola věnovaná druhému významnému filmu Karla Zemana, který režiséra proslavil v zahraničí)</p> <p>2.2.5. Baron Prášil – filmové hvězdy na Měsíci (třetí z nejvýznamnějších Zemanových filmů, kde si zahrály nejslavnější čeští herci té doby)</p> <p>2.2.6. Další úspěšné Zemanovy snímky (kapitola věnovaná filmům Bláznova kronika, Ukradená vzducholod' a Na kometě)</p> <p>2.2.7. Od hraných filmů zpátky k animaci (kapitola věnovaná závěrečnému tvůrčímu období Karla Zemana a odklonu od hraných filmů k animovaným snímkům - Sindibádova dobrodružství, Čarodějův učeň a Pohádka o Honzíkovi a Mařence)</p> <p>2.3. -Výjimečný filmový jazyk (kapitola shrnující jedinečnost Zemanových filmů – unikátní filmové triky a způsob natáčení, výtvarná stránka díla, filmová řeč)</p> <p>2.4. Pomocnice i následovnice Ludmila Zemanová (kapitola věnovaná Zemanově dceři a následovnici)</p> <p>2.5. Český Méliès (zasazení Karla Zemana do kontextu filmové historie, ohlas současných filmařů a osobností působících ve filmovém průmyslu)</p> <p>3. Mediální obraz režiséra Karla Zemana (kapitola věnovaná výzkumu médií)</p> <p>3.1. Vybraná média (kapitola věnovaná médiím, která informovala o Karlu Zemanovi a jeho dílu; kapitola bude obsahovat několik podkapitol, které budou pojednávat o zkoumaných médiích)</p> <p>3.2. Analýza získaných materiálů (obsahová analýza získaných materiálů - článků, audio i video záznamů, které se týkají osobnosti Karla Zemana)</p> <p>3.3. Závěr analýzy (shrnutí získaných poznatků)</p> <p>4. Bylo to skutečně tak? (otevření nejzásadnějších témat, která vyplynou z analýzy médií, prostřednictvím vedených rozhovorů s pamětníky či odborníky; porovnání získaných informací z rozhovorů s mediálním obrazem, který vznikl v předchozí kapitole; tato kapitola může obsahovat další podkapitoly)</p> <p>5. Výsledek bádání (shrnutí a zhodnocení dosažených výsledků analýzy)</p> <p>6. Odkaz Karla Zemana (po vzhledu do minulosti pohled do současnosti a budoucnosti)</p> <p>7. Závěr (shrnutí a zhodnocení práce)</p>
<p>Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období): <i>Film a doba</i>. Brno: Sdružení přátel odborného filmového tisku, 1955 – 2000. <i>Kultura</i>. Vydavatelství ÚV KSČ: 1957 – 1962. <i>Kulturní tvorba</i>. Vydavatelství ÚV KSČ: 1963 – 1968. <i>Literární noviny</i>. Litmedia: 1946 – 1969. <i>Rudé právo</i>. Vydavatelství ÚV KSČ: 1950 – 1989. <i>Scéna</i>: Čtrnáctideník Svazu českých dramatických umělců pro otázky divadla, filmu, televize a rozhlasu. Praha: Orbis, 1976 – 1989. <i>Tvorba</i>. Vydavatelství ÚV KSČ: 1950 – 1989.</p>
<p>Metody (techniky) zpracování materiálu: Historická analýza kombinovaná s obsahovou analýzou dobových médií doplněných rozhovory s pamětníky i současnými odborníky na problematiku. Vymezení podkladového materiálu bude upřesněno na základě studia periodik.</p>
<p>Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků): DISMAN, Miroslav. <i>Jak se vyrábí sociologická znalost</i>. Dotisk 4. vyd. Karolinum, 2011. 374 s. Kniha, která přibližuje metody sociologického průzkumu. HAMES, Peter. <i>Czech and Slovak cinema: Theme and Tradition</i>. 1. vyd. Edinburgh University Press, 2009. 264 s. Zahraniční publikace, která mapuje československý film dvacátého století, přibližuje tvorbu našich nejvýznamnějších režisérů a zasazuje ji i do historického kontextu.</p>

<p>KNAPÍK, Jiří; FRANC, Martin a kol. Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967 (I.-II.). 1. vyd. Praha: Academia, 2011. 1300 s.   Publikace přibližující životní styl a kulturní dění v poválečném Československu v letech 1948 – 1968.</p> <p>POŠ, Jan. Výtvarníci animovaného filmu. 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. 204 s.   Kniha, která chronologicky sleduje vývoj českého animovaného filmu a představuje jednotlivé režiséry, jejich dílo a dobový kontext.</p> <p>PTÁČEK, Luboš. Panorama českého filmu. 1. vyd. Rubico, 2000. 514 s.   Chronologický přehled filmových dějin, který se zaměřuje kromě vývoje české kinematografie také na charakteristiku jednotlivých filmových žánrů a zasazení děl do historického kontextu.</p> <p>SMEJKAL, Zdeněk; HÁBOVÁ, Milada. Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů. 1. vyd. Čs. Filmový ústav, Blok, 1986. 104 s.   Doposud jediná publikace – sborník věnující se zcela režiséru Karlu Zemanovi.</p> <p>ULVER, Stanislav. Animace a doba: Sborník textů z časopisu Film a doba 1955 – 2000. Brno: Sdružení přátel odborného filmového tisku, 2000. 398 s.   Sborník článků periodika, které je zaměřené přímo na zkoumané téma – animovaný film.</p> <p>ZEMANOVÁ, Ludmila. Art of Karel Zeman. 1. vyd. Albatros Media, 2015.   Očekávaná monografie Karla Zemana, kterou připravuje jeho dcera Ludmila Zemanová. Kniha by měla vyjít v druhé polovině roku 2015.</p> <p>Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p> <p>ŠTICHOVÁ, Petra. <i>Karel Zeman - Tvorba a dílo</i>. Zlín, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta multimediálních komunikací.</p> <p>Datum / Podpis studenta/ky   29.1.2015 Veselá</p>
--

<p>TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:</p> <p>Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:</p> <p>Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:</p> <p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.</p> <p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p> <p> Barbára Koffronová Koffronová </p> <p>Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga Datum / Podpis pedagožky/pedagoga</p>

<p>TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.</p> <p>TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.</p>
--

Obsah

ÚVOD.....	2
1. FILMOVÝ REŽISÉR KAREL ZEMAN.....	5
2. STRUČNÁ HISTORIE ANIMOVANÉHO FILMU	8
3. ZEMANOVA CESTA K FILMU	12
4. PRVNÍ ZEMANŮV ÚSPĚCH VE FILMOVÝCH ATELIÉRECH TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ	16
4.1. VÁNOČNÍ SEN.....	18
5. ZESTÁTNĚNÍ ČESKOSLOVENSKÉ KINEMATOGRAFIE	20
6. ZEMANOVA AUTORSKÁ TVORBA A JEJÍ OBRAZ V MÉDIÍCH	22
6.1. PRVNÍ OBDOBÍ: KRÁTKÉ ANIMOVANÉ FILMY	22
6.1.1. <i>Křeček</i>	22
6.1.2. <i>Příběhy o panu Prokoukovi</i>	22
6.1.3. <i>Inspirace</i>	28
6.1.4. <i>Král Lávra</i>	29
6.2. DRUHÉ OBDOBÍ: KOMBINOVANÉ CELOVEČERNÍ FILMY	31
6.2.1. <i>Poklad ptačího ostrova</i>	31
6.2.2. <i>Cesta do pravěku</i>	33
6.2.3. <i>Vynález zkázy</i>	42
6.2.4. <i>Baron Prášil</i>	51
6.2.5. <i>Dokument o Karlu Zemanovi Kouzelný svět Karla Zemana</i>	61
6.2.6. <i>Bláznova kronika</i>	62
6.2.7. <i>Ukradená vzducholod'</i>	68
6.2.8. <i>Na kometě</i>	73
6.3. TŘETÍ OBDOBÍ: ANIMOVANÉ CELOVEČERNÍ FILMY PRO DĚTI	76
6.3.1. <i>Pohádky tisíce a jedné noci</i>	77
6.3.2. <i>Čarodějův učeň</i>	78
6.3.3. <i>Pohádka o Honzíkovi a Mařence</i>	81
7. ZEMANOVY FILMY V ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ TELEVIZI	83
ZÁVĚR	89
SUMMARY	90
FILMOGRAFIE	92
OSLOVENÉ INSTITUCE	95
POUŽITÁ LITERATURA.....	96
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	107

Úvod

Diplomová práce představuje tvorbu filmového režiséra Karla Zemana na stránkách českého tisku v období 1945 až 1989. Karel Zeman patří společně s Jiřím Trnkou a Hermínou Týrlovou k osobnostem, které se podílely na zrodu a formování československého animovaného filmu a významně ovlivnily jeho další vývoj v druhé polovině dvacátého století u nás i ve světě. Karel Zeman se asi nejvíce proslavil svými celovečerními filmy, v nichž kombinoval animovanou a hranou složku. U nás nejznámějším Zemanovým filmem je první takový kombinovaný film *Cesta do pravěku* z roku 1955, celosvětový věhlas pak režisérovi přinesl o tři roky starší snímek *Vynález zkázy*, který byl mj. vyznamenán v rámci světové výstavy EXPO 58 v Bruselu. Pro své jedinečné umělecké zpracování však stojí za pozornost i ostatní Zemanovy celovečerní a krátkometrážní filmy.

Diplomová práce sleduje tvorbu Karla Zemana chronologicky. Nejprve v první kapitole přibližuje režisérovu osobnost a význam jeho díla. Následuje kapitola věnující se stručně obecné historii animovaného filmu. V té se čtenář nejprve seznámí se vznikem filmu a principy, které mu předcházely a které jsou zásadní pro vznik a další vývoj filmu animovaného. Také se v této kapitole budeme stručně věnovat počátkům animovaného filmu ve světě a v Československu na začátku 20. století. Protože Zeman nebyl vystudovaný režisér ani výtvarník a k filmové tvorbě se dostal až ve dvaatřiceti letech, zabývá se práce dále jeho osobní a profesní cestou k filmu a zmiňuje také inspirační zdroje, které jej v další tvorbě ovlivnily. Počátky Zemanovy tvorby jsou spojeny s ateliérem Tomáše Bati ve Zlíně, kde pak Zeman celý život působil. Kapitola o jeho prvním snímku *Vánoční sen* se proto zčásti dotýká také počátků filmového průmyslu jako součásti propagačního a edukačního nástroje koncernu Baťa.

Jednotlivým filmům se práce věnuje následně v samostatných kapitolách. Ty jsou ještě rozděleny do tří větších celků podle typů filmů, kterým Zeman v daných obdobích zasvětil svou práci. První část popisuje počátky Zemanovy tvorby, kdy točil krátké autorské filmy pomocí různých druhů a principů animace. Druhá, nejobsáhlejší část zkoumá Zemanovy kombinované filmy. Třetí část se zabývá celovečerními animovanými pohádkami, které Zemanovu tvorbu zakončily. Kapitoly věnované

jednotlivým filmům mají vždy stejnou strukturu: nejprve stručně přibližují děj filmu, následuje popis uměleckého zpracování (výtvarné pojetí, herecká složka, hudba apod.), premiéra a další významná uvedení filmu u nás i v zahraničí, ocenění udělená filmu, ohlas kritiky i veřejnosti. To vše v souvztažnosti s předchozími Zemanovými snímky. Důraz je tak kladen na chronologické zachycení vývoje jeho tvorby. To průběžně podkládají a komentují dobové články, recenze a kritiky z odborných filmových periodik i běžného tisku. Závěrečnou kapitolu tvoří samostatná studie, která sleduje uvádění Zemanových filmů v Československé a později České televizi.

Původní záměr členění diplomové práce byl poněkud odlišný a výsledná práce se proto po dohodě s vedoucí práce částečně odchyľuje od schválené teze. Práce měla nejprve popsat Zemanovu biografii, přiblížit dobový kontext a stručně představit jednotlivé filmy a až následně se věnovat mediálnímu obrazu. Během psaní práce jsem však zjistila, že nelze oddělit média do samostatné kapitoly, protože by se tak spousta informací musela opakovat a připomínat. Zároveň by byla škoda nepodložit popis jednotlivých snímků přímými citacemi z dobového tisku. Rozhodla jsem se proto zahrnout mediální reflexi do textu hned od začátku. Práce je díky tomu čtivější, celistvější, informace přibývají postupně a mohou na sebe vzájemně odkazovat. Hlavním cílem práce bylo podat ucelený obraz o filmovém režisérovi Karlu Zemanovi, přiblížit jeho život a umělecký význam jeho díla a zmapovat jeho mediální obraz v českém dobovém tisku. Tento původní záměr byl naplněn i přes změnu členění kapitol, a dokonce vynechání některých z nich (pro velkou obsáhlost práce).

Práce vznikla metodou historického výzkumu. Pro získání pramenů jsem oslovila řadu institucí, vhodné materiály jsem pak čerpala pouze z několika vybraných. Největším zdrojem dobových médií byl Národní filmový archiv, kde jsem pracovala se separátem k osobnosti Karla Zemana, s novinovými výstřižky a také se sekundární literaturou. U kombinovaných filmů mi s hledáním jednotlivých článků velmi pomohly publikace Český hraný film III. 1945–1960 a Český hraný film IV. 1961–1970 obsahující bibliografie snímků z daných období. O filmech z rané a závěrečné Zemanovy tvorby, o nichž se v médiích psalo podstatně méně, jsem hledala články mezi novinovými výstřižky z let dokončení a premiér filmů, nebo z období, kdy získaly nějaké významné ocenění. Věnovala jsem se jak dobovým článkům, recenzím a kritikám z odborných filmových periodik (Film a doba, Kino, Film a divadlo, Záběr, Filmové informace,

Filmový přehled a další), tak i z běžného tisku (Rudé právo, Mladá fronta, Lidová demokracie, Svobodné slovo, Práce, Květy a další). Kompletní seznam použitých pramenů a literatury je uveden v závěru práce a čítá více než dvě stě dobových článků. Dalším významným zdrojem byl archiv Barrandov Studia a.s., který uchovává dobové scénáře, produkční dokumenty a také novinové výstřižky k filmům, které vznikly v koprodukcii studia. K rané Zemanově tvorbě jsem našla nejvíce materiálů ve sbírce Národního archivu. Další archiválie k filmům se nacházejí ve sbírkových fondech zlínského muzea, protože jde však výhradně o scénáře, nevyužila jsem je. Analýza uvedení Zemanových filmů v televizi vznikla díky možnosti navštívit a vyhledat data v archivu útvaru Výzkumu a analýz České televize. Kompletní seznam oslovených archivů, muzeí a institucí je uveden v závěru práce. Kromě výše zmíněných však ostatní instituce neuchovávají žádné materiály vztahující se přímo k Zemanovi či jeho tvorbě.

Karel Zeman je velmi významná osobnost dějin československé kinematografie. Filmografie a informace o jeho životě byly v československých publikacích a médiích hojně zmiňovány. První dobovou biografií je sborník Milady Hábové z roku 1986 s názvem Karel Zeman. V posledních letech se zájem o Zemanovu tvorbu vrací. Z iniciativy Zemanovy dcery Ludmily Zemanové vzniklo v Praze v roce 2012 interaktivní muzeum zasvěcené režisérovi a animované tvorbě. O tři roky později byl digitálně restaurován první film Karla Zemana *Vynález zkázy*, současně měl premiéru dokumentární životopisný film Tomáše Hodana *Filmový dobrodruh Karel Zeman* a vyšla biografie z pera Ludmily Zemanové a její dcery Lindy Zeman-Spaleny *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. Diplomová práce se snaží dotvářet obraz o této významné osobnosti tím, že se zaměřuje na dobová média, zejména na český tisk. Na základě zpracování velkého počtu článků a publikací uvádí zajímavé a dosud nevyužité informace. Stává se tak vedle výše zmíněných biografických děl dalším ze zdrojů důležitým pro hodnocení osobnosti Zemana a jeho tvorby. Dále práce přináší dosud nezveřejněné materiály z archivních fondů Národního archivu, z archivu Barrandov Studia a.s. a z archivu České televize. Mezi diplomovými pracemi jde v tomto směru o dosud nezpracované téma. Ostatní práce týkající se Zemana se zabývají jeho tvorbou většinou jen z uměleckého hlediska nebo se zaměřují pouze na některou z filmových složek.

1. Filmový režisér Karel Zeman

Filmový kouzelník, dobrodruh či vizionář. Český Méliès.¹ Jules Verne² kinematografie. Filmový experimentátor.³ I král filmové fantazie.⁴ Tak býval režisér Karel Zeman častokrát označován. A dodnes tato přívziska novináři, filmoví teoretici, tvůrci i odborná veřejnost v souvislosti se jménem tohoto významného československého režiséra rádi používají.

Autorské filmové tvorbě se Karel Zeman začal věnovat od čtyřicátých let dvacátého století. V té době již animovaný film svůj největší vzestup ve světě zažil. Vývoj animovaného filmu v Československu však probíhal později (od dvacátých let) a o poznání pomaleji. Proto můžeme konstatovat, že Karel Zeman patří s Jiřím Trnkou a Hermínou Týrlovou v této pozdější době stále ještě k pionýrům našeho animovaného filmu, zejména pak jedné jeho odnože – filmu loutkového.⁵ Zemanova pozice je spolu se dvěma zmíněnými umělci zakladatelská a Zeman je tak považován za jednoho z průkopníků československého animovaného filmu. Významně se podílel také na jeho

---

¹ Přízvisko po prvním slavném průkopníkovi trikových filmů G. Mélièsovi. TVRZŇÍK, Jiří. Ono hledání, onen nepokoj... Svazácká pocta národnímu umělci Karlu Zemanovi. *Mladá fronta*. 11. 11. 1980.

HEPNEROVÁ, Eva. Český Méliès národním umělcem. *Kino*. 1970, roč. 25, č. 11.

WELLNER-POSPÍŠIL, Michael. *Le Méliès tchèque*. Festival international du film de la Rochelle. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.festival-larochelle.org/festival-2002/karel-zeman>.

Georges Méliès (8. 12. 1861 – 21. 1. 1938) byl francouzský filmový režisér, průkopník kinematografie. Oproti dokumentárnímu způsobu filmování jeho současníků bratrů Lumiérových viděl ve filmu umělecký potenciál a možnost vytvářet vlastní realitu. Pro dosažení svého záměru hojně využíval různých triků, kvůli čemuž bývá zmiňován i v souvislosti s Karlem Zemanem. Je považován za zakladatele dodnes používaného stop triku. Jeho nejznámějším filmem je *Cesta na Měsíc*. Georges Méliès. [online]. [Cit. 15. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/3926-georges-melies/>. MONACO, James. *Jak číst film. Svět filmů, médií a multimédií. Umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. s. 284. ISBN: 13-844-005-09.

² Jules Verne (8. 2. 1828 – 24. 3. 1905) byl francouzský spisovatel, jeden ze zakladatelů žánru vědeckofantastická literatura (science-fiction). Ve svých románech se soustředil na vědecká a cestopisná témata, předpověděl v nich i řadu vědeckých a technických vynálezů. Karel Zeman námětově zpracoval jeho romány *Vynález zkázy* (u nás též pod názvem *Tváří v tvář praporu vlasti*), *Dva roky prázdnin* a *Na kometě*. Jules Verne. [online]. [Cit. 15. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/jules-verne>.

³ VODIČKA, Jindřich. Filmový experimentátor. *Večerní Praha*. 1957, roč. 3, č. 110 (13. 5.), s. 3.

⁴ HOŘEJŠÍ, Jan. Pozemšťan Karel Zeman. In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 6. ISBN: 47-009-86.

⁵ *Filmové informace*. 1966, č. 18, s. 4.

dalším směřování, a to zejména vlastním tvůrčím přístupem, experimentováním a překračováním pomyslných hranic různých oblastí filmu.

Zeman zpočátku natáčel filmy loutkové a kreslené, později přešel ke kombinované tvorbě spojující kreslený, loutkový a hraný film. Právě proto, že Zemanovy filmy spadají do několika různých oblastí animovaného filmu, je jeho tvorba obtížně zařaditelná. Během čtyř dekad své profesní dráhy v letech 1955–1980 Zeman natočil třiadvacet snímků, od krátkých několikaminutových hříček po celovečerní filmy.⁶ Byl přitom velmi invenční a v každém novém filmu experimentoval s výrazovými prostředky i s novými postupy při natáčení.

Dílo Karla Zemana je jedinečné také svým výtvarným zpracováním. Režisér kombinoval různé výrazové prostředky a unikátní, ručně dělané trikové efekty, které umožňovaly vytvářet filmová kouzla před nástupem počítačových technologií. Filmy vynikají také osobitou poetikou, pomocí které Zeman dobrodružné a většinou i poučné příběhy vypráví. Díky nadčasovým tématům, humoru a unikátnímu vizuálnímu stylu, který pro svou náročnost a autorskou osobitost v budoucnu nenašel svého pokračovatele, zůstávají filmy dodnes aktuální a atraktivní. „Zemanovy filmy jsou technologické a výtvarné vynálezy, které ani v dnešní době dokonalých počítačových efektů neztrácejí svou originalitu a poetiku,“⁷ potvrdil Jiří Barta, významný český režisér a výtvarník animovaných filmů, který dlouhodobě působil ve Studiu Jiřího Trnky v Krátkém filmu Praha.⁸

V době jejich vzniku Zemanovy filmy ocenili jak diváci, tak odborní kritici. Podle sborníku Milady Hábové a Zdeňka Smejkalů sklidily Zemanovy filmy dohromady více než šedesát prestižních cen a uznání na domácích i zahraničních filmových festivalech, které režisér doplnil ještě dalšími dvěma desítkami osobních ocenění.⁹ Mezi ty

⁶ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 97-102. ISBN: 47-009-86.

⁷ SPÁČILOVÁ, Mirka. Rok 2010 je rokem Karla Zemana, tvůrce, jehož ctil i Spielberg. *iDNES.cz*. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/rok-2010-je-rokem-karla-zemana-tvurce-jehoz-ctil-i-spielberg-pzm-/filmvideo.aspx?c=A100103_194231_filmvideo_tt.

⁸ SKURSKÁ, Eva. *Jiří Barta – profil tvůrce a rozbor díla*. Zlín: 2009. 49 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta multimediálních komunikací. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Zdeněk Storch.

⁹ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 99-102. ISBN: 47-009-86.

nejvýznamnější patří Velká cena francouzské filmové akademie Křišťálová hvězda, Velká cena na Světovém filmovém festivalu při EXPO 58 v Bruselu, tituly národní a zasloužilý umělec či dvě státní ceny Klementa Gottwalda. Zeman byl zván do porot mezinárodních filmových soutěží i jako přednášející na zahraniční umělecké školy. Jeho filmy se prodávaly do řady zemí, protože témata, která zobrazují, zůstávají i za hranicemi naší země univerzálně platná a funkční. „*Je třeba konstatovat, že Karel Zeman je v zahraničí rozhodně naším nejznámějším filmařem,*“¹⁰ uvedl v roce 2010 český filmový historik a publicista Pavel Taussig. Filmoví redaktoři a kritici z Československa i ze zahraničí tvorbu a úspěchy Karla Zemana průběžně sledovali a informovali o nich širokou veřejnost. U nás se Zemanově tvorbě dlouhodobě věnovali zejména Jan Kliment (Rudé právo, Kino, Kulturní tvorba), Marie Benešová (Film a doba) či Jiří Hrbas (Film a doba, Rudé právo).

Zemanovy snímky zaujímají významné místo nejen v historii československé kinematografie, ale i v dějinách světového animovaného filmu. Výtvarné filmy a unikátní technologické filmové triky inspirovaly i významné filmové režiséry pozdějších let. Například americký režisér a výtvarník Tim Burton v rozhovoru u příležitosti uvedení své vlastní výstavy v Praze v roce 2014 zmínil Zemana jako vzor, který ovlivnil jeho pozdější kariéru. „*Jeho filmy, jako Baron Prášil... a pamatuji si nějaký seriál s dinosaury a dětmi [pravděpodobně šlo o Cestu do pravěku]... a také si pamatuji, že když jsem vyrůstal v Burbanku [Burtonovo rodné město v Kalifornii v USA], viděl jsem dokument o Karlu Zemanovi a jeho tvorbě, což pro mě bylo velice inspirující. Myslím, že on a Ray Harryhausen byli pravděpodobně dvě velké inspirace co se týče věnování se stop-motion animaci a kvalitě ruční práce... Karel Zeman toto dělal úžasně,*“¹¹ řekl Burton.

¹⁰ CZ Echo, občasník českých center: 2010.

¹¹ „*His films, like [The Fabulous] Baron Munchausen... And I remember some dinosaur series with kids in it [probably Journey to the Beginning of Time]... And I remember where I grew up in Burbank there was a documentary on Karel Zeman that showed his creative process and that was extremely inspirational to me. I think he and Ray Harryhausen were probably two big inspirations in terms of doing stop motion and a more handmade quality... Karel Zeman did that amazingly.*“

WILLOUGHBY, Ian. Karel Zeman's work inspirational, says director Tim Burton on eve of Prague art show. Český rozhlas – Rádio Praha. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/en/section/curaffrs/karel-zemans-work-inspirational-says-director-tim-burton-on-eve-of-prague-art-show>. Překlad: autorka práce.

2. Stručná historie animovaného filmu

Ještě než se budeme cele věnovat Karlu Zemanovi, podívejme se ve stručnosti na vznik a nejvýznamnější milníky v historii světového a českého animovaného filmu do doby, kdy se také Karel Zeman tímto uměleckým odvětvím začal profesionálně zabývat.

Počátky animovaného filmu sahají daleko do historie. První sekvence animovaných postav můžeme nalézt ještě dávno před vznikem samotného filmu či fotografie, a to na poli výtvarného umění. Nejstarší pokusy o zachycení pohybu najdeme už na figurálních dekoracích váz starověkého Egypta a antického Řecka s kresbami rozfázovaného pohybu. Pozdější snahu o rozpohybování obrazu můžeme spatřovat zejména v období futurismu (nejmarkantnějším příkladem je Duchampův obraz *Akt sestupující ze schodů č. 2* z roku 1912).¹²

Ještě předtím, než vznikl celuloidový kinofilm, který mohl zaznamenat pohyb v reálném čase, se používaly nejrůznější projektory a promítačky, které většinou pouze pro jednoho diváka za sebou promítaly ručně kreslené a malované obrazy nebo vyfotografované snímky. Rychlým střídáním jednotlivých fází obrazu vznikal dojem pohybu znázorněných objektů, což je základní princip animace. Takové projekce byly populární už v 18. století, kdy se používala zejména *Laterna magica*, jednoduchý projekční přístroj na diapozitivy. Nejvíce vynálezů, které přispěly k rozvoji kinematografie, vzniklo na přelomu 19. a 20. století. S fotografickým rozpohybováním obrazu experimentoval v sedmdesátých letech 19. století Eadweard Muybridge, který se proslavil zejména svými studii pohybu. Významným vynálezem v dějinách kinematografie byl projekční přístroj *praxinoskop*¹³ Charlese Emila Reynauda, který na něm promítal ve svém „optickém divadle“ v Paříži vlastní filmy nakreslené na celuloidových destičkách a který už dokázal na plátně pomocí série obrazů vyprávět příběh. Podobným projekčním vynálezem byl Edisonův *kinetoskop*,¹⁴ který poháněný elektromotorem promítal ve smyčce filmový pás podobný klasickému 35mm filmu. Tato osobní filmová promítačka pro soukromá představení inspirovala i evropské otce

¹² PLASS, Jiří. *Základy animace. Základní pravidla klasické a virtuální animace*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2010. s. 8 a 10. ISBN: 978-80-7238-884-4.

¹³ *Praxinoskop*. [online]. [Cit. 5. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/heslar/praxinoskop>.

¹⁴ *Kinetoskop*. [online]. [Cit. 5. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/heslar/kinetoskop>.

filmu – bratry Lumiérové, kteří 28. prosince 1895 uskutečnili první veřejnou projekci filmu prostřednictvím jejich kinematografu.¹⁵ Zásadní rozdíl oproti dřívějším projekcím byl v tom, že Lumiérové už dokázali nafilmovat a promítat film v podobě, jak jej chápeme dnes, a ne pouze jako sadu diapozitivů s nepohyblivými obrázky. S nadsázkou můžeme říci, že do doby prvních filmů bratří Lumiérových byla veškerá filmová produkce určitým druhem animace.

„Léta 1896 až 1912 byla obdobím, kdy se film vyvinul z laciné pouťové atrakce v plnokrevné ekonomické umění.“¹⁶ Období do konce dvacátých let označujeme za éru němého filmu, kdy vznikly snímky jako Griffithova *Intolerance*, Wienův *Kabinet doktora Caligariho* nebo Ejzenštejnův *Křižník Potěmkin*. Na konci dvacátých let nastoupil film zvukový (za první zcela zvukový film je považován snímek *Světla New Yorku* z roku 1928).¹⁷ Vyvíjely se různé filmové žánry a vznikaly významné filmové společnosti jako Fox, Universal, Columbia Pictures a další.

Animovaný film se rozvíjel oproti hranému filmu pomaleji. Byla vyrobena kamera, umožňující snímání animace políčko po políčku. „... tuto techniku pak použil, poprvé v roce 1906, americký producent a později režisér J. S. Blackton a položil tak základy k technice animovaného filmu.“¹⁸ Jako první vznikaly kreslené filmy s bílými postavkami na černém pozadí v hlavní roli, později se natáčely filmy loutkové i filmy s rozpořybovanými předměty běžné potřeby. Animovaný film se nezávisle rozvíjel zejména ve Francii, Rusku a USA. V poslední jmenované zemi ožily ve dvacátých letech 20. století dodnes proslulé postavičky jako *Kocour Felix* Pata Sulivana, což byl vůbec první velmi úspěšný kreslený seriál, dále pak například *Pepík námořník* či *Betty Boop* bratrů Fleisherových, nebo *Myšák Mickey* Walta Disneyho. Poté, co se od roku 1928 začal i v animovaném filmu používat zvuk a později i barva, ovládla kreslený film produkce právě těchto tvůrců, kteří inspirovali další filmaře animovaných snímků po

¹⁵ MONACO, James. *Jak číst film. Svět filmů, médií a multimédií. Umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. s. 580. ISBN: 13-844-005-09.

¹⁶ MONACO, James. *Jak číst film. Svět filmů, médií a multimédií. Umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. s. 227. ISBN: 13-844-005-09.

¹⁷ MONACO, James. *Jak číst film. Svět filmů, médií a multimédií. Umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. s. 584. ISBN: 13-844-005-09.

¹⁸ KARASOVÁ, Jindra. *Tvůrci animovaného filmu*. Praha: Ústřední ředitelství ČSF – Filmový ústav, 1965. s. 2.

celém světě. Především Walt Disney velmi významně přispěl k rozvoji animovaného filmu a je zároveň autorem i producentem prvního celovečerního animovaného filmu *Sněhurka a sedm trpaslíků* z roku 1937.¹⁹ Základy loutkového filmu položil především ruský kreslíř a režisér Ladislav Starevič, který svou tvorbou rovněž ovlivnil tvůrce loutkových filmů v jiných zemích, mj. u nás režisérku Hermínu Týrlovou.²⁰

Animovaná filmová tvorba v Československu se oproti světové produkci začala vyvíjet o něco později. Až do dvacátých let dvacátého století, kdy se filmový průmysl i díky dobré poválečné atmosféře rozeběhl, šlo spíše o amatérské pokusy. Pak ale začaly vznikat filmové společnosti i profesionální filmové ateliéry. První němé a později i zvukové filmy byly natáčeny zejména jako reklamní zakázky velkých společností. Reklamní filmy však nevypadaly tak jako reklamy v dnešní době. Šlo spíše o samostatná zábavní a umělecká díla propagačního charakteru. Mnohdy děj reklam ani nemusel příliš souviset s firmou či produktem, které měl film propagovat, a samotný odkaz na propagovaný výrobek se nacházel až v úplném závěru snímku. Reklamy měly často uměleckou a estetickou hodnotu a autory takových krátkých filmů byli většinou umělci a výtvarníci. „*První animované snímky vznikaly především v reklamním oddělení Elektra Journalu, kde pracoval od roku 1925 Karel Dodal.*“²¹ Právě kreslená groteska *Zamilovaný vodník*, kterou natočil Karel Dodal se svou partnerkou a rovněž animátorkou Hermínou Týrlovou v roce 1928, bývá považována za první český kreslený film.²² Šlo o krátký němý animovaný film s dialogovými titulky a reklamou v závěru, který se promítal v kinech jako dodatek k filmovému týdeníku. V roce 1935 Karel Dodal založil v Praze Ateliér filmových triků (AFIT), kde se vyráběly úvodní znělky, trikové pasáže, titulky pro hrané filmy i krátké reklamní snímky.²³

Kromě Elektra Journalu se na výrobu krátkých filmů specializovaly malé i velké

---

¹⁹ PLASS, Jiří. *Základy animace. Základní pravidla klasické a virtuální animace*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2010. s. 12. ISBN: 978-80-7238-884-4.

²⁰ KARASOVÁ, Jindra. *Tvůrci animovaného filmu*. Praha: Ústřední ředitelství ČSF – Filmový ústav, 1965. s. 4.

²¹ POLENSKÁ, Radka. Animovaný film. In: PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s. 391. ISBN: 80-85839-54-7.

²² POŠ, Jan. *Výtvarníci animovaného filmu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. s. 18. ISBN: 80-207-0159-1.

²³ ŠTOCHLOVÁ, Helena. *Animovaný film*. Praha: Odeon, 1985. s. 6.

soukromé firmy jako např. Propagafilm, Unionfilm, Baťa,²⁴ Fischer a další. Ty se od roku 1934 spojily ve Svaz výrobců kulturních a propagačních filmů. „*O rok později vznikl Filmový poradní sbor a jeho Komise pro kulturně-propagační dodatky, jež začala podporovat výrobu krátkých filmů.*“²⁵ V té době už naplno fungovala také větší soukromá společnost AB, působící na Barrandově, kde se natáčely krátkometrážní ale už i celovečerní animované filmy. „*AB si současně jako jediná firma u nás mohla dovolit distribuovat své filmy v balíčcích: tedy hotový set krátkého a celovečerního filmu.*“²⁶

Soustavná tvorba animovaných filmů se v Československu naplno rozběhla paradoxně až za Druhé světové války. „*Němci se v rámci své koncepce filmové politiky v protektorátu rozhodli ovládnout české ateliéry, největší filmové půjčovny a premiérová kina.*“²⁷ Byla založena německá společnost Prag-Film s filmovou produkcí podrobenou nacionalistické propagandě. Tehdejší ministr lidové osvěty a propagandy Josef Goebbels totiž považoval film za nejvhodnější sdělovací prostředek, který díky své zábavné a emoce vzbuzující formě dokáže působit na podvědomí. „*Proto kladl film daleko před všechna ostatní média, jako jsou vizuální umění a tisk,*“²⁸ uvedl filmový režisér Fritz Hippler. Jedním z filmových center Říše se tak stalo v té době již plně vybavené Barrandovské studio v Praze. Společnost AB, která filmové ateliéry na Barrandově do té doby spravovala, zanikla.²⁹ Paradoxně až v této době vzniklo v Praze samostatné studio animovaného filmu specializované výhradně na tvorbu kreslených filmů a to přebudováním reklamní agentury AFIT na studio pro výrobu kreslených filmů Produktion Richard Dillenz pod správou společnosti Prag-Film. Zde byl natočen první československý celovečerní kreslený film *Svatba v korálovém moři*.³⁰ Ve čtyřicátých

²⁴ Více o filmových ateliérech firmy Baťa ve Zlíně viz. kapitola První Zemanův úspěch ve filmových ateliérech Tomáše Bati ve Zlíně.

²⁵ ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. s. 49. ISBN: 978-80-7004-163-5.

²⁶ Ibid.

²⁷ BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. s. 113. ISBN: 80-246-0619-4.

²⁸ *Goebbels: Mistr propagandy*. [film]. Režie Laurence, REES. Velká Británie, 1992. 03:48-04:09.

²⁹ *Historie filmové tvorby na Barrandově*. [online]. [Cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.barrandov.cz/clanek/historie/>.

³⁰ DUTKA, Edgar, POTŮČKOVÁ, Alena. *Krátký film dětem*. Praha: České muzeum výtvarných umění v Praze, 1997. ISBN: 80-7056-072-X.

letech v tomto studiu působila více než stovka mladých architektů a výtvarníků všech směrů, kteří tak zde byli mj. ukrytí před totálním nasazením.³¹

Německé okupační úřady si za Druhé světové války vynutily vliv také na vedení firmy Baťa, která své významné postavení neztratila ani za války, a to zejména proto, že se stala klíčovým dodavatelem zboží pro německou armádu (vyráběla např. boty, pneumatiky a další výrobky). Ve filmových ateliérech firmy Baťa, které ve Zlíně fungovaly od poloviny 30. let, se díky tomu mohly dál natáčet reklamní animované snímky. V roce 1941 byl dokonce zorganizován nábor do nově vznikající skupiny kresleného filmu, do které přišli výtvarníci jako Zdeněk Miler, Josef Kábrb, Břetislav Dvořák a další.³² Hermína Týrlová, která po rozchodu s Dodalem také působila ve Zlínských ateliérech, zde v roce 1944 natočila první český loutkový film *Ferda Mravenec*.³³ Právě v této době začal ve filmových ateliérech ve Zlíně – Kublově pracovat jako animátor a později filmový režisér i Karel Zeman.

3. Zemanova cesta k filmu

Karel Zeman se narodil 3. listopadu 1910 v Ostroměři u Nové Paky a zemřel 5. dubna 1989 ve Zlíně. První inspirační zdroj Zemanovy pozdější filmařské profese nalezneme již v období jeho dětství. „*Už ani nevím, v kolika letech a od koho jsem dostal loutkové divadélko. Ale určitě pro mě otevřelo nový svět. Byl to báječný svět, docela jiný než ten, co existoval doma kolem mě a z kterého jsem se utíkal ke svým aktérům. Tenhleten svět kulis a panáčků patřil celý jen a jen mně. Tady jsem byl principálem já a sám jsem pohyboval svým ansámblem na nitích a vkládal mu svoje slova do úst,*“³⁴ vzpomínal v rozhovoru s režisérem Elmarem Klosem Karel Zeman. Lásky k loutkám a záliba ve vyprávění příběhů jejich prostřednictvím Zemana neopustily ani v době dospívání, kdy

³¹ POLENSKÁ, Radka. Animovaný film. In: PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s. 392. ISBN: 80-85839-54-7.

³² POLENSKÁ, Radka. Animovaný film. In: PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s. 391. ISBN: 80-85839-54-7.

³³ PLASS, Jiří. *Základy animace. Základní pravidla klasické a virtuální animace*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2010. s. 13. ISBN: 978-80-7238-884-4.

³⁴ KLOS, Elmar. Řekněte mi něco o sobě! In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 69-70. ISBN: 47-009-86.

působil jako spoluautor výpravy a loutkovodič v ochotnickém divadle v Kolíně. Loutky a jejich kouzelný svět, který Zemana uchvátil v dětství, již režisér neopustil po celou dobu své více než čtyřicetileté profesní tvůrčí práce. „*Celá moje tvorba začala mojí láskou k loutkám,*“³⁵ opakoval pak dál v rozhovorech. A stejně jako další osobnosti československého loutkového filmu Jiří Trnka a Hermína Týrlová se otevřeně hlásil k loutkářskému odkazu Matěje Kopeckého a Josefa Skupy, k jarmarečnímu divadlu a naivnímu umění. „*Nás všechny odchovala lidová loutkářská kultura,*“ říkal Zeman, „*a v tomto smyslu lze říci, že my všichni jsme vyšli z Kašpárka...*“³⁶ K tomu, než však Zeman rozehrál své první loutkové příběhy na filmovém plátně, nevedla přímá cesta přes ateliér některé z uměleckých škol. Zeman vystudoval obchodní akademii a ačkoli se obchodníkem nikdy nestal, vědomosti získané tímto studiem později také uplatnil. „*Můj názor je, že mu to velice pomohlo, protože si uměl všechno vypočítat, všechny rozpočty a to všechno vlastně dělal on sám,*“³⁷ uvedla v rozhovoru Zemanova dcera Ludmila.³⁸

Po studiu střední školy se Zeman v roce 1928 ve svých necelých osmnácti letech rozhodl, že se bude naplno věnovat výtvarnému umění a odjel studovat kurz reklamního výtvarnictví na soukromou školu v Aix-en-Provence ve Francii. Zapsal se na základě inzerátu nalezeného v novinách.³⁹ Základy výtvarného řemesla si tedy Zeman osvojil ve Francii. Ve volném čase se věnoval sportu, boxerskými zápasy si prý dokonce přivydělával na živobytí. Po jednom z nich se seznámil s lidmi z reklamního ateliéru Prière, kteří mu nabídli pracovní místo v Marseille.⁴⁰ Zeman tedy nastoupil do tamního studia, kde také natočil svůj první vlastní krátký film. „*Dostal jsem za úkol udělat krátký reklamní snímek metodou kresleného filmu. Zkušenosti nebyly samozřejmě, věděl*

³⁵ *Křeslo pro hosta* [talk-show]. Režie Jan ZELENKA. Moderuje Zdena VAŘECHOVÁ. Československá televize, 22. 3. 1986. IDEC: 286 430 31388. 06:16-06:21.

³⁶ ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 3.

³⁷ *Filmový dobrodruh Karel Zeman* [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015. 04:50-04:57.

³⁸ Ludmila Zemanová (23. 4. 1947) je česko-kanadská ilustrátorka, výtvarnice, režisérka, která od své emigrace v roce 1984 působí v Kanadě. Mezi její nejznámější díla patří kniha *Epos o Gilgamešovi*. V roce 2015 vydala spolu se svou dcerou Lindou Zeman-Spaleny biografii svého otce s názvem *Karel Zeman a jeho kouzelný svět. Ludmila Zemanová slaví narozeniny*. [online]. [Cit. 15. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.muzeumkarlazemana.cz/cz/aktuality/ludmila-zemanova-slavi-narozenyiny>.

³⁹ KAČOR, Miroslav a kol. *Zlatý věk české loutkové animace*. Mladá fronta, 2010. s. 37. ISBN: 978-80-204-2190-6.

⁴⁰ *Filmový dobrodruh Karel Zeman* [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015. 05:16-05:26.

*jsem o tom strašně málo, a tak jsem si vypůjčil film s kocourem Felixem a tam jsem okénko po okénku s lupou v ruce prohlížel jednotlivé fáze. Seznamoval jsem se s metodou animace,*⁴¹ řekl Zeman. Snímkem, který ho učaroval a na který vzpomínal, byl americký kreslený seriál *Kocour Felix* o černém kocouru s velkýma očima, kterého vymyslel a nakreslil animátor a ilustrátor Otto Messmer ze studia Pata Sullivana.⁴² *Kocour Felix* byl populární zejména v době němých filmů tedy ještě předtím, než ho předčil myšák Mickey z dílny The Walt Disney Company. Díky americkým kresleným filmům a vlastní zvědavosti se tedy Zeman seznámil s principy kreslené animace, která vzniká postupným, pookénkovým snímáním souvislé řady obrazů – fází kresby.⁴³ Zeman ale nezůstal u klasické kreslené animace, jakou můžeme vidět právě například na onom zmíněném seriálu *Kocour Felix*. Rozhodl se využít své záliby v loutkách a přenést je do filmového prostředí. „*Když jsem poznal princip animace, byl jsem od té doby přesvědčen, že tenhle zázrak oživení by byl možný i s loutkou. Loutky – to byla přece moje stará láska, a já jsem chtěl pro tento pohádkový svět najít nové umělecké uplatnění. Širší, bohatší a větší. Chtěl jsem jim dát nový prostor a novou hodnotu,*“⁴⁴ vysvětlil v rozhovoru pro deník Lidová demokracie Karel Zeman. A právě s použitím loutek natočil zmíněný první autorský reklamní snímek na toaletní mýdlo. Kostka mýdla se v něm proměnila v jedoucí autíčko.

Do Československa se Zeman vrátil v roce 1930, aby zde absolvoval povinnou brannou povinnost u jezdeckého pluku. Předtím a po vojně také ještě hodně cestoval, poznal Jugoslávii, Řecko, Itálii, Turecko, Maroko i Egypt a vliv exotické kultury těchto zemí se odráží i v některých jeho pozdějších filmech (ornamentální zdobnost typickou pro kulturu zmíněných zemí nalezneme ve snímcích *Poklad ptačího ostrova*, *Pohádky tisíce a jedné noci* nebo *Baron Prášil*). Po pracovní stránce se ale Zeman již nadobro usídlil v Československu, což zapříčinila i vrcholící hospodářská krize, která nedávala příliš šancí na pracovní uplatnění v zahraničí. Nějaký čas pracoval v Kolíně jako prodavač aut a ačkoli to vypadá jako bezvýznamné období jeho profesního života, i z něj dokázal

---

⁴¹ Muzeum Karla Zemana, stálá expozice. Dobový záznam rozhovoru s Karlem Zemanem.

⁴² *Felix the Cat*. [online]. [Cit. 1. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.felixthecat.com/history.html>.

⁴³ POLENSKÁ, Radka. Animovaný film. In: PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s. 387. ISBN: 80-85839-54-7.

⁴⁴ HORÁČEK, František. Štěstí potkat se v životě s dobrem. Národní umělec Karel Zeman při vzpomínání i pohledech do budoucna. *Lidová demokracie*. 12. 12. 1986, s. 5.

Zeman něco vytěžit. Naučil se díky němu opravovat motory, takže si později dokázal zkonstruovat dvoupásové kamery. Z každého svého studia nebo zaměstnání tedy získal nějakou zkušenost, kterou později uplatnil při práci u filmu.⁴⁵

Zeman pokračoval také se zakázkovou prací u reklamy, a to především pro společnosti Tatra a Baťa.⁴⁶ V koncernu Baťa pak působil jako instruktor v baťovské škole aranžérů a následně se stal vedoucím aranžérského oddělení v Domě služeb v Brně. „*Dělal jsem plakáty, návrhy na inzeráty, slogany jsem vymýšlel i návrhy na poutače do výkladních skříní,*“⁴⁷ vyjmenovával své pole působnosti Zeman, který patřil k nejlepším ve svém oboru. Byla to pro něj i jistá příprava pro pozdější uměleckou tvorbu. „*Určitě je reklama dobrá škola. Když už nic jiného, zjistíte brzy z vlastní zkušenosti, že chcete-li na někoho zapůsobit, ovlivnit ho, nebo dokonce vyburcovat k aktivnímu činu – třeba jen, aby si koupil pastu na zuby nebo pil více mléka –, musíte být stručný a přesvědčivý, říkat fakta zajímavá a zajímavě, útočit na smysly, city i rozum všemi prostředky, jež máte k dispozici,*“⁴⁸ vysvětloval v rozhovoru Zeman.

A právě prostřednictvím reklamy, konkrétně skrze reklamní aranžérství výloh se Zeman seznámil s režisérem Elmarem Klosem ze zlínského filmového studia. „*Poprvé jsme se setkali koncem roku 1942, když jsem pro dokumentaci prodejního oddělení natáčel nejlepší výklady, které vyšly vítězně ze soutěže aranžérů,*“⁴⁹ vzpomínal Klos. Zemanův návrh zaranžované výlohy tehdy vyhrál první místo.⁵⁰ Mnohem důležitější než ocenění však bylo samotné náhodné setkání s režisérem Klosem. Ten právě hledal spolupracovníky do nově vznikající skupiny kresleného filmu v moderních baťovských ateliérech v Kudlově ve Zlíně. Když zjistil, že se Zeman zajímá o filmovou tvorbu

⁴⁵ *Filmový dobrodruh Karel Zeman* [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015. 06:30-07:02.

⁴⁶ KAČOR, Miroslav a kol. *Zlatý věk české loutkové animace*. Mladá fronta, 2010. s. 38. ISBN: 978-80-204-2190-6.

⁴⁷ *Křeslo pro hosta* [talk-show]. Režie Jan ZELENKA. Moderuje Zdena VAŘECHOVÁ. Československá televize, 22. 3. 1986. IDEC: 286 430 31388. 11:14-11:27.

⁴⁸ KLOS, Elmar. Řekněte mi něco o sobě! In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 72. ISBN: 47-009-86.

⁴⁹ KLOS, Elmar. Řekněte mi něco o sobě! In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 69-70. ISBN: 47-009-86.

⁵⁰ Soutěž nejlepších aranžérů. *Zpravodaj*. 1942, č. 3, s. 4. In: *Filmový dobrodruh Karel Zeman* [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015. 07:55.

a sám doma experimentuje s animací, pozval jej na projekci právě dokončeného filmu *Ferda Mravenec* začínající animátorky Hermíny Týrlové a nabídl mu, aby si své vlastní nápady zkusil natočit v kudlovských ateliérech s profesionální technikou. Tyto „kamerové zkoušky“ dopadly nadočekávání dobře a osudné setkání s Elmarem Klosem vyústilo v jeho nabídku spolupráce.⁵¹ Co na první pohled vypadá jako vytoužená práce snů, však znamenalo pro tehdy už dvaatřicetiletého Zemana odvážné rozhodnutí. Musel opustit vedoucí pozici ve stálém zaměstnání s nadprůměrným platem a bytem v Brně, slibnou kariéru u reklamy a s manželkou a dětmi se odstěhovat do Zlína, do mnohem horších podmínek, navíc v nejisté době války. Přesto tento na první pohled nerozumný krok udělal.

4. První Zemanův úspěch ve filmových ateliérech Tomáše Bati ve Zlíně

Filmové ateliéry ve Zlíně – Kudlově patřily obuvnickému koncernu Baťa. Úspěšná firma se brzy zaměřila i na další formy podnikání. Od roku 1920 se zde mimo jiné věnovali reklamě a od roku 1927 filmové tvorbě.⁵² Malé filmové oddělení vyrábělo reklamní filmy na Baťovy výrobky a služby, reportáže o městě a instruktážní filmy pro nové zaměstnance. V roce 1934 se oddělení ještě rozšířilo, a kromě původních reklamních a propagačních filmů se zde začaly navíc natáčet i snímky dokumentární, reportážní a instruktážní.⁵³ Postupně vznikla i stálá výroba filmů školních. Zpočátku si firma Baťa nechávala filmy natáčet na zakázku v pražských ateliérech. „Z jara roku 1934 byly na konferenci předvedeny objednané reklamní filmy. Bylo konstatováno, že jsou slabé úrovně a drahé, pražští filmaři chtěli na Baťovi vydělat. ... Když už veškeré potřeby k výrobě včetně strojů a jehel, plakátů a vlastních novin si vyráběla firma sama, bylo rozhodnuto, že také reklamní filmy se budou natáčet u Baťů.“⁵⁴ A tak společnost postavila za Zlínem na kopci Kudlov vlastní Filmové ateliéry Baťa (FAB). „V novém

⁵¹ KLOS, Elmar. Řekněte mi něco o sobě! In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 73. ISBN: 47-009-86.

⁵² *Baťa v datech*. [online]. [Cit. 6. 2. 2016]. Dostupné z: <http://batova-vila.cz/bata-v-datech/>.

⁵³ POLENSKÁ, Radka. Animovaný film. In: PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s. 391. ISBN: 80-85839-54-7.

⁵⁴ HORÁK, Antonín. *Světa a stíny zlínského filmu*. Vizovice: „LÍPA“ - A. J. Rychlík, 2002. s. 19. ISBN: 80-86093-61-1.

a na svou dobu moderním ateliéru s laboratoří byl zahájen provoz v roce 1936.⁵⁵ Nové ateliéry se vysokou úrovní své produkce brzy vyrovnaly ostatním studiím, což dokládají i spolupráce s významnými osobnostmi tehdejší doby. Na filmech vyrobených ve FAB se např. podíleli přední režiséři Martin Frič, Otakar Vávra, Jindřich Honzl, scénárista Jan Drda, hudební skladatelé E. F. Burian či Bohuslav Martinů i tehdejší hvězdy filmového plátna Vlasta Burian, Jiřina Štěpničková a další.⁵⁶ „Okolnost, že studio patřilo firmě Baťa, paradoxně umožnila jeho pracovníkům vyvíjet činnost i v letech nacistické okupace.“⁵⁷ Oficiálně byly totiž ateliéry chápány jako reklamní a ne umělecké. „Z původních deseti zaměstnanců vzroste jejich počet během války na dvě stě.“⁵⁸ Pro mnohé významné tvůrce se tak FAB staly nejen novým pracovištěm, ale také úkrytem.

Zeman do ateliérů nastoupil v roce 1942 jako animátor a režisér. „... Začínal vlastně s lidmi, kteří o tom filmu věděli přesně tolik, co on. Já to vždycky přeháním... Že to bylo vlastně, že věděli, že film má po stranách perforaci. Ano – to bylo všechno,“⁵⁹ vzpomínal na Zemanův příchod do ateliérů produkční zlínského studia a Zemanův spolupracovník Karel Hutěčka.⁶⁰ Podle něj byli kromě Zemana i další členové jeho tvůrčí skupiny původně jiných profesí, než jaké vykonávali v ateliérech. Kameramani například byli často původně vyučení fotografové. V nově vzniklém ateliéru, kde s animací neměl nikdo velké zkušenosti a kde tudíž animovaný film vznikal prakticky od základů, bychom ale našli i mechaniky, truhláře, kovorytce a další profese. „A tito všichni lidé se vlastně začínali učit. A pan Zeman, který sám se učil, tak je instruoval, jak mají animovat,“⁶¹ dodal Hutěčka.

⁵⁵ PETŘÍK, Jaroslav, JILÍK, Jiří. *50 let filmového studia Gottwaldov*. Gottwaldov: MTZ, n.p., 1986. s. 4.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 11.

⁵⁸ PETŘÍK, Jaroslav, JILÍK, Jiří. *50 let filmového studia Gottwaldov*. Gottwaldov: MTZ, n.p., 1986. s. 5.

⁵⁹ *Filmový dobrodruh Karel Zeman* [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015. 11:14-11:55.

⁶⁰ Karel Hutěčka byl filmový producent a vedoucí výroby řady filmů v letech 1948-1990. S Karlem Zemanem spolupracoval na filmech *Poklad ptačího ostrova*, *Cesta do pravěku*, *Čarodějův učeň*, *Pohádka o Honzíkovi a Mařence*, vybraných pohádkách o Sindibádovi a na dokumentu *Karel Zeman dětem. Karel Hutěčka*. [online]. [Cit. 15. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidi/57540-karel-hutecka.html>.

⁶¹ *Filmový dobrodruh Karel Zeman* [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015. 11:14-11:55.

4.1. *Vánoční sen*

Karel Zeman začínal v ateliérech na Kudlově zpočátku jako animátor. Spolu s režisérkou Hermínou Týrlovou začal pracovat na filmu *Vánoční sen*.⁶² Film vypráví příběh holčičky, která na Štědrý den najde pod vánočním stromečkem nové krásné hračky. Její hadrový panáček ji v tu chvíli přestane být dost dobrý a zahodí jej do kouta. V noci však její „hadráček“ ožije a předvádí legrační kousky. Možná to celé byl jen sen, ale holčička ráno bere do náruče i svého starého hadrového panáčka.

V roce 1943 vypukl v ateliéru požár, který zachvátil i laboratoře, kde byl uložený téměř kompletní negativ snímku. Režisérka Týrlová se psychicky zhroutila a odmítla film natáčet znovu.⁶³ Je třeba si uvědomit, že natočení animovaného filmu metodou stop-motion animace je časově velmi náročný proces, tím spíš v době, kdy se veškerá animace dělala ručně bez použití počítačů a moderních technologií. Zeman, který byl od začátku u natáčení jako animátor a film znal, se rozhodl, že jej sám znovu přetočí.

Ačkoli je *Vánoční sen* krátkometrážní (pouze jedenáctiminutový) černobílý film, jeho význam rozhodně není zanedbatelný. Jde o kombinovaný film, tedy „*spojení techniky animovaného filmu s technikou filmu hraného, přičemž animovaná složka převažuje nebo je s hranou složkou v rovnováze.*“⁶⁴ *Vánoční sen* je přitom vůbec první kombinovaný film Československé kinematografie. Hrané pasáže režíroval Bořivoj Zeman (autor pozdější divácky velmi úspěšné první filmové pohádky *Pyšná princezna*), na animovaných částech pracoval Karel Zeman. Ve filmu nalezneme prvky hraného, loutkového i kresleného filmu. „*Spojení loutek se hrou živého herce prozrazovalo tvůrcovo opojení pohybem jakožto zdrojem humoru, dramatické emoce, napětí a překvapení,*“⁶⁵ popisuje Zemanovu práci s loutkou dobová recenze Evy Hepnerové

⁶² *Vánoční sen*, 1945, 11 min.

Námět, scénář a režie hrané části filmu: Bořivoj Zeman

Námět, scénář, režie a výtvarné zpracování animované části filmu: Karel Zeman

Kamera: Pavel Hrdlička

Hudba: Jiří Šust

Střih: Zdeněk Stehlík

⁶³ KAČOR, Miroslav a kol. *Zlatý věk české loutkové animace*. Mladá fronta, 2010. s. 37. ISBN: 978-80-204-2190-6.

⁶⁴ STRÁNSKÝ, Antonín, LEVINSKÝ, Otto a kol. *Film a filmová technika*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1974. s. 70.

⁶⁵ HEPNEROVÁ, Eva. Český Méliès národním umělcem. *Kino*. 1970, roč. 25, č. 11.

v časopisu Kino. Už v tomto Zemanově debutu najdeme také první filmové triky, typické pro jeho pozdější autorskou celovečerní tvorbu. „*Ve Vánočním snu na jedné straně zkouší různé animační možnosti loutky a kresby, na straně druhé navazuje maximální kontakt s reálným prostředím,*“⁶⁶ popsala v časopisu Film a doba Marie Benešová Zemanovo experimentování.

Film *Vánoční sen* byl dokončený v roce 1945. „*Tento film dosáhl velkého úspěchu u našich diváků i v zahraničí, kde na Mezinárodním filmovém festivalu v Cannes získal roce 1946 zvláštní cenu za loutkový film,*“⁶⁷ napsal týdeník Filmové informace.

Film byl přeložen do několika jazyků – angličtiny, španělštiny, francouzštiny, ruštiny a stal se československým exportním artiklem.⁶⁸ O jeho zahraniční popularitě svědčí i americký remake, který vydala o dva roky později v roce 1948 společnost Universal-International.⁶⁹ Film *A Christmas Dream*, který byl vytvořený pro americkou kino distribuci, je však proti originálu podstatně odlišný. Objevuje se v něm postava Santa Clause a naopak chybí závěrečné morální poučení, které je charakteristické pro všechny Zemanovy filmy. Na rozdíl od zcela němého originálu jsou do filmu navíc vloženy dialogové mezititulky. Také hudba je nově nahraná a postava hlavního animovaného panáčka vydává oproti originálu zvuky. Poněkud komický je fakt, že Američané se nechali zmást stejným příjmením režisérů snímku Karla a Bořivoje, takže je dokonce u filmu nalezneme chybně uváděné jako bratry.

Práce na filmu *Vánoční sen* dala Zemanovi poprvé příležitost představit svůj talent. Z původně asistenta Hermíny Týrlové vyrostl režisér jí rovný. Jejich tvorba se pak rozešla každá naprosto odlišným směrem, společně nikdy žádný film nenatočili. Naopak mezi nimi panovala v ateliérech rivalita. Týrlovou, která u filmu v titulcích nebyla uvedena ani jako autorka námětu, podle Pavla Taussiga „*bolest ze ztráty jejího*

⁶⁶ BENEŠOVÁ, Marie. Zápas o tvar. K životnímu jubileu národního umělce Karla Zemana. Film a doba. 1980, roč. 26, č. 12, s. 665.

⁶⁷ Karel Zeman, laureát státní ceny Klementa Gottwalda. Filmografie filmového režiséra Karla Zemana. *Filmové informace*. 1958, č. 34. s. 5.

⁶⁸ Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 180-181.

⁶⁹ MacGILLIVRAY, Scott. *Castle Films. A Hobbyist's Guide*. Lincoln: iUniverse, Inc., 2004. s. 124. ISBN: 0-595-32491-6.

*Vánočního snu nikdy úplně nepřebolela.*⁷⁰

5. Zestátnění československé kinematografie

Po Druhé světové válce v roce 1945 došlo k zestátnění kinematografie na základě dekretu prezidenta republiky Edvarda Beneše.⁷¹ Soukromý majetek filmových studií byl převeden do vlastnictví Československa a veškerá filmová výroba od této chvíle podléhala státu a správě nově zřízeného Ministerstva informací. Vznikla nová organizační struktura filmového průmyslu: v roce 1945 byl založen Československý filmový ústav, do kterého byl včleněn již existující Filmový archiv⁷² a v jehož rámci vznikla o rok později produkční společnost Krátký film. Krátký film v čele s režisérem Elmarem Klosem zastřešil veškerou v té době vznikající neperiodickou filmovou tvorbu. O tři roky později, v roce 1948 byl v Praze na Barrandově vytvořen podnik Československý státní film. V témže roce se také Krátký film vymanil z područí Československého filmového ústavu a začal podléhat přímo správě Ministerstva informací. „*Aby Ministerstvo informací mohlo řádně plnit svůj úkol, spočívající mimo jiné v řízení činnosti československé filmové výroby po stránce kulturně-politické a aby mohlo současně vyhověti četným dotazům úřadů a korporací na dramaturgický plán i stav výroby na jednotlivých filmech, jest zapotřebí, aby mělo stálý a úplný přehled o výrobě krátkých filmů. Z uvedeného důvodu jest nutné, aby Československá filmová společnost, výrobní skupina Krátký film dříve, než zahájí natáčení kteréhokoli filmu, požádala zdejší úřad o schválení výroby,*“⁷³ vyžadovalo si dohled nad veškerou filmovou tvorbou ministerstvo. Krátký film tedy musel každý rok ministerstvu předložit výrobní plán na daný rok, který obsahoval seznam jednotlivých navržených filmů a rozpočet.⁷⁴ Pokud proběhla ve výrobě nějaká změna, bylo rovněž nutné ji nahlásit.⁷⁵

⁷⁰ TAUSSIG, Pavel. Čáry, máry – film! Film na obrazovce. *Kinorevue*. 1992, č. 23, s. 10.

⁷¹ Jedná se o dekret č. 50/1945 Sb. o opatření v oblastech filmu ze dne 28. 8. 1945. Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 171, spis Ministerstva informací č. 81963 z roku 1946.

⁷² Národní filmový archiv byl založen v roce 1943 v rámci Českomoravského filmového ústředí, které zastřešovalo kinematografii za protektorátu. *Historie Národního filmového archivu*. [online]. [Cit. 14. 2. 2016]. Dostupné z: <http://nfa.cz/cz/o-nas/historie/>.

⁷³ Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 171, spis Ministerstva informací č. 84.181 z roku 1946 ve věci Krátkého filmu – respektování kompetence ministerstva informací.

⁷⁴ Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 171.

⁷⁵ Ibid.

Vždy před plánovaným natáčením pak bylo potřeba doložit scénář daného filmu včetně pracovního štábu a hereckého obsazení, dramaturgický posudek a rozpočet filmu. Bez schválení ministerstva nemohlo natáčení začít. Kromě dohledu nad jednotlivými natáčeními vyžadovali zástupci ministerstva také účast na pracovních poradách Krátkého filmu.

Firma Krátký film měla centrum svého působení v Praze, výrobní skupiny se nacházely v Praze, v Brně a ve Zlíně (tehdejší Gottwaldově). Nejprve byla filmová tvorba realizována v rámci jednotlivých tvůrčích kolektivů podřízených Ústřední dramaturgii Krátkého filmu. Později společnost přešla na studiový model čtyř samostatných studií – studia populárně-vědeckého a naučného filmu, studia dokumentárního filmu, studia kresleného filmu a studia loutkového filmu. Nejznámější z nich je studio Bratři v triku, první studio animovaného kresleného filmu v Československu,⁷⁶ které pod vedením Eduarda Hofmana bylo vytvořeno spojením výtvarníků z (nyní již bývalého) Dillenzova studia v čele s Jiřím Trnkou. Právě sem odešla po válce řada umělců ze Zlínských ateliérů, které dál fungovaly jako detašované pracoviště Krátkého filmu. Krátký film natáčel krátké filmy na zakázku pro Ministerstvo informací i pro další dílčí ministerstva a jejich distribuci. Vznikaly tak filmy instruktážní, dokumentární, propagační i populárně-vědecké.⁷⁷ „*Tematické i výrobní plány vznikaly podle doporučení přicházejících od ministerských úředníků a vytyčovaly priority filmové produkce.*“⁷⁸ Filmy byly hrané, kreslené i loutkové. Jejich obsah podléhal státní cenzuře a propagandě.⁷⁹

Atmosféra po Druhé světové válce byla plná nadšení a tvůrčí atmosféry. Bylo to období příznivých podmínek pro umění a tvorbu. Animovaný film, který vznikl původně jen jako prostředek pro propagační a reklamní účely, se v této době jako druh filmu úplně osamostatnil a svou uměleckou kvalitou dokonce převýšil produkci filmu hraného. Zeman se stejně jako jeho kolegové od této chvíle přestal věnovat reklamě a cele se soustředil na vlastní tvorbu.

⁷⁶ AFIT – Ateliér Filmových triků. [online]. [Cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidivivotopis-biografie/149321-afit-atelier-filmovych-triku.html>.

⁷⁷ Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 171.

⁷⁸ ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. s. 54. ISBN: 978-80-7004-163-5.

⁷⁹ Příloha č. 1. Dopis Státní půjčovny filmů Ministerstvu informací.

6. Zemanova autorská tvorba a její obraz v médiích

6.1. První období: krátké animované filmy

Zemanovo první období autorské tvorby bychom mohli definovat jako dobu hledání a experimentování s různými výrazovými prostředky animovaného filmu. Jednotlivé filmy jsou od sebe velice odlišné už na první pohled. Liší se ve formě animace (filmy loutkové, kreslené i kombinované kreslené a loutkové) i ve výtvarném zpracování. To, co v jednom filmu Zeman objevil, vyzkoušel a použil, následně opustil nebo modifikoval s vidinou objevení něčeho nového.

6.1.1. Křeček

První zcela autorský snímek natočil Zeman v roce 1946. Jde o loutkovou bajku s názvem *Křeček*,⁸⁰ která odsuzovala sobectví a vyzývala ke kolektivismu. Zvířátka se v této krátké agitce společně připravují na povodeň, jen sobecký křeček myslí sám na sebe, což se mu nakonec nevyplatí.

6.1.2. Příběhy o panu Prokoukovi

Také další série krátkých animovaných snímků má agitační charakter. Hlavní roli v nich ztvárnil pan Prokouk – typizovaný loutkový hrdina s ježatým knírkem, v placatém slamáku, pruhovaných rukávech a nohavicích, pohybující se specifickou kolébkou chůzi. Postavička to byla na první pohled velmi jednoduchá, výtvarně až zkratkovitá. Zeman si její původní prototyp jen ze dřeva a lepenky vyrobil doma sám. Jednoduchý vzhled ale korespondoval s rolí figurky – jejím posláním bylo reprezentovat prototyp obyčejného člověka tak, aby se s ním mohl divák snadno ztotožnit. V tomto se Zeman inspiroval kreslenými seriály Walta Disneyho, zejména příběhy s myšákem Mickey Mousem, který byl personifikací průměrného Američana. „*Nešlo by udělat něco jako*

---

⁸⁰ *Křeček*, 1946, 8 min.

Námět: Josef Dvořák

Scénář, režie, výtvarné zpracování, text: Karel Zeman

Kamera: Bedřich Jurda

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Vlasta Plotěná

*Disney, ale ne pomocí kreseb, nýbrž prostřednictvím hrajících filmových loutek? – tato myšlenka mi dlouho vrtala hlavou,*⁸¹ přiznal Zeman v rozhovoru se Sergejem Aseninem, který jej zaznamenal ve své knize *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Místo kreslené Disneyho animace Zeman použil animaci loutek, které jsou i historicky naší kultuře mnohem bližší, a namísto zvířátek rozhýbal realistického člověka. Tak vznikl pan Prokouk, němá typizovaná postavička, která udržovala divákovu pozornost jednáním plným vtipu, komediálních triků a groteskní nadsázky. Podobal se mimovi nebo postavě z němé grotesky Charlieho Chaplina. „*Chaplin se stal vzorem groteskně komediální, zobecnělé a typizované postavy »řadového občana«, schopné zároveň nést i závažný obsah; tento »muž z ulice«, jak je často nazýván, je výrazně přehráván a stavěn do okolností mnohdy přehnaně absurdních, na něž musí reagovat okamžitým pantomimickým jednáním.*“⁸² Stejně tak i Prokouk byl takový „člověk z davu“, karikovaná, ale realistická postava, v níž se mohl zhlédnout ne jeden divák. Čímž se dostáváme k samotné podstatě příběhů o panu Prokoukovi. Nešlo pouze o prvoplánové anekdoty, ale o satiru, sociálně-kritické hříčky, které reagovaly na aktuální společenské problémy. Z jasného a morálně poučného sdělení v závěru se měl divák poučit a, stejně jako hlavní hrdina, na závěr prozířit – prokouknout. „*Loutkou Prokouk tepe naše lidské slabosti, mnohdy nespravedlivé choutky různých lidí po životě, pýchu lidskou a ostatní nepěkné zjevy člověka. ... Ale to vše je zaměřeno ne se vysmívat, ne jenom ironisovat, škádlit či podobně, ba naopak, to vše se děje s úmyslem ukázat zlé a odradit od zlého,*“⁸³ vysvětluje recenze Mira Závěského v čtrnáctideníku *Filmové noviny*.

První pětiminutová agitka z roku 1946 se jmenuje *Podkova pro štěstí*⁸⁴ a nabádá ke sběru odpadových surovin, v tomto případě konkrétně ke sběru železa. Film byl ještě černobílý a Zeman jej vymyslel a natočil celý sám – jako autor loutek, scénáře, výtvarník i animátor. Následovaly příběhy zesměšňující přehnanou byrokracii (*Pan*

⁸¹ ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 15.

⁸² ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 14.

⁸³ ZÁVESKÝ, Miro. Figurka režiséra Zemana. Loutka Prokouk – člověk Prokouk. *Filmové noviny*. 24. 1 1948, roč. 2, č. 4, s. 3.

⁸⁴ *Podkova pro štěstí*, 1946, 5 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování, kamera: Karel Zeman

Hudba: Julius Kalaš

Střih: Zdeněk Stehlík

Prokoup ouřaduje, 1947)⁸⁵, varující před alkoholismem (*Pan Prokoup v pokušení*, 1947)⁸⁶ nebo vybízející povaleče na brigádu (*Brigády*, 1947).⁸⁷ V závěru filmu *Pan Prokoup filmuje*,⁸⁸ 1949, ve kterém Prokoup dohlíží na pracovitost občanů, se hlavní postava dokonce obrací do hlediště skutečného kina a přímo vybízí diváky, kteří snímek sledují, aby se přihlásili o práci ve stavebnictví. Poslední film z první série o panu Prokoupovi ze čtyřicátých let (*Pan Prokoup vynálezcem*, 1949)⁸⁹ se opět týká manuální práce, pracovní morálky a vybízí především k co největší pracovní výkonnosti. „*Byly to agitky v nejlepším slova smyslu, byly to znamenitě angažované filmy, podporující všechna hesla, jak je razila komunistická strana: pan Prokoup pomáhal roztáčet kola, dal své nemalé síly do služby plánování, znárodnění, do boje proti byrokratismu atd.*“⁹⁰ popisoval snímky s odstupem let Jan Kliment v deníku Rudé právo. Není proto překvapující, že filmové agitky vznikaly přímo na objednávku Ministerstva informací. Ministerstvo také úplně nebo alespoň částečně hradilo náklady na výrobu filmu.⁹¹ „*Sotva je potřebné dokazovat, jak potřebné a aktuální byly tyto myšlenky v zemi, která se právě osvobodila od fašistické okupace, přičemž navíc byly tyto myšlenky vyjádřeny*

---

⁸⁵ *Pan Prokoup ouřaduje*, 1947, 8 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Bedřich Jurda, Rostislav Zámečník
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

⁸⁶ *Pan Prokoup v pokušení*, 1947, 7 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Antonín Horák
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

⁸⁷ *Brigády*, 1947, 4 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Antonín Horák
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

⁸⁸ *Pan Prokoup filmuje*, 1947, 9 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Antonín Horák
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

⁸⁹ *Pan Prokoup vynálezcem*, 1949, 9 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Antonín Horák
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

⁹⁰ KLIMENT, Jan. Národní umělec Karel Zeman. *Rudé právo*. 1. 5. 1970, roč. 50, č. 102, s. 4.

⁹¹ Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 180-181.

*nápaditou, nakažlivě veselou, komediálně vyostřenou formou,*⁹² popsal angažovanost Sergej Asenin ve své knize o Zemanovi. I přes vysokou míru angažovanosti, nadsázky a vtípu však Zemanovy příběhy neztrácely logiku a dramatický ani umělecký vývoj. Humor a děj nikdy nebyly pouze samoučelné. A právě díky komické a nenáročné formě zpracování mohli lidé snadno přijímat společensky kritická témata. „*A lidé, kteří hubovali na »budovatelštinu«, chodili na pana Prokouka s nadšením. Jak je to možné? Inu, lidé nemají rádi mentorování, a to nedělal ani pan Prokouk, ani jeho tvůrce,*“⁹³ usuzoval Antonín Malina ve svém dobovém článku pro Obranu lidu.

Postavička pana Prokouka se stala velmi populární a ocenila ji i kritika – Zeman za své krátké snímky získal Cenu československých filmových kritiků, cenu na MFF v Mariánských lázních a za film *Pan Prokouk vynálezcem* Národní filmovou cenu.⁹⁴ Jeden film o Panu Prokoukovi byl dokonce věnován jako dar britskému králi (v té době vládl Anglii král Jiří VI.). „*Král se velmi zajímá o film, má svůj vlastní biograf a sám filmuje při každé příležitosti,*“⁹⁵ vysvětlil v dopise adresovaném Ministerstvu informací kulturní přídělnec Velvyslanectví Československé republiky v Londýně s žádostí o darování některých filmů československé kinematografie do Anglie. Vybrané byly i dva animované filmy – Zemanův *Pan Prokouk ouřaduje* a Týrlové *Vzpoura hraček*.⁹⁶ „*Filmy s panem Prokoukem Zemanovi významně pomohly etablovat se ve filmovém ateliéru ve Zlíně vedle mnohem zkušenější a slavnější kolegyně Týrlové,*“⁹⁷ míní s odstupem doby redaktor časopisu Cinema Jaroslav Sedláček. Prostřednictvím zahraničních velvyslanců byly snímky s panem Prokoukem hojně exportovány i do dalších zemí.⁹⁸

⁹² ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 17.

⁹³ MALINA, Antonín. Na začátku nebyla inspirace... *Obrana lidu*. 28. 8. 1958, s. 24.

⁹⁴ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 97-98. ISBN: 47-009-86.

⁹⁵ Příloha č. 2. Dopis kulturního přídělnce Velvyslanectví Československé republiky v Londýně z 28. 8. 1947.

⁹⁶ Příloha č. 3. Dopis Josefa Pecháčka z Ministerstva zahraničních věcí Ministerstvu informací z 11. 11. 1947.

⁹⁷ SEDLÁČEK, Jaroslav. Karel Zeman: cestovatel, objevitel, dobyvatel. *Cinema*. 2004, č. 35, s. 79.

⁹⁸ Příloha č. 4. Příklad předání kopií filmů ministerstvu zahraničních věcí v Londýně. Dopis zahraničního technického referátu Československého státního filmu ministerstvu informací a osvěty z 28. 12. 1948.

Po šesti úspěšných dílech Zeman seriál o panu Prokoukovi ukončil. „*Abych skoncoval s Prokoukem,*“ uvedl Zeman, „*vystrojili jsme mu veřejný pohřeb. Nesli jsme Prokouka v malé rakvi, za níž pomalu kráčet celý náš štáb. Tuto zvláštní smuteční slavnost pozorovalo z oken celé studio. Zvěst o tom, že se »tvůrce zřekl svého hrdiny«, se brzy donesla ke všem milovníkům filmu. Ale přes naše očekávání všeobecný zájem o filmy s Prokoukovou účastí nikterak neochaboval. Do studia přicházely stejně jako dříve proudy dopisů, jež požadovaly, aby byl Prokouk »oživen«, aby se vrátil na filmové plátno...“⁹⁹ Zeman cítil spjatost figurky s dobou, ve které byla zrozena a která se během jeho existence změnila, a také se chtěl umělecky dál vyvíjet. V první polovině padesátých let poté, co již natočil své experimentální filmy *Inspirace*, *Král Lávra* a *Poklad ptačího ostrova* se přesto Zeman rozhodl k populární postavice pana Prokouka vrátit. V době přípravy filmu *Cesta do pravěku* tak vznikl snímek *Pan Prokouk – přítel zvířátek*, 1955.¹⁰⁰ Byl již barevný a oproti dřívějším agitkám určený více dětem než dospělým. Pracovníci jeho filmového oddělení tak měli práci a Zeman potřebný čas na dokončení náročného scénáře a přípravu prvního celovečerního kombinovaného filmu *Cesta do pravěku*. Film navíc Zemanovi přinesl Čestnou cenu klubu pro dětskou kinematografii Cendrillon na MFF v Cannes a Čestné uznání na MFF v Locarnu.¹⁰¹ „*V roce 1958 byl seriál s panem Prokoukem promítán ve čtrnácti státech. Pan Prokouk byl oceněn na festivalech v Mariánských Lázních, v Karlových Varech, v Cannes, v Locarnu, ve Vancouveru a Budapešti.*“¹⁰²*

Stejný záměr se zaměstnáním štábu během režisérových příprav náročného celovečerního filmu se opakoval i v případě dalších dvou příběhů o panu Prokoukovi –

⁹⁹ ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 20.

Dobová fotografie v knize ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 40. ISBN: 978-80-264-0941-0.

¹⁰⁰ SOLECKÝ, Vladimír. Návštěvou u Karla Zemana... *Kino*. 16. 2. 1956, roč. 11, č. 4, s. 58.

Pan Prokouk přítel zvířátek, 1955, 10 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

¹⁰¹ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 99. ISBN: 47-009-86.

¹⁰² ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 46. ISBN: 978-80-264-0941-0.

Pan Prokouk detektivem, 1958¹⁰³ a *Pan Prokouk akrobatem*, 1959,¹⁰⁴ které vznikaly v době natáčení filmů *Vynález zkázy* (1958) a *Baron Prášil* (1961). K nim ale Zeman napsal již pouze scénář s bohatší a rozvětvenější fabulí a vyrobil loutky, kterých ve snímcích stále přibývalo. Režii pak svěřil svému nejbližšímu spolupracovníkovi, asistentu Zdeňku Rozkopalovi. Díky úzké spolupráci celého tvůrčího týmu a zejména pak několika stálých členů, se kterými Zeman opakovaně spolupracoval, si toto mohl dovolit, a přitom se nemusel obávat, že by film nedopadl podle jeho představ.

V roce 1964 vzal Zeman pana Prokouka, jehož život zatím od prvního natáčení dosáhl plnoletosti, „na výlet“. Odvezl loutku s sebou na mezinárodní filmový festival do San Francisca v USA, kam odjel společně s herečkou Olgou Schoberovou prezentovat svůj nový soutěžní film *Bláznova kronika*. Navštívil přitom i hollywoodská studia.¹⁰⁵ Z tohoto výletu vznikl krátký cestopisný film *Bez pasu a bez víza z Kudlova do San Franciska*, 1964.¹⁰⁶ To byl již skutečně poslední film s panem Prokoukem. Celkem tedy bylo natočeno sedm dílů příběhů s touto postavičkou v hlavní roli. Původně se snímky promítaly v kinech před hlavním filmem, později byly uváděny i na televizních obrazovkách a filmových festivalech.

V roce 1966 se vedení Národního filmového archivu (NFA) rozhodlo, že populární postavu pana Prokouka využije jako ústřední postavu znělky, která bude uvádět filmy z videotéky NFA v kinech a televizi.¹⁰⁷ Natočení znělky svěřil ústav Karlu Zemanovi. Pan Prokouk se v ní uklání divákům po vzoru průkopníka české kinematografie Viktora

---

¹⁰³ *Pan Prokouk detektivem*, 1958, 11 min.
Námět, scénář: Karel Zeman
Režie, výtvarné zpracování: Zdeněk Rozkopal
Kamera: Bohuslav Pikhart
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Věra Špeldová

¹⁰⁴ *Pan Prokouk akrobatem*, 1959, 11 min.
Námět, scénář, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Režie: Zdeněk Rozkopal
Kamera: Bohuslav Pikhart
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Dana Halašková

¹⁰⁵ BRŠLICA, František. Prokouk v San Francisku aneb S Karlem Zemanem o vítězství Karla Zemana na sanfranciském festivalu. *Mladá fronta*. 8. 11. 1964.

¹⁰⁶ *Bez pasu a bez víza z Kudlova do San Franciska*, 1964, 15 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

¹⁰⁷ *Československý filmový ústav FILMOTÉKA*. [online] [cit. 2015-11-10] Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=vR_nXzw_RqU.

Ponrepa.¹⁰⁸

6.1.3. Inspirace

Vraťme se ale ještě zpět k počátkům Zemanovy tvorby. Po prvních krátkých loutkových snímcích s panem Prokoukem natočil Karel Zeman v roce 1949 film *Inspirace*¹⁰⁹ (původně se tento první barevný Zemanův snímek měl jmenovat *Královna ledu*).¹¹⁰ Jde o velmi experimentální počín, který patří po umělecké a technické stránce k vrcholům Zemanovy tvorby. Zeman si totiž vymyslel použít loutky vyrobené ze skla. Tedy materiálu, který je pro animaci zcela netradiční a zároveň také zcela nevhodný, neboť je pevný, takže se nedá jednoduše modelovat a nemá ani žádnou vlastní dynamiku pohybu. Nikdo předtím ještě nic podobného nezkusil. „*Jde o průkopnický čin až dosud nikde neuskutečněný. Přináší to sebou řadu netušených překážek, zejména na straně technického postupu, při němž je třeba vymýšlet nové pracovní metody,*“¹¹¹ uvedlo tehdy Filmové zpravodajství.

Pro spolupráci Zeman oslovil sochaře a sklářského výtvarníka Jaroslava Brychtu, který působil ve sklářské dílně v Železném Brodě a také jako profesor na tamní sklářské škole. Ten se svými žáky vyrobil pro film všechny postavičky z taženého, foukaného i modelovaného skla, a vytvořil k nim i desítky jejich pohybových fází, takže Zeman pak během animování vyměňoval jednotlivé dílky loutek a snímáním jednotlivých fází pohybu tak dokázal figurky oživit. Film je neobyčejný nejen animovaným materiálem a náročností animace, ale i svou poetičností a kouzelnou, romantickou atmosférou

¹⁰⁸ Viktor Ponrepo (6. 6. 1858 – 4. 12. 1962) byl kouzelník, průkopník české kinematografie, majitel prvního stálého českého biografu. Ponrepo se u vstupu do svého kina v Praze v Karlově ulici s každým divákem osobně vítal a uváděl jej na místo. Později natočil filmovou znělku, ve které se divákům ukláněl. Podle Viktora Ponrepa je dnes pojmenováno kino NFA – Bio Ponrepo. VYKOUPIIL, Libor. *Ecce Homo – Viktor Ponrepo*. [online] [cit. 15. 11. 2016] Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/ecce-homo-viktor-ponrepo—297849.

¹⁰⁹ *Inspirace*, 1949, 11 min.
Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Antonín Horák, Míla Vích
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

¹¹⁰ MŇAČKO, L. *Filmové noviny*. O Zlíně ze Zlína. 1948, roč. 1, č. 10, s. 5.

¹¹¹ Filmové zpravodajství. Zpravodajství o krátkém filmu. 21. 4 1948, č. 77, s. 8. Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 172.

v duchu divadla Commedia dell'arte.¹¹² K tomu odkazuje archetypální dvojice: zamilovaný a toužící Pierott a odmítavá Kolombína. Zeman však nevypráví klasický narativní příběh ústřední dvojice snímku, ale navozuje jen náladu a vyvolává emoce.

Rámcem filmu (úvod a závěr) tvoří hraná část, animovaný střed filmu se odehrává v představě skláře, když zasněně hledí do deště předtím, než se s novou inspirací vrací do práce. Stejně jako u *Vánočního snu* tedy můžeme i u filmu *Inspirace* hovořit o uměleckém prolnutí dvou typů filmu, animovaného loutkového a hraného. Nalezneme zde navíc i reklamu na československé skláře, kterým režisér věnoval úvodní poděkování: „*Tento film jest věnován těm, kdož tvrdou hmotu skla přetavují v kouzelné obrazy svých básnických představ – českým sklářům,*“¹¹³ píše se v úvodních titulcích filmu.

Film získal ceny na několika mezinárodních filmových festivalech (Belgie, Indie, Uruguay, Kanada). „*Domácí i zahraniční tisk jej prohlásil za jeden z nejpozoruhodnějších novátorských výsledků slavné československé školy loutkového filmu. Inspirace byla zařazena do programu Laterny magiky při jejích představeních na světové výstavě EXPO 58 v Bruselu, což ji učinilo v celém světě ještě známější.*“¹¹⁴ Jan Kliment ve své retrospektivě v Rudém právu po Zemanově smrti napsal: „*Kdyby nenatočil nic jiného než animovanou Inspiraci z roku 1948, v níž dosud nikým nedostižen rozhýbal v lyrickém příběhu skleněné figurky železnobrodské školy, zapsal by se do světových filmových dějin.*“¹¹⁵

6.1.4. Král Lávra

„*Neméně významný je i Zemanův Král Lávra, jenž vznikl hned po Inspiraci, o rok*

¹¹² Commedia dell'arte (doslovně přeloženo jako „komedie hereckých profesionálů“) je druh italského profesionálního divadla 16. stol., který charakterizuje improvizovaný nebo polo-improvizovaný syžet a pevně typizované postavy – páni (Pantalone, Dottore, Capitano), sluhové (Harlekýn, Brigella, Pulcinella, Colombína, Smeraldýna) a milenci.

¹¹³ Karel Zeman 1949 *Inspirace*. [online] [cit. 2016-28-3] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=tE5PMFXBARg>.

¹¹⁴ ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 24.

¹¹⁵ Kliment Jan. Za národním umělcem Karlem Zemanem. *Rudé právo*. 12. 4. 1989, s. 5.

později; mnozí kritikové jej považují za jeho nejlepší loutkový film,¹¹⁶ uvádí Sergej Asenin. Námět středometrážního snímku *Král Lávra*¹¹⁷ z roku 1950 vychází ze satirické básně Karla Havlíčka Borovského. Poprvé tedy Zeman sáhl po reálné literární předloze, která mu poskytla základ pro vytvoření vlastního světa. „...zde byl zárodek mnohého, co jsem pak rozvinul později u svých celovečerních filmů, myslím tím přístup k literární předloze, která pro mě vždy byla jen základním východiskem, odrazovým můstkem pro realizování vlastních představ a záměrů,¹¹⁸ uvedl Zeman. Známý příběh o králi s oslíma ušima ale nevypráví dialogy. Stejně jako ve všech předchozích filmech používá Zeman vlastní filmovou řeč a hovoří pouze prostřednictvím jednoduchých loutek beze slov, rozehranými obrazy doprovobenými hudbou. Výtvarně jsou figurky podobné jednoduchým dřevěným loutkám z filmů o panu Prokoukovi.

Zeman se při zpracování *Krále Lávry* do velké míry držel Havlíčkovy knižní předlohy. „Přepsat báseň do filmové řeči, beze slov, jen s doprovodem hudby, která dokresluje děj vyjádřený obrazem a pohybem, nebyl ovšem lehký problém. Divák má v paměti Havlíčkovy verše, a proto je třeba dokonale je vyjádřit. Zatím vám můžeme jen prozradit, že Karel Zeman s literárním spolupracovníkem B. Brejchou našli způsob, jímž tento úkol vtipně a dobře splnili,¹¹⁹ chválila recenze v časopisu *Kino*. Nejde přitom jen o pouhé obrazové převyprávění satirického příběhu o krutém králi, který ze strachu, že by jeho tajemství o oslích uších mohlo být prozrazeno, připravuje každého svého holiče o život. Společně s Bohumilem Brejchou, který je spoluautorem scénáře filmu, upravil Zeman závěr příběhu do metafory aktuální své době. „Pokrokovou revolučnost Havlíčkovy básně se jim podařilo zachovat a rozšířit satirickou účinnost namířenou v době vzniku básně proti habsburské monarchii i proti dnešním loutkovým vládcům a jejich přísluhovačům,¹²⁰ uvádí článek v časopisu *Kino*. Postava dvorního lazebníka

¹¹⁶ ASEININ, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 24.

¹¹⁷ *Král Lávra*, 1950, 30 min.

Námět: podle básně Karla Havlíčka Borovského Karel Zeman a Bohumil Brejcha

Scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

¹¹⁸ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 56. ISBN: 978-80-264-0941-0.

¹¹⁹ D. J. Havlíčkův *Král Lávra* ožije v Zemanových loutkách. *Kino*. 20. 1. 1949, roč. 4, č. 2, s. 17.

¹²⁰ České loutky nezklamaly. *Kino*. 17. 8. 1950, roč. 5, č. 17, s. 384.

Kukulína, který oddaně slouží svému panovníkovi i poté, co je královo tajemství prozrazeno, se v Zemanově verzi vzbouří a raději, než aby holič dál sloužil králi – oslu, odchází spolu s muzikanty ze země. „...*Na rozdíl od pasivity v básni doznává ve filmu změny – není to již jen pasivní figurka, ale postava, která se z pasivního člověka přerodí v aktivního hlasatele pravdy,*“¹²¹ píše se v dobové recenzi Filmových informací. Sympatie diváků tak měli sklidit představitelé prostých lidí (holič, muzikanti), zatímco postavy krále a dvořanů měly už svým vzezřením a chováním reprezentovat zatuchlost a zkaženost vládnoucí třídy.¹²²

Film *Král Lávra* získal v roce 1950 cenu za nejlepší krátký loutkový film na Mezinárodním filmovém festivalu Karlovy Vary, Karel Zeman za snímek obdržel Národní filmovou cenu. „*A od té doby, jakkoli se to zdá neuvěřitelné, co film to cena,*“¹²³ napsal redaktor Malina v roce 1958 ve svém článku pro noviny Obrana lidu. Platí to nejen do roku 1958, ale na veškerou pozdější Zemanovu tvorbu. Za každý nový film totiž režisér získal alespoň jedno ocenění.

6.2. Druhé období: kombinované celovečerní filmy

6.2.1. Poklad ptačího ostrova

Prvním celovečerním barevným loutkovým filmem Karla Zemana je *Poklad ptačího ostrova*¹²⁴ z roku 1952. Námět vychází z knihy *Pohádky paní Pravdy* Emila F. Míška, která vznikla na motivy perských legend. Vypráví příběh o obyvatelích ostrova, kteří když naleznou poklad, v domněnku že jsou bohatí a nemusejí nic dělat, přestanou pracovat. Na ostrově tak brzy vypukne hlad a nevraživost. Ústřední postava proto požádá piráta, od kterého poklad získala, aby si svou kořist vzal zpět. Jen tak zavládne na ostrově opět mír a blahobyt.

¹²¹ Král Lávra – nový loutkový film K. Zemana. *Filmové informace II.* 1951, č. 10, s. 12.

¹²² D. J. Havlíčkův Král Lávra ožije v Zemanových loutkách. *Kino.* 20. 1. 1949, roč. 4, č. 2, s. 17.

¹²³ MALINA, A. Na začátku nebyla Inspirace... *Obrana lidu.* 28. 8. 1958, s. 24.

¹²⁴ *Poklad ptačího ostrova*, 1952, 77 min.
Námět: podle pohádky Emila Ferdinanda Míška
Scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Antonín Horák
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík

Režisér v tomto svém filmu vůbec poprvé spojil dva zdánlivě neslučitelné způsoby animování – dvourozměrnou kreslenou a třírozměrnou loutkovou animaci. Postupoval přitom citlivě, aby spojení nepůsobilo násilně a nepřirozeně, a zároveň originálně, protože takové spojení nabízí nové možnosti. Plastické loutce například přidal kreslené ruce nebo nohy v pohybu, což najednou funguje významotvorně, protože se tak umocní dojem ze samotného pohybu. Kreslené a loutkové komponenty spojuje stylová jednota orientálního vzhledu, do které je celý film laděn. Spojení různých filmových technik bude Zeman využívat a dále zdokonalovat i ve všech svých následujících celovečerních filmech.

Důležitou roli ve snímku *Poklad ptačího ostrova* sehrál také veršovaný komentář Františka Hrubína a je to vůbec poprvé, kdy Zeman použil ve svém filmu mluvené slovo. Z dramaturgického hlediska je příběh poprvé dobrodružný, což pomáhá udržovat na velkém formátu filmu divákovu pozornost. Dobrodružné budou už i všechny následující Zemanovy filmy. Nechybí Zemanův specifický humor ani závěrečné morální poučení. Je to však opět zejména výtvarné zpracování, co z filmu dělá opravdu unikátní dílo. „*Film je pln lyriky, svěžího humoru, kouzelných veršů básníka Františka Hrubína, má bohatou výpravu a technicky je značně vyspělý, neboť spojuje loutkový film s kresleným. Nejmenší divák i jeho dospělý průvodce jsou strženi poutavým dějem a křehkou a pestrou krásou obrazu,*“¹²⁵ popsal snímek ve svém článku v časopisu *Květy* Jiří Hrbas.

Snímek byl oceněn v roce 1952 na MFF Karlovy Vary jako nejlepší loutkový film. V roce 1954 zakoupila film indická distribuce a po první projekci jej ocenil i tehdejší ministerský předseda. Na základě velkého úspěchu byl o dva roky později Zeman společně s dalšími členy Československé kulturní delegace pozván do Indie, kde se jednalo i o kulturní spolupráci obou zemí.¹²⁶

Počínaje filmem *Poklad ptačího ostrova* se Zeman zaměřil na celovečerní formát filmu a kombinování různých forem animace. „*Zemanův prudký obrat k výtvarně trikovému filmu, který nastal na přelomu let padesátých, znamená ve srovnání s loutkovými filmy*

¹²⁵ HRBAS, Jiří. *Poklad ptačího ostrova*. *Květy*. 1953, č. 22, s. 12.

¹²⁶ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 75-77. ISBN: 978-80-264-0941-0.

a z hlediska světové filmové tvorby odvážný čin. Zdánlivě nenadálý. Ale z povahy tvůrčovy loutkové tvorby, z jeho stálého úsilí přesahovat sebe sama, se dal očekávat,¹²⁷ reflektovala posun Zemanovy tvorby Marie Benešová v časopisu *Film a doba*. Příčinu tohoto obratu spatřuje v Zemanově neustálém hledání nové estetické formy a nového způsobu vyprávění příběhu. „Zemanovy filmy *Cesta do pravěku*, *Vynález zkázy*, *Baron Prášil*, *Bláznova kronika*, *Ukradená vzducholod'* a *Na kometě jsou svědectvím vnitřního i vnějšího napětí mezi systémem výrazových prostředků a tématem, jsou výrazem zápasu mezi látkou, technickými možnostmi a tvarem*,¹²⁸ dodala Benešová. Mistrovství v syntéze různých podob animovaného filmu Zeman poprvé plně předvedl ve snímku *Cesta do pravěku*, 1955, kde spojil všechny možné způsoby animace s klasickým hraným filmem. Využil tak všechny zkušenosti ze svých předchozích krátkých experimentálních filmů a na jejich základě natočil film, jehož význam na poli edukačním i filmovém předznamenávali novináři ještě před samotným dokončením. Jedním příkladem za všechny je článek Vladimíra Svitáčka, který pro časopis *Film a doba* napsal: „Aniž bychom chtěli předbíhat konečné hodnocení filmu, máme za to, že podle dosavadních výsledků můžeme právem předpokládat, že to bude práce v mnohém směru i pro naše filmové pracovníky objevná a nová.“¹²⁹

6.2.2. Cesta do pravěku

*Cesta do pravěku*¹³⁰ vypráví dobrodružný příběh čtyř malých chlapců, kteří se vypraví na lodi proti proudu času do historie Země, aby našli skutečného trilobita. Po cestě procházejí postupně jednotlivými prehistorickými obdobími a setkávají se s dobovou faunou a flórou. Fabule filmu je komponovaná ze dvou linií, které se vzájemně prolínají. V jedné sledujeme putování chlapců a jejich konfrontaci s neznámým prostředím a netradičními situacemi, v druhé pozorujeme pravěkou přírodu, zvířata

¹²⁷ BENEŠOVÁ, Marie. Zápas o tvar. K životnímu jubileu národního umělce Karla Zemana. *Film a doba*. 1980, roč. 26, č. 12, s. 666.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ SVITÁČEK, Vladimír. V čem bude nová „Cesta do pravěku“. *Film a doba*. 1954, roč. 3, č. 3, s. 430.

¹³⁰ *Cesta do pravěku*, 1955, 93 min.

Námět, režie: Karel Zeman

Scénář: Karel Zeman, J. A. Novotný

Výtvarné zpracování: Karel Zeman, Zdeněk Rozkopal, Ivo Mrázek

Kamera: Václav Pazderník, Antonín Horák

Hudba: E. F. Burian

Střih: Zdeněk Stehlík

a krajinu, které se po cestě do stále větší minulosti proměňují. Tyto dvě linie spolu přímo i nepřímo interagují, čímž vzniká nová realita spojující tehdejší dobu s uměle vytvořenou minulostí v jednu realisticky působící kompozici.

K tomu, aby Zeman dosáhl ve filmu *Cesta do pravěku* uvěřitelnosti a působivosti, využil do té doby veškerých známých uměleckých i technických poznatků a posunul možnosti animovaného loutkového filmu opět o něco dál. U *Pokladu ptáčího ostrova* jsme mluvili o jedinečné a dobře fungující syntéze animovaného kresleného a loutkového filmu. V *Cestě do pravěku* Zeman spojení různých druhů filmu ještě umocnil. Kreslené a loutkové animované pasáže spojil s hraným filmem a najdeme zde dokonce i prvky filmu dokumentárního spojeného s animací (animace fotografií herců). „V *Cestě do pravěku* použil Karel Zeman poprvé kombinaci hraného, loutkového a kresleného filmu, což vyžadovalo velkou náročnost. Spojení trikové techniky s hereckým projevem bylo světovou novinkou. Tím se stal Karel Zeman zakladatelem a tvůrcem nového žánru – kombinovaného filmu,¹³¹ popsala jedinečnost snímku Ilona Steinerová pro časopis *Záběr*. Proto, aby byla syntéza takových různých druhů filmu možná, začal Zeman používat a také sám vymýšlet filmové triky. Nespokojil se totiž jen s tím, že by se na plátně zvlášť střídaly hrané pasáže s loutkovými, ale usiloval o spojení živého herce a loutky v jednom záběru. Proto o *Cestě do pravěku* hovoříme také už jako o filmu trikovém.

Zeman při tvorbě filmu *Cesta do pravěku* používal různé způsoby natáčení. Některé záběry, na kterých byli společně chlupci i loutky prehistorických zvířat, se např. natáčely dvojexpozicí. „*Dvojexpozice je takový způsob natáčení, při kterém se nejprve naexponuje jedna část filmového políčka, zatím co druhá část je kryta přesně seříznutou maskou, a poté se teprve nafilmuje za změněných podmínek druhá část filmového políčka,*“¹³² vysvětloval divákům ve svém článku pro časopis *Květy* redaktor Antonín Navrátil. Stejným způsobem byly např. natočeny ve filmu *Císařův pekař a pekařův císař* Martina Friče z roku 1951 některé záběry Jana Wericha, který ve filmu hraje dvojroli – postavu císaře i pekaře. Dvojexpozice je jednoduchý trik, je však potřeba, aby byla provedena přesně, aby nebylo vidět rozhraní mezi jednotlivými záběry a aby spolu

¹³¹ STEINEROVÁ, Ilona. Dílo pro radost všech. *Záběr*. 14. 11. 1980, roč. 13, č. 21, s. 1.

¹³² NAVRÁTIL, Antonín. *Cesta do pravěku*. *Květy*. 20. 8. 1953, č. 34, s. 9.

korespondovaly barvy a intenzita světla. Musíme vzít také v úvahu, že druhá expozice se v případě *Cesty do pravěku* natáčela v úplně odlišném prostředí filmových ateliérů a v úplně odlišném měřítku, protože se animovaly loutky veliké jen několik desítek či jednotek centimetrů. K animování trojrozměrných loutek ve studiu se používala metoda stop-motion – pookénková neboli fázová metoda animace, kdy se loutka mezi jednotlivými snímky upravuje a posouvá ručně tak, že po spojení jednotlivých záběrů působí pohyb plynulým dojmem. Nevýhodou této metody je ale velká časová náročnost a potřeba citlivé práce s materiálem, aby pohyb nepůsobil trhaně a nepřirozeně. Zeman v *Cestě do pravěku* používal i dvojrozměrné kreslené loutky. Ve filmu nalezneme i maňáskovou loutku, tedy na ruku navlečenou a zespodu vedenou loutku, která má v tomto případě podobu vodního ještěra. V asi nejznámější scéně *Cesty do pravěku*, kdy se chlapci setkají s mamutem, Zeman využil marionetu – malý loutkový model mamuta s pohyblivou hlavou, ušima a chobotem s niťovým vedením, kterou postavil blíže před kameru, takže tato ve skutečnosti malá loutka najednou působí gigantickými rozměry. „Ve filmu hrozivý, obrovitý mamut je 70 cm vysoký, další z mamutů jen 25 cm. Někteří ptáci i jen několik centimetrů,“¹³³ popsal loutky v dobovém článku pro Rudé právo L. Hrudka. Tuto scénu po šedesáti letech stejnou technikou zrekonstruovali studenti animace zlínské Univerzity Tomáše Bati pod vedením animátora a trikového specialisty Borise Masníka pro životopisný dokument Tomáše Hodana *Filmový dobrodruh Karel Zeman*. Na natáčení na Fryštácké přehradě, na stejném místě, kde se tato scéna natáčela i původně, se podíleli i tehdejší herci filmu Petr Hermann, Josef Lukáš a Zdeněk Husták (čtvrtý představitel dětské role Vladimír Bejval zemřel před natáčením v roce 2011). Filmování se účastnila i Zemanova dcera Ludmila.¹³⁴

Karel Zeman v *Cestě do pravěku* bohatě pracoval s optickými triky. Poprvé použil tzv. dokreslovačky či představovačky, tedy malované dekorace, které umisťoval (představoval – od toho označení představovačky) před kameru, čímž se dokreslila (proto dokreslovačky) zamýšlená kompozice výsledného obrazu. Zároveň se touto maskou v prostoru zakryly nežádoucí prvky (například dům, elektrické vedení, pole apod.). Dokreslovačky ale nebyly jen obyčejnou kulisou. Například ve scéně, kdy

¹³³ HRUDKA, L., Cesta do pravěku (O natáčení nového loutkového filmu). *Rudé právo*. 16. 8. 1953, roč. 33, č. 227, s. 2.

¹³⁴ Animátoři natočili scénu přesně jako Karel Zeman. *ČT 24*. [online]. [Cit. 3. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1030491-animatori-natocili-scenu-presne-jako-karel-zeman>.

chlupci vylezou na hřbet spícího stegosaura, tvoří dokreslovačka celé tělo tohoto veleještěra. Malá dvojrozměrná maketa tvora byla umístěná blízko před kamerou a herci v dálce lezli na obyčejnou dřevěnou konstrukci. Díky přesnému postavení kamery ale výsledný záběr vypadá tak, že se zdá, že chlupci šplhají po zádech dinosaura.¹³⁵ Protože se pracovalo s klasickou kamerou a filmovými pásy, bylo nutné mít vše dokonale naplánované, aby u takových triků a vícenásobných expozic nedošlo k posunu obrazu. Z toho důvodu si Zeman psal k literárnímu scénáři ještě scénář technický, ve kterém byly rozkresleny jednotlivé záběry filmu.¹³⁶ Scénář sloužil také modelářům a výtvarníkům loutek pro lepší představu při tvorbě figurek.

Tím, že Zeman natáčel film *Cesta do pravěku* barevně, si celou věc po výtvarné a kameramanské stránce ještě ztížil. Barevný film se v Československu používal teprve krátce. První český barevný snímek – jiráskovské historické drama *Jan Roháč z Dubé* v režii Vladimíra Borského – byl natočen teprve dva roky po válce v roce 1947.¹³⁷ Na druhou stranu tak Zeman „přišel na několik nových možností využití triků v barevném filmu,“¹³⁸ píše se v článku časopisu Svět v obrazech.

Protože režisér chtěl divákům, a především dětem, podat pravdivý obraz o pravěkém životě na naší planetě (samozřejmě v mezích tehdejších znalostí), snažil se vše zobrazit co nejvěrohodněji. V tomto směru měl film velkou popularizační a edukační hodnotu. „Američané či filmové produkce jiných kapitalistických zemí již vytvořili různé podoby vyhynulých zvířat. Ale obyčejně natočili film s jedinou »obludou«, která samozřejmě neměla s vědeckým poznáním nic společného. Film pro sensaci. Jim vůbec nevadilo, že pravěký obr třeba lezl na newyorský mrakodrap. Jejich zvířata byla vymyšlena, aby vzbudila rozruch, působila na nervy diváka. Možnosti filmových triků přitom využívají jen k oklamání diváka,“¹³⁹ vymezoval se dobový článek L. Hrudky v Rudém právu vůči západní produkci a vyzdvihoval Zemanův film konkrétně nad snímek *King Kong*

¹³⁵ Tento a další trik odhaluje dokumentární film *Karel Zeman dětem*, 1980. [online]. [Cit. 9. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=taHn1tJYA48>.

¹³⁶ Dobový scénář k filmu *Cesta do pravěku* se nachází v Muzeu Karla Zemana v Praze.

¹³⁷ PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. s. 90. ISBN: 80-85839-54-7.

¹³⁸ *Cesta do pravěku. Svět v obrazech*. 8. 8. 1953, č. 31, s. 18.

¹³⁹ HRUDKA, L., *Cesta do pravěku* (O natáčení nového loutkového filmu). *Rudé právo*. 16. 8. 1953, roč. 33, č. 227, s. 2.

Meriana Coopera a Ernesta Schoedsacka z roku 1933. Zeman v *Cestě do pravěku* také zobrazoval dobrodružné a dramatické scény, ale dbal na realističnost a věrohodnost. Kvůli obsahové správnosti dokonce přizval ke spolupráci odborníka na toto téma, paleontologa a autora řady populárně-vědeckých knih pro děti Josefa Augustu, se kterým vzhled a pohyb pravěkých tvorů i podobu prehistorické přírody konzultoval. „*Tento vědec ověřuje i zkušební snímky, návrhy krajin, loutek apod. On rozhoduje s režisérem i o nejmenších podrobnostech filmu ve scénáři i při filmování,*“¹⁴⁰ psalo Rudé právo. Výtvarně se pak nechal Zeman inspirovat známými obrazy výtvarníka, ilustrátora a autora mnoha paleontologických rekonstrukcí podoby pravěkých zvířat a prehistorické přírody Zdeňka Buriana.¹⁴¹ „*V Cestě do pravěku Zeman takto předvedl na třicet druhů pravěkých živočichů.*“¹⁴² Pro animaci prehistorických tvorů však již nemohl použít zkratkovitě a stylizované loutky, jaké se v jeho filmech až doposud objevovaly (vzpomeňme na Pana Prokouka z dřevěných špalíčků, loutky ze skla či expresivní loutky v *Králi Lávrovi*). Pro film *Cesta do pravěku* proto Zeman spolu s výtvarníky Zdeňkem Rozkopalem a Ivem Mrázkem vytvořil loutky zejména z gumy, protože tento materiál umožňoval napodobit tvar i pohyb podobný živým zvířatům. „*Loutky zvířat jsou dokonalou rekonstrukcí praehistorických obyvatel naší země,*“¹⁴³ chválil je deník Práce. Zeman se však nesoustředil pouze na vizuální podobu vyhynulých tvorů, ale také na jejich pohyby, zvuky, chování a vzájemné vztahy. Protože však tyto aspekty nikdo nezná, sledoval Zeman dnes žijící podobná zvířata, podle kterých vytvářel vzorové tabulky pohybu pro animátory.¹⁴⁴ „*Režisér Zeman pečlivě zkoumal pohyby různých nám známých zvířat i ptáků, bedlivě studoval, jak kladou nohu na zem, jak rozvírají křídla k letu, jak otvírají tlamu, mhouří oči, olizují se...*“¹⁴⁵ Podle pohybu slona tak byla například rozkreslená studie pohybu mamuta. Vše bylo nutné předem nastudovat, aby film mohl podat co nejdokladnější obraz tehdejší fauny

¹⁴⁰ HRUDKA, L., *Cesta do pravěku* (O natáčení nového loutkového filmu). *Rudé právo*. 16. 8. 1953, roč. 33, č. 227, s. 2.

¹⁴¹ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 88. ISBN: 978-80-264-0941-0.

¹⁴² SMEJKAL, Zdeněk. *Cesta do pravěku jako film kombinovaný*. In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 61. ISBN: 47-009-86.

¹⁴³ Dětem o pravěku. *Práce*. 23. 7. 1955, roč. 11, č. 177, s. 5.

¹⁴⁴ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 85. ISBN: 978-80-264-0941-0.

¹⁴⁵ *Cesta do pravěku*. *Svět v obrazech*. 8. 8. 1953, č. 31, s. 18.

a flóry. Režisér se snažil filmem přiblížit co nejvíce skutečnosti, nešlo však pouze o realistické zobrazování faktů a informací, ale o jejich prezentaci zábavnou formou a prostřednictvím dobrodružného příběhu. Zeman takto využil žánru loutkového filmu k popularizaci poznatků tehdejší vědy. „*Chceme, aby tento film hovořil k mládeži celého světa. Podle sovětských zkušeností i my připravujeme dětem vědeckofantastické a dobrodružné filmy, neboť podněcují dětskou zvědavost a zájem probádat neznámé věci, která je také podkladem vědecké a zlepšovateľské činnosti,*“¹⁴⁶ citovalo záměr režiséra Zemana Rudé právo. I z toho důvodu Zeman ve filmu do jisté míry potlačil dramatickosti děje a své výtvarné pojetí dobové přírody.

Dobová média informovala nejen o unikátnosti filmových triků a způsobu natáčení *Cesty do pravěku*, ale přibližovala na tomto filmu náročnost samotného procesu natáčení animovaného filmu. „*Jaká je to práce, poznáváme na příkladu. Mamut přesunuje nohu. Tento záběr trvá ve filmu jednu a půl vteřiny. Vyžaduje však šestatřiceti snímků, protože pohyb mamuta je pomalý. Při každém snímku je nutno pohnout nohou mamuta o nepatrnou vzdálenost, tedy šestatřicetkrát. Přitom na jediný snímek je třeba někdy pohybů několik. Filmový záběr mamuta při této scéně bude při promítání trvat právě osm vteřin: bylo však k němu zapotřebí zachytit na 400 pohybů loutky. Natáčení trvalo dva dny, nepočítaje zkoušky pohybu, přípravu a stavbu scény a jiné,*“¹⁴⁷ popisuje detaily natáčení dobový článek v Rudém právu.

Protože Karel Zeman ve filmu *Cesta do pravěku* usiloval o to zobrazit na pozadí fiktivního a do jisté míry až pohádkového příběhu skutečnou podobu pravěké fauny a flóry, zabývala se dobová média a filmoví kritici i žánrovým zařazením snímku. „*Uvedení Cesty do pravěku vyvolalo spory,*“¹⁴⁸ uvádí recenze Jaroslava Bočka v časopisu *Film a divadlo*. „*Jedni ju prirad'ovali k populárnovedeckému žánru, iní k vedecko-fantastickému,*“ napsal Vladimír Svitáček ve své recenzi pro *Časopis Film a doba*. Podle něj režisér usiloval o „*nový, ve filmu doposud neobvyklý žánr dobrodružného naučného filmu*“¹⁴⁹ a vztahuje Zemanův film *Cesta do pravěku* v tomto

¹⁴⁶ HRUDKA, L., *Cesta do pravěku* (O natáčení nového loutkového filmu). *Rudé právo*. 16. 8. 1953, roč. 33, č. 227, s. 2.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ BOČEK, Jaroslav. Experimentátor a objevitel. *Film a divadlo*. 15. 4. 1961, roč. 5, č. 8, s. 5.

¹⁴⁹ SVITÁČEK, Vladimír. V čem bude nová „*Cesta do pravěku*“. *Film a doba*. 1954, roč. 3, č. 3, s. 430.

směru k literatuře – k románům Julese Verna. To je zajímavý pohled, protože Svitáček už v roce 1954 předznamenává směr budoucí Zemanovy tvorby. Následující filmy (*Vynález zkázy*, 1958, *Ukradená vzducholod'*, 1966, *Na kometě*, 1970) totiž Zeman natočí právě na námět Verneových románů. Sám Zeman označoval *Cestu do pravěku* jako určitý druh populárně-naučného žánru,¹⁵⁰ ve kterém prostředky slouží především k poznání. V tom tkví také největší dobová hodnota filmu. Nešlo pouze o zábavu, ale také o poučení.

Film *Cesta do pravěku* svou naučností vyhovoval potřebám vzdělávání a byl proto uváděn na školách jako názorná učební pomůcka. Zahraniční článek Willa Wehlinga *Cesta do pravěku očima pedagogů*, popisuje výsledky průzkumu věnovaného vzdělávacímu účinku filmu na děti a vnímání filmu očima dětí v západoněmeckých školách. Podle něj „prokázal film Karla Zemana svůj velký význam pro výchovu a vzdělání mládeže. Mezi filmy vhodnými pro školní představení stojí na předním místě.“¹⁵¹ Na konferenci Pracovního společenství pro školní film Gelsenkirchen získal film v roce 1956 Ocenění za ideální film pro mládež.

Otázkou ovšem je, do jaké míry chtěl film opravdu vzdělávat děti v historii vzniku Země a do jaké míry šlo o manipulaci. Vědecko-populární téma a co nejvíce realistické pojetí filmu *Cesta do pravěku* totiž velice vyhovovalo i tehdejšímu režimu: film „vznikl na zakázku ÚV KSČ v rámci širšího plánu výchovy obyvatelstva k ateismu,“¹⁵² uvádí ve své knize o československé společnosti Doubravka Olšáková. „Německá SED jej ve svých dokumentech dokonce označila za vzor ateistické propagandy a z vyprodaných kinosálů v Berlíně byla stejně nadšená jako KSČ,“¹⁵³ napsala dále Olšáková. S tím nutno zmínit i citaci Zemanovy řeči z okresní konference o kultuře v Gottwaldově, kterou otisklo Rudé právo: „Chápeme svou velkou odpovědnost za správnou politickou

¹⁵⁰ BENEŠOVÁ, Marie. Zápas o tvar. K životnímu jubileu národního umělce Karla Zemana. *Film a doba*. 1980, roč. 26, č. 12, s. 666.

¹⁵¹ WEHLING, Will. „Cesta do pravěku“ očima pedagogů. Psychologické testy s filmem „Cesta do pravěku“ v západoněmeckých školách. *Film a doba*. 1957, roč. 3, č. 6., s. 411.

¹⁵² OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Věda jde k lidu! Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a popularizace věd v Československu ve 20. století*. Praha: Academia, 2014. s. 596. ISBN: 978-80-200-2318-6.

¹⁵³ Bundesarchiv-SAPMO, Berlín, Sekretariat des ZK der SED, sign. DY 11,244 (ČSSR 1954-1979): Zpráva o návštěvě čs. delegace v NDR (27. 12. 1955). IN: OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Věda jde k lidu! Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a popularizace věd v Československu ve 20. století*. Praha: Academia, 2014. s. 596. ISBN: 978-80-200-2318-6.

orientaci každého našeho díla. Svou možnost ovlivňovat filmem mladého diváka v době, kdy se kladou základy jeho charakteru a vkusu. Vzali jsme tedy na sebe závažný úkol svést boj o dětskou duši,“¹⁵⁴ řekl podle deníku Zeman. Pravda bude nejspíš někde uprostřed, kde na jedné straně chtěl Zeman zábavnou formou mládež vzdělávat a vzbudit v ní zájem o poznání historie naší Země, a na druhé straně ateistické téma vyhovovalo tehdejšímu ideologickému pojetí.

Ceny sbíral film *Cesta do pravěku* hned po své premiéře v roce 1955. Na Mezinárodním filmovém festivalu v Benátkách v soutěži filmů pro děti byl film jednomyslně oceněn Velkou cenou, která bývala udělována jen výjimečně. „V odůvodnění se praví, že »toto dílo dosáhlo pozoruhodnou měrou sloučení vědecké složky s fantastickou, rozřešilo problémy poučnosti, která je zároveň životná a poutavá, a inteligentně využilo filmových prostředků«,“¹⁵⁵ citoval rozhodnutí poroty časopis Kino. „Zvlášť vysoko byla hodnocena jeho objevná popularisace konkrétních vědeckých poznatků přístupnou, srozumitelnou a zábavnou formou. Mezinárodní kritika si všímá všech předností objevitelského umění režiséra K. Zemana, proslaveného za hranicemi již několika krátkými filmy,“¹⁵⁶ dodávala k udělení tohoto ocenění Lidová demokracie. Dalším zahraničním úspěchem filmu bylo získání Čestného uznání na Mezinárodním filmovém festivalu v Edinburghu. „»Spojení záběrů ze skutečného života se záběry trikovými,« píše list, »naprosto realističtí dinosauři, mamuti, pterodaktylové a jiné bájeslovné příšery, dupající a skákající na plátně, to všechno patří k nejlepšímu, co kdy bylo v oblasti filmové fantasmie vytvořeno,«“¹⁵⁷ citoval kladné hodnocení filmu britskými listy Times deník Svobodné slovo. O *Cestě do pravěku* psal také německý, rakouský, sovětský nebo dokonce i mexický tisk. Film se promítal po celém světě. „...film vynikající umělecké a technické úrovně *Cesta do pravěku*, který se promítá na plátcích kin v téměř dvaceti zemích, dosáhl největší návštěvnosti čs. filmů v Sovětském svazu, kde jej od podzimu loňského roku zhlédlo 2 miliony návštěvníků. Nyní získal Zemanův film první cenu kritiky na filmovém festivalu v Mannheimu v západním Německu, na němž bylo promítnuto 140 filmů ze 17 států,“¹⁵⁸ uvedla Lidová demokracie další úspěchy

¹⁵⁴ Rudé právo. 28. 5. 1970, roč. 50, č. 125, s. 5.

¹⁵⁵ S. J. Velký úspěch na „malém“ Biennale. Kino. 22. 9. 1955, roč. 10, č. 20, s. 319.

¹⁵⁶ Čs. film dobývá světových uznání. Lidová demokracie. 31. 8. 1955, roč. 11, č. 209, s. 3.

¹⁵⁷ Svobodné slovo. 8. 9. 1955.

¹⁵⁸ Lidová demokracie. 30. 5. 1956.

filmu v první polovině roku 1956.

Na film se ale objevovaly i negativní ohlasy. „*Lze mít námitky proti zdlouhavé expozici, proti zbytečné rozvleklosti některých scén a záběrů,*“¹⁵⁹ uvádí nejedna dobová kritika. Hercům byl často vytýkán nerealistický projev a filmu jistá schematičnost. „*Proto, že prvotním je výklad, jsou dramatické záležitosti poměrně zjednodušeny. Proto – a docela schválně – nebylo využito znamenitých dramatických možností, které se nabízely. Proto – a docela zákonitě – chybí kresba charakterů,*“¹⁶⁰ ospravedlňoval naopak *Cestu do pravěku* redaktor Antonín Navrátil, podle kterého Zeman podřídil snímek jasnému záměru – popularizovat vědecké poznatky o vývoji života na Zemi. Pokud by podle něj byl film více dobrodružný, přebila by fabule jeho naučnost a vědeckost. Takto je snímek více edukační než zábavný. Zeman podle něj jen prostě zvolil tu nejvhodnější formu, jak co nejvíce zaujmout mladé publikum, kterému byl film hlavně určen – formu dobrodružného příběhu. „*Dramatičnost akcí neměla převážit vědecký obsah obrazu a poznávací efekt u diváka,*“¹⁶¹ vysvětloval dále Navrátil záměr filmu. Ve své obsáhlé stati Navrátil nahlíží na *Cestu do pravěku* jako na edukační pomůcku, a proto její nedokonalosti nesrovnává s jinými uměleckými a zábavními filmy. „... *Vrací ji tam, kam patří: do ideologické sféry působení na výchovu mas,*“¹⁶² píše doslova Olšáková.

Velkou popularitu filmu *Cesta do pravěku* potvrzuje také jeho americký remake. V roce 1956 jej pod názvem *Journey to the Beginning of Time* natočil režisér Fred Ladd, scénář napsal William Cayton.¹⁶³ Ten do velké míry použil původní Zemanovu verzi, přetočil však začátek a konec filmu tak, aby vyhovoval americkému pohledu, čímž se změnilo jeho ateistické vyznění. V této upravené verzi je totiž celý příběh jen společným snem chlapců během jejich návštěvy přírodovědného muzea v New Yorku. Americká verze filmu byla také nadabovaná.

¹⁵⁹ PLACHETKA, Jiří. Filmová verneovka. *Rudé právo*. 5. 8. 1955, roč. 35, č. 215, s. 5.

¹⁶⁰ NAVRÁTIL, Antonín. *Cesta do pravěku*. *Film a doba*. 1955, roč. 1, č. 11-12, s. 529.

¹⁶¹ NAVRÁTIL, Antonín. *Cesta do pravěku*. *Film a doba*. 1955, roč. 1, č. 11-12, s. 530.

¹⁶² OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Věda jde k lidu! Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a popularizace věd v Československu ve 20. století*. Praha: Academia, 2014. s. 596. ISBN: 978-80-200-2318-6.

¹⁶³ *Cesta do pravěku*. [online]. [Cit. 15. 11. 2016]. Dostupné z: http://www.imdb.com/title/tt0047930/fullcredits?ref_=tt_ov_wr#writers.

Na základě *Cesty do pravěku* vznikl ještě jeden film. Dva spolupracovníci Karla Zemana Arnošt Kupčik a Zdeněk Rozkopal využili nepoužitý materiál z natáčení scén odehrávajících se v karbonském pralese. Ty se jako jediné natáčely v ateliéru v Praze v Hostivaři, protože to bylo jediné studio, do kterého se dala napustit voda a vytvořit tak bažina. „Z počátku se ani dost dobře nevyznáte v té bizarní změti obrovských kmenů, vyvrácených pařezů propletených kapradinami a lianami. A z té spleti větví a padlých stromů ční vysoko vzhůru, kam v tom šeru ani nevidíte, mohutné kmeny přesliček a plavuní, které v té době dosahovaly třicetimetřové výšky. ... Podlaha celého ateliéru je totiž jedna velká, rozbředlá bažina, plná setlelých listů, ztrouchnivělých kmenů a řídkého bahna,“¹⁶⁴ popsal proměnu hostivařského ateliéru č. 2 Vladimír Svitáček. Ze scén, které nebyly použity pro film *Cesta do pravěku*, vznikl krátký 9minutový snímek o vzniku uhlí *Černý dýmant*,¹⁶⁵ ve kterém se podobě jako v *Cestě do pravěku* věda a poznání prolínají s fantazií.

6.2.3. Vynález zkázy

Následujícím celovečerním trikovým filmem Karla Zemana je *Vynález zkázy*,¹⁶⁶ který Zeman začal natáčet na jaře 1956, dva roky před jeho slavnou premiérou na EXPO 58. „Toto dílo tvoří v době, kdy se už na každý nový film Karla Zemana čeká, protože dřívější krátké, středometrážní i dlouhé filmy už prokázaly, že Karel Zeman je osobnost. Každý jeho nový film vzbudil nejen doma, ale daleko v zahraničí pozornost – odborníků i prostých diváků,“¹⁶⁷ popsal očekávání nového Zemanova snímku Jiří Hrbas v časopisu *Film a doba*.

¹⁶⁴ SVITÁČEK, Vladimír. Natáčíme v pravěku. *Kino*. 22. 4. 1954, roč. 9, č. 9, s. 136.

¹⁶⁵ *Černý dýmant*, 1955, 9 min.
Režie: Zdeněk Rozkopal, Arnošt Kupčik
Kamera: Antonín Horák

¹⁶⁶ *Vynález zkázy*, 1958, 81 min.
Námět: podle stejnojmenného románu Julese Verna
Scénář: Karel Zeman, František Hrubín
Komentář: Jiří Brdečka
Režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Jiří Tarantík
Hudba: Zdeněk Liška
Střih: Zdeněk Stehlík
Architekt: Zdeněk Rozkopal

¹⁶⁷ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 74.

Zeman si jako námět vybral stejnojmenný román Julese Verna *Vynález zkázy*¹⁶⁸ z roku 1896, který u nás vyšel také pod názvem *Tváří v tvář praporu vlasti*.¹⁶⁹ Román má silně antimilitaristické téma – spojení národů celého světa proti hrozbě použití nové zbraně s nedozírnými ničivými následky. I po více než deseti letech od konce Druhé světové války a bombardování japonských měst Hirošima a Nagasaki¹⁷⁰ bylo toto téma stále aktuální, což potvrzuje i dobová recenze Jana Klimenta, který do časopisu *Kino* napsal: „...*tento nepřiliš známý Verneův román zní dnes aktuální notou v době, kdy jde o zastavení ničivých pokusů s vodíkovými bombami.*“¹⁷¹ Ostatně v rozhovoru pro časopis *Film a divadlo* to uvedl i samotný režisér Zeman: „*Vybral som si menej známy román. Zaujala ma jeho myšlienka. To, o čom dnes hovorí celý svet, to povedal spisovateľ, ktorý veril pokroku, technike i ľuďom, už pred desiatkami rokov. Vedel som dobre – po umeleckej stránke to nebude ľahké – ale práve preto ma to lákalo.*“¹⁷² Zeman tedy primárně vycházel z myšlenky Verneova románu, která získala v kontextu doby nový, aktuální smysl. „*Zeman varoval lidstvo před zneužitím atomové energie. Ale neudělal to jako kazatel, ale jako ryzí umělec. Použil staré látky, aby jejím prostřednictvím vyslovil všesvětovou myšlenku, která se později stane předmětem jednání mnoha konferencí,*“¹⁷³ souhlasil Jiří Hrbas ve svém článku pro časopis *Film a doba*.

Scénář k filmu napsal Zeman ve spolupráci s Františkem Hrubínem. Dobrodružný příběh vypráví o vědci Tomášovi Rochovi a jeho spolupracovníkovi inženýrovi Šimonu Hartovi pracujících na vynálezu speciální výbušniny. Hrabě Artingas oba unese a ukryje ve své základně skryté v kráteru sopky ostrova Black Cup ve snaze získat onu ničivou látku, díky které by si podrobil svět. Asistent Hart však v poslední chvíli varuje veřejnost, díky čemuž se armády všech zemí spojí, aby bojovaly proti zlu a zabránily ničivé katastrofě a válce. Dobromyslný vědec zcela zabraný do své práce si až do

¹⁶⁸ Česky vyšel román *Vynález zkázy* poprvé v roce 1897 v překladu Albína Straky. Nejnovější vydání ve stejném překladu vyšlo v roce 2015 v nakladatelství Omega.

¹⁶⁹ Pod názvem *Tváří v tvář praporu vlasti* vydal román v roce 1910 Bedřich Kočí v překladu Vítězslava Unzeitiga.

¹⁷⁰ Na japonská města Hirošima a Nagasaki byly svrženy atomové bomby během poslední fáze Druhé světové války 6. a 9. 8. 1945.

¹⁷¹ KLIMENT, Jan. Karel Zeman natáčí Verneův *Vynález zkázy*. *Kino*. 4. 7. 1957, roč. 12, č. 14. s. 218.

¹⁷² O *Vynáleze zkázy* a dalších plánech. Hovoríme s režisérom Karolom Zemanom. *Film a divadlo*. 14. 3. 1957, č. 5, s. 15.

¹⁷³ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 79.

poslední chvíle neuvědomoval, komu slouží. V závěru však i on prozře a zničí své celoživotní dílo, které by v nesprávných rukách mohlo lidem nepřipraveným na jeho objev více uškodit než pomoci. To je hlavní humanistická myšlenka filmu: zavrnutí technického pokroku a vědeckých objevů, pokud by mohly sloužit ničení a zkáze.

Podle kritika Antonína Navrátila jde i přes nosnou myšlenku o chudý příběh pro filmové zpracování. „...*fabule, přesto že jde o jeden z nejdramatičtějších Verneových románů, je natolik skromná, že v normálním hraném filmu by stěží sama stačila k dosažení potřebného dramatického maxima...*“¹⁷⁴ napsal pro časopis *Film a doba* a vzápětí dodal, že: „*Zeman si udržuje pozornost vtipem a nápadem.*“¹⁷⁵ A především vizuální podobou filmu. Jednoduchý příběh totiž, stejně jako tomu bylo u předchozích snímků, slouží jako základ pro unikátní vizuální zpracování, které z filmu dělá jedinečné dílo. Neopakovatelná výtvarná podoba snímku vzbuzuje silný estetický dojem a divácký údiv, čímž Zeman přímo navázal na filmy již zmíněného George Mélièse a vysloužil si přívlastek „Český Méliès.“¹⁷⁶ Kritik Jan Hořejší po *Vynálezu zkázy* dokonce začal používat vlastní specifický termín „Zemanovský typ výtvarného filmu.“¹⁷⁷ Takový typ filmu, ve kterém jsou všechny složky podřízeny výtvarnému záměru, Zeman dále rozvinul v následujícím filmu *Baron Prášil*.

Zeman se v případě *Vynálezu zkázy* inspiroval ocelorytinami francouzských ilustrátorů Édouarda Rioua a Léona Benetta, které byly použity v původním vydání románu.¹⁷⁸ V jejich duchu výtvarně stylizoval celý film. Aby snímek vyvolal dojem starých rytin je černobílý a všechny kostýmy, kulisy, rekvizity a celistvé plochy (moře, obloha, stěny) jsou proužkované. Herci měli mít proužky pokreslený dokonce i obličej,¹⁷⁹ což se ale nakonec pro velkou pracnost nerealizovalo.

¹⁷⁴ NAVRÁTIL, Antonín. *Vynález zkázy*. *Film a doba*. 1958, roč. 4, č. 8-9, s. 623.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ WELLNER-POSPÍŠIL, Michael. *Le Méliès tchèque*. Festival international du film de la Rochelle. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.festival-larochelle.org/festival-2002/karel-zeman>.

HEPNEROVÁ, Eva. Český Méliès národním umělcem. *Kino*. 1970, roč. 25, č. 11.

¹⁷⁷ ADAMEC, Oldřich. Prášilovská fantazie před kamerou. Rozhovor s Karlem Zemanem. *Film a doba*. 1960, roč. 6, č. 5, s. 330.

¹⁷⁸ Příloha č. 5. Srovnání dvou původních ilustrací Léona Benneta s podobnými záběry ze Zemanova filmu *Vynález zkázy*.

¹⁷⁹ JÍCHA, Milan. *Vynález zkázy*. Fantazie Julia Verna v českém znění. *Kino*. 8. 1. 1956, roč. 11, č. 23, s. 362.

Opět jde o film trikový – kombinovaný. „*Bez nejrůznějších triků by nebylo možno ukázat divákovi fantastický verneovský svět, tak jak ho znázornili francouzští ilustrátoři. A právě těmito triky bylo docíleno, že se smazala hranice mezi hraným, loutkovým a kresleným filmem,*“¹⁸⁰ napsal Oldřich Adamec pro časopis Svět v obrazech. „*A pritom – to by som chcel zdôraznit – trik som nepoužíval iba jako doplnok hry, ale jeho pomocou som chcel zachytiť realitu. To nie je iste bežná záležitosť,*“¹⁸¹ vysvětloval v rozhovoru pro časopis Film a divadlo Zeman. V tomto směru tak svým způsobem navázal na svůj předchozí film *Cesta do pravěku*, ve kterém také využil filmového triku za účelem zobrazení co nejuvěrnější podoby pravěké přírody. Nyní se však snažil zobrazit fantaskní realitu románu Julese Verna, čemuž se podřizovaly všechny složky filmu. „*Zatím co u normálního filmu mají kaširované dekorace, papírové rekvizity a herecký projev oklamat diváka a vyvolat dojem skutečnosti, jsou v Zemanově filmu herci, jejich jednání a skutečné rekvizity přizpůsobeny neskutečnému prostředí a fantasii Julia Verna,*“¹⁸² popisuje článek v Lidové demokracii. Použití filmového triku a zobrazení jeho prostřednictvím nového filmového světa je na mnohem vyšší úrovni, než jak tomu bylo v případě *Cesty do pravěku*. V *Cestě do pravěku* byly hrané a animované pasáže často snímány vedle sebe. Do přímé interakce s loutkou vstupovali herci jen výjimečně. U *Vynálezu zkázy* spolu jednotlivé složky (herec, loutka, kulisa) interagovaly mnohem více (herci se pohybují mezi malovanými kulisami, obsluhují nakreslené přístroje apod.). Vytvořit kombinovaný a v případě *Vynálezu zkázy* ještě celý proužkovaný záběr přitom nebylo jednoduché. Řešilo se to často malovanými kulisami a představovačkami, mezi kterými se herci pohybovali. V případě scén v exteriéru byla ale natočena skutečná krajina či vodní hladina, která se dalšími expozicemi překryla šrafovaným obrazem. Zeman proto v tomto filmu používal dokonce až čtyřnásobnou expozici jednoho záběru! „*Sledoval som tiež ten zámer, aby v každej trikovej a kreslenej scéne bol živý herec a v každej hranej scéne niečo kresleného. Všetko sa navzájom viaže. Vo filme nenájdete ani jednu skutočnú oblohu. Scény, ktoré sme nakrúcali vonku, museli sme rýchlo nakrúcať. Všetko ostatné sa nakrúcalo v našom malom gottwaldovskom ateliéri. Scény na vode sme nakrúcali nad priehradou za*

¹⁸⁰ ADAMEC, Oldřich. Verneovská fantázie Karla Zemana. *Svět v obrazech*. 1957, č. 3, s. 16.

¹⁸¹ O Vynáleze skazy a dalších plánech. Hovoríme s režisérom Karolom Zemanom. *Film a divadlo*. 14. 3. 1957, č. 5, s. 15.

¹⁸² Odvážný filmový pokus Karla Zemana. *Lidová demokracie*. 20. 10. 1957, roč. 13, č. 252, s. 59.

Gottwaldovom,¹⁸³ popisoval natáčení Zeman. Vše se natáčelo v Gottwaldově a okolí, v nejmenších evropských filmových ateliérech 12x14m,¹⁸⁴ ve kterých se na hraném filmu doposud nikdy nepracovalo. Díky důmyslným trikovým záběrům bylo ale možné v takto skromných podmínkách film vytvořit. Zároveň bylo potřeba mít vše precizně dopředu nachystané. Proto i u *Vynálezu zkázy* byl po řadě zkoušek vytvořen nejprve detailní technický scénář. „Každý záběr filmu se nejen zapsal, nýbrž i zakreslil se všemi podrobnostmi. Vznikl souvislý pás náčrtů, podle kterého byly vyrobeny rekvizity, postaveny dekorace a nastudováno umístění herců před kamerou,“¹⁸⁵ popisuje článek Milana Jíchy v časopisu *Kino*.

Ve *Vynálezu zkázy* hráli poprvé profesionální, i když méně známí herci, působící zejména v moravských divadlech. Profesora Rocha ztvárnil Arnošt Navrátil, jeho asistenta Lubor Tokoš, ženskou hrdinku hrála Jana Zatloukalová. Jejich herectví bylo silně stylizované, bez velkých hereckých prožitků a dramatičnosti, aby zapadlo do celkového konceptu. Herci proto působí skoro dojmem, že jsou také neživé obrazy z papíru.

Dobová média předvídala velikost a význam filmu *Vynález zkázy* ještě před jeho dokončením. „Už Zemanův poslední film, »Cesta do pravěku« který spojoval hraný film s loutkovým a kresleným, vzbudil ve světě senzaci. Zvítězil v Benátkách, a i když narazil na nepochopení některých příliš chytrých intelektuálů na příklad v polské kritice, zaznamenal světový úspěch, odpovídající jeho mimořádnosti. Zemanovo nové dílo, filmová verneovka, však bude – zdá se – ještě mnohem významnější,“¹⁸⁶ napsal Jan Kliment rok před premiérou filmu do časopisu *Kino*. Podle něj Zeman do té doby natočil „filmy, které proslavily v celém světě nejen jeho jméno, ale které vedle filmů Jiřího Trnky jsou uznávány za to nejlepší, co naše kinematografie dnes světu dává,“¹⁸⁷ popsal Zemanovu pozici filmaře.

¹⁸³ O *Vynáleze zkázy* a dalších plánech. Hovoríme s režisérem Karolom Zemanom. *Film a divadlo*. 14. 3. 1957, č. 5, s. 15.

¹⁸⁴ Hovoríme s režisérem Zemanom, tvorcom filmu „Vynález zkázy.“ *Slovenka*. 1. 9. 1958, s. 10.

¹⁸⁵ JÍCHA, Milan. *Vynález zkázy*. Fantasie Julia Verna v českém znění. *Kino*. 8. 1. 1956, roč. 11, č. 23, s. 362.

¹⁸⁶ KLIMENT, Jan. Karel Zeman natáčí Verneův *Vynález zkázy*. *Kino*. 4. 7. 1957, roč. 12, č. 14, s. 218.

¹⁸⁷ KLIMENT, Jan. Karel Zeman natáčí Verneův *Vynález zkázy*. *Kino*. 4. 7. 1957, roč. 12, č. 14, s. 219.

Premiéra *Vynálezu zkázy* proběhla nejprve v zahraničí 9. června 1958 na Mezinárodním filmovém festivalu konaném u příležitosti Světové výstavy EXPO 58 v Bruselu. „Přihlásilo se jen patnáct národních kinematografií, ovšem těch nejvyspělejších, které poslaly do Bruselu svá vrcholná díla,“¹⁸⁸ hodnotil Arnošt Schulz Zemanovu konkurenci. Film získal na prestižní přehlídce nejvyšší cenu – sošku svatého Michala. „Velká cena celé soutěže byla jednomyslně přirčena československému filmu K. Zemana »Vynález zkázy«,“¹⁸⁹ informovala na titulní straně Mladá fronta. Význam tohoto ocenění navíc zvyšuje fakt, že mu ji porota udělila jednomyslně. „Jako nejlepší film jej hodnotila jednomyslně i Mezinárodní organizace filmových novinářů Fipressci – a jen proto jej nemohla vyznamenat, protože se nositeli Velké ceny podle stanov již cena Fipressci neuděluje.“¹⁹⁰ V závěru festivalu film zvítězil také u obecnstva.¹⁹¹ Porazil tak například film *Dotek zla* Orsona Wellese nebo Kurosawův snímek *Na dně*. „Ale to je jenom slavný start, protože *Vynález zkázy* projde potom vítězně téměř celým světem a stane se velkolepým triumfem československé kinematografie a velkým úspěchem Karla Zemana,“¹⁹² popsal s odstupem let tento první úspěch *Vynálezu zkázy* Jiří Hrbas. Zajímavostí je, že jeden záběr filmu na festivalu vyvolal kontroverzi. „... američtí novináři si nechtějí dát vymluvit, že v orlu, který se jako dobová rekvizita mihne v Zemanově filmu, není skryta záludná protiamerická propaganda,“¹⁹³ napsal ve své reportáži Jan Žalman. Šlo o záběr v klíčovém momentu filmu zachycující hodiny s napoleonskou orlicí, na kterých ručičky ukazují čas za pět minut dvanáct.¹⁹⁴ „Karel Zeman použil ve svém filmu původní rytiny francouzských umělců Bennetta a Rioua. ... jeho film nebyl namířen proti nikomu. Můžeme říct chytré americké žurnalistce, která jsouc dotčena, prohlásila na tiskové konferenci, že orel na stole pirátů symbolizuje Ameriku; tento orel je císařský napoleonský orel a byl použit oběma francouzskými

¹⁸⁸ SCHULZ, Arnošt. Československý film zvítězil v Bruselu. *Večerní Praha*. 16. 6. 1955, roč. 4, č. 139, s. 3.

¹⁸⁹ Velká cena Světového filmového festivalu v Bruselu našemu filmu Karla Zemana „Vynález zkázy.“ *Mladá fronta*. 15. 6. 1958, č. 142, s. 1.

¹⁹⁰ HAMŠÍKOVÁ, Libuše. Vynález zkázy. Velká cena mezinárodního filmového festivalu v Bruselu československému filmu. *Vlasta*. 1958, č. 27, s. 5.

¹⁹¹ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 109. ISBN: 978-80-264-0941-0.

¹⁹² HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 74.

¹⁹³ ŽALMAN, Jan. Brusel tleská Karlu Zemanovi. *Kultura*. 26. 6. 1958, roč. 2, č. 26, s. 3.

¹⁹⁴ Příloha č. 6. Kontroverzí záběr hodin s orlicí z filmu *Vynález zkázy*.

umělci,¹⁹⁵ souhlasil zahraniční tisk. Každopádně kontroverzní scéna byla následně z filmu vystřižena. V roce 2015, po téměř šedesáti letech od premiéry, byla scéna při digitálním restaurování filmu znovu nalezena a navrácena do zrestaurované verze filmu.¹⁹⁶

Po úspěšné zahraniční premiéře byl film za účasti Karla Zemana, Františka Hrubína, kameramana Jiřího Tarantíka a herců Františka Šlégra, Miroslava Holuba, Arnošta Navrátila, Václava Kyzlinka a představitele hlavní role Lubora Tokoše uveden 26. června 1958 v pražském kinu Sevastopol.¹⁹⁷ „*Jako mimosoutěžní film bude rovněž uveden na mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech a na filmových festivalech pracujících v šesti krajích*,“¹⁹⁸ informovala o dalších uvedeních filmu Lidová demokracie. Úspěch snímku u diváků i kritiků pak dokazují další dvě ceny z roku 1958 – Cena československé filmové kritiky a ocenění Nejúspěšnější film roku 1958 v anketě filmového diváka ČSR.¹⁹⁹ „*Při zhlédnutí Zemanova nového tvůrčího výboje musí i nestranný a strážlivě hodnotící divák poznat, že »Vynález zkázy« je dílo přinejmenším mimořádné a po mnoha stránkách novátorské*,“²⁰⁰ uvádí jedna z dobových kritik.

V následujícím roce (1959) získal film další významná ocenění, která je nutné ještě zmínit, a sice Velkou mezinárodní cenu Francouzské filmové akademie – Křišťálovou hvězdu a cenu francouzských filmových kritiků, což jsou ocenění významná nejen svou hodnotou, ale také tím, že Verne byl a dodnes je ve Francii velmi uznávaným autorem. „*K těm (cenám), kterých si Karel Zeman nejvíce váží, náleží Velká cena francouzské filmové akademie z roku 1959 za Vynález zkázy, kterou porota ocenila za nejvýstižnější zachycení tvůrčí podstaty autora filmové předlohy – francouzského spisovatele Julese*

¹⁹⁵ Vynález zkázy v izraelském tisku. *Haaretz* (Tel Aviv). 26. 12. 1958. In: *Československá kinematografie ve světle zahraničního tisku*. 1959, roč. 1, č. 1, s. 5-6.

¹⁹⁶ *Digitálně restaurovaný film Karla Zemana*. [online]. [Cit. 15. 11. 2016]. Dostupné z: <http://www.muzeumkarlazemana.cz/cz/cistime-svet-fantazie/digitalne-restaurovany-film-vynalez-zkazy>.

¹⁹⁷ Slavnostní premiéra filmu „Vynález zkázy.“ *Filmové informace*. 2. 7. 1958, roč. 9, č. 27, s. 6.

¹⁹⁸ Zemanův film do našich kin. *Lidová demokracie*. 21. 6. 1958.

¹⁹⁹ HOŘEJŠÍ, Jan. Pozemšťan Karel Zeman. In: HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 99. ISBN: 47-009-86.

²⁰⁰ DVOŘÁK, Ivan. Novátorské vítězné dílo. *Kino*. 17. 7. 1958, roč. 13, č. 15, s. 236.

Verna,²⁰¹ potvrzuje článek Ilony Steinerové pro časopis Záběr. *„Největší bohatství filmu není ani v jeho stylu, ani v jeho technice, nýbrž v mladosti srdce. (...) Zkrátka, Zeman konečně navazuje na staré básnické a kouzelné tradice, které se již zdály být ztraceným rájem. Je novým průkopníkem filmu, jenž diváka přenáší do světa, kde tváří v tvář filmovým obrazům pocitů úžas, kterému, žel, již odvykl,“*²⁰² cituje jednu z dobových francouzských recenzí časopis Kino. Povedené navázání na Verneův román oceňuje i domácí kritika, tentokrát z pera Antonína Navrátila, který pro časopis Film a doba napsal: *„Jde o film tak mimořádný, tak se vymykající každé konvenci, každé zvyklosti, každé představě o filmovém díle (a nakonec i představě o zfilmování literární předlohy), že nepostavit tuto výjimečnost do čela recenze by bylo křivdou na pověsti, která se o »Vynálezu« rozlétna světem po bruselském úspěchu.“*²⁰³ *„Výjimečnost Zemanova »Vynálezu zkázy« je tedy podle mého názoru především v tom, jak jedinečně a výstižně je tu z hlediska historického i společenského viděno jedinečné dílo spisovatele i jeho jedinečný smysl. V tom, jak Zeman dovedl proniknout do atmosféry Vernovy doby i Vernova románu a vystihnout ji na plátně prostředky nejtechničtějšího umění a zároveň i prostředky dnešnímu diváku nejpříjemnějšími, prostředky neurážejícími, ale naopak povzbuzujícími jeho velké vědomí, že je člověkem dvacátého století, atomového věku,“*²⁰⁴ pokračoval Navrátil, podle kterého tak film osloví všechny generace diváků. Mladší může obdivovat, jaké to bylo, když člověk teprve objevoval technologie a techniku, která je pro ni už samozřejmá. Starší generace ocení zejména výtvarné zpracování, které zná ze svého mládí, kdy romány se známými ilustracemi četla.

Pochvalně se k filmu vyjadřovala kritika po celém světě. *„Trikové principy Karla Zemana vzrušují odborníky na celém světě. Velké studie se píší o tom, jak na plátně v Zemanově filmu ožila rytina,“*²⁰⁵ shrnul ve svém článku Jiří Hrbas. Jako příklad uvedme alespoň kladné hodnocení L. Kozlova v měsíčníku Iskusstvo kino po uvedení filmu v Sovětském svazu: *„Je to neobyčejný film. Jeho tvůrci spojili útočné žertování s hlubokými a zralými myšlenkami, parodičnost s patosem, koncentrovanost*

²⁰¹ STEINEROVÁ, Ilona. Dílo pro radost všech. *Záběr*. 14. 11. 1980, roč. 13, č. 21, s. 1.

²⁰² *Kino*. 6. 1958, roč. 13, č. 12, s. 191.

²⁰³ NAVRÁTIL, Antonín. Vynález zkázy. *Film a doba*. 1958, roč. 4, č. 8-9, s. 621.

²⁰⁴ NAVRÁTIL, Antonín. Vynález zkázy. *Film a doba*. 1958, roč. 4, č. 8-9, s. 622-623.

²⁰⁵ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 78.

experimentu s veselou hrou. ²⁰⁶ Spojování neslučitelného bylo vůbec hojně citováno. „Rozbil hranici oblastí, které byly jedna od druhé dosud přísně odděleny, a vytvořil nový dramatický hybrid mezi filmem hraným a animovaným, křížence mezi filmem realistickým a abstraktním, propojení pohádkového a dobrodružného žánru, totožnost mezi komedií a sci-fi,“ ²⁰⁷ uvádí kniha Miroslava Kačora o loutkové animaci. Zpracování *Vynálezu zkázy* bylo tak jedinečné, že se k němu kritici vraceli i po letech, jak dokládá článek Jana Hořejšího z roku 1967: „...Zeman před rokmi doslova ohromil, keď rozkryl dovtedy téměř nevyužitě možnosti mélièsovského typu výtvarného filmu, v ktorom sa štylizácia kostýmov a dekorácií, hra hercov, predovšetkým však udivujúce spojenie všetkých možností animovaného filmu s hraným, podriaďujú ústrednému výtvarnému zámeru, inšpirovanému čarom verneovských ilustrácií.“ ²⁰⁸

Objevila se však i negativní kritika. Stejně jako u *Cesty do pravěku* byla Zemanovi vytýkána práce s živými herci, konkrétně nedostatky v hereckých výkonech a ve vedení herců. „Karel Zeman je tak velký umělec, že nemáme právo odpouštět mu ani takové zdánlivé drobnosti,“ ²⁰⁹ napsal A. J. Liehm do časopisu *Film a doba*.

Celkově však *Vynález zkázy* znamenal na poli animovaného filmu největší úspěch. „Zemanův *Vynález zkázy* – to bylo největší vítězství českého filmu doma i v zahraničí. Neznáme větší vítězství.“ ²¹⁰ „Jeho objevy mu právem získaly v celém světě úctu. Jeho jméno proslavilo nejen československou kinematografii, ale celé socialistické Československo,“ ²¹¹ zhodnotil Jan Hrbas s odstupem let význam filmu. „Jestliže »Cesta do pravěku« vzbudila ve filmovém světě rozruch, pak lze »Vynález zkázy« přirovnat k bombě,“ ²¹² popsal obrazně velikost úspěchu filmu Antonín Malina v *Obraně lidu*.

Zeman filmem *Vynález zkázy* skutečně ohromil. „... využil s neobyčejnou vynalézavostí

²⁰⁶ Va. „Vynález zkázy“ v zemi kosmických raket. *Film a doba*. 1959, roč. 5, č. 11, s. 740.

²⁰⁷ KAČOR, Miroslav a kol. *Zlatý věk české loutkové animace*. Mladá fronta, 2010. s. 46. ISBN: 978-80-204-2190-6.

²⁰⁸ HOŘEJŠÍ, Jan. Při příležitosti Ukradnutej vzducholode. *Film a divadlo*. 20. 6. 1967, roč. 11, č. 13, s. 8-9.

²⁰⁹ LIEHM, A.J. Poznámky k bilanci. *Film a doba*. 1959, roč. 5, č. 4, s. 236.

²¹⁰ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Působení chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2 s. 83.

²¹¹ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Působení chlapecké romantiky I. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 1, s. 12-14.

²¹² MALINA, Antonín. Na začátku nebyla inspirace... *Obrana lidu*. 28. 8. 1958, s. 24.

všech prostředků, které mu poskytovala soudobá filmová technika, a důvtipnou kombinací herce, grafického obrazu, loutky a trikové montáže vytvořil nové technické kvality filmového obrazu, znamenající i pro rozvoj světové kinematografické techniky novátorský čin.²¹³ Film rychle vzbudil zájem zahraničních distributorů a byl prodán do 97 zemí světa. V době svého uvedení vyvolal největší zahraniční ohlas v historii naší kinematografie²¹⁴ a stal se tak nejprodávanějším československým filmem natočeným po Druhé světové válce, což dodnes žádný další film nepřekonal. Vůbec největšího úspěchu dosáhl v New Yorku, kde jej američtí distributoři uvedli ve 110 kinech současně.²¹⁵ Zájem o *Vynález zkázy* ale nepolevoval ani v následujících letech. „Nejsenzačnější úspěch má Zemanův *Vynález zkázy*, který se promítá ve čtyřech stech kopiích po celém světě. Vzhledem k tomuto svému dílu se stal režisér Zeman tak populární, že již dnes dostáváme spoustu objednávek na jeho další film *Baron Prášil*, který ještě ani není dokončen,²¹⁶ popsal Zemanův úspěch a popularitu v rozhovoru pro Lidovou demokracii v roce 1961 vedoucí obchodního oddělení distributorské společnosti Filmexport Richard Falbr.

6.2.4. Baron Prášil

Natáčení nového filmu *Baron Prášil*,²¹⁷ který měl premiéru v roce 1961, trvalo tři roky.²¹⁸ Zemana přitom svazovalo nejen obrovské očekávání vyvolané předchozím úspěchem, ale také populární a již několikrát filmově zpracovaný námět. „Při práci na

²¹³ DVOŘÁK, Ivan. Novátorské vítězné dílo. *Kino*. 17. 7. 1958, roč. 13, č. 15, s. 237.

²¹⁴ Kn. Poučení z premiéry slavného filmu. Co způsobilo světový úspěch *Vynálezu zkázy*. *Svobodné slovo*. 30. 8. 1958, roč. 14, s. 49.

²¹⁵ ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Praha: Československý filmový ústav, 1984. s. 49.

²¹⁶ CHUDOMELOVÁ, Helena. Filmexport objevuje nové světy. *Lidová demokracie*. 19. 8. 1961, roč. 17, č. 199, s. 5.

²¹⁷ *Baron Prášil*, 1961, 83 min.

Námět: podle románu *Baron Münchhausen* Gottfrieda Augusta Bürgerera

Scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Dialogy: Josef Kainar

Komentář: Jiří Brdečka

Kamera: Jiří Tarantík

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Věra Kutilová

Architekt: Zdeněk Rozkopal

²¹⁸ Síla, která ho žene vzhůru ke hvězdám, je fantasmie. A to je můj vkus. *Literární noviny*. 13. 1. 1962, roč. 11, č. 2, s. 8.

Vynálezu zkázy jsem byl svobodnější. Nikdo ode mne nic nečekal. Při Baronovi všichni čekali, a to mě svazovalo stejně jako mezinárodní látka, která už byla několikrát zfilmována,“²¹⁹ přiznal v rozhovoru Zeman. Vůbec první film na motivy románu *Baron Münchhausen* Gottfrieda Bürgera natočil už v roce 1911 George Méliès. Jeho snímek *Dobrodružství barona Prášila* měl deset minut. Následoval kreslený film Daniila Čerkese *Příhody barona Prášila*, 1929, první barevný hraný film na toto téma *Münchhausen* Josefa von Baky z roku 1943 a západoněmecká parafráze – hudební film Wenera Jacobse *Münchhausen v Africe* z roku 1957.²²⁰ Zemanův *Baron Prášil* z roku 1961 je tedy pátým filmovým zpracováním této látky.

Zeman se však stejně jako v případě předchozích filmů, v nichž vycházel z již hotové literární předlohy (tedy filmů *Král Lávra*, *Poklad ptačího ostrova* a *Vynález zkázy*), nechal příběhem o vychloubačném baronovi pouze inspirovat a použil jej jako základ pro vlastní sdělení a myšlenku aktuální tehdejší době. „*Neadaptuje jej pro film v pravém smyslu tohoto slova, nýbrž přetváří jej ze základů nejen v syžetové stavbě, ale v celkovém pojetí.*“²²¹ Prostřednictvím filmového díla se tak snažil přiblížit otázkám tehdejšího člověka.²²² Zemanův baron není chvástavý lhář, ale galantní a romantický představitel minulosti, kterou už dnešní doba ve své racionalitě a pokroku překonala. Tuto konfrontaci staré a nové doby ve filmu reprezentují dvě hlavní postavy – starší, romantický baron a mladší, racionální člověk moderní doby Toník.

Toník je astronaut, který během průzkumu Měsíce potká románové postavy – Cyrana z Bergeracu, posádku rakety z Verneova románu *Cesta na Měsíc* i s raketou ze stejnojmenného filmu George Mélièse z roku 1902²²³, a hlavně Barona Prášila. Setká se „... *prostě s těmi hrdiny, kteří se díky odvaze lidské fantazie dostali na Měsíc dřív, než*

²¹⁹ BOČEK, Jaroslav. O Baronu Prášilovi hovoříme s Karlem Zemanem. *Kultura*. 18. 1. 1962, roč. 6, č. 3, s. 3.

²²⁰ Věčný fantasta. *Kino*. 4. 9. 1979, roč. 34, č. 18, s. 11.

²²¹ BOČEK, Jaroslav. Zeman a Baron. *Kultura*. 13. 9. 1962, roč. 6, č. 37, s. 5.

²²² FRANCL, Gustav. Filmové umění a jeho cesta k životu. Dnes začíná v Košicích IV. festival československého filmu. *Lidová demokracie*. 25. 2. 1962, roč. 18, č. 48, s. 5.

²²³ *Cesta na Měsíc*, 1902, 14 min.

Námět: podle románu *Ze Země na Měsíc* Julese Verna a *První lidé na Měsíci* H. G. Wellse

Scénář: Jérôme Savary

Režie: Georges Mélièse

*k tomu měl člověk technické prostředky,*²²⁴ vysvětlil v rozhovoru pro časopis *Kultura* svou výchozí ideu Zeman. Baron Prášil pokládá Toníka za „měsíčňana“ a pozve ho na Zemi, kde s ním prožije řadu svých typicky fantaskních dobrodružství – osvobodí princeznu Biancu, do které se oba zamilují, prožije námořní bitvu, ocitne se v břiše velryby, cestuje ve spárech bájného ptáka Noha, na hřbetu mořského koníka nebo letí na dělové kouli, až se nakonec po vyhrané válce všichni vracejí vystřeleni velkou explozí opět na Měsíc. Hlavním motivem příběhu je přitom to, že Prášilovo vyprávění a příhody jsou zde vykresleny bez jakéhokoli zaváhání jako realita a oproti nim působí nápady a vyprávění současného člověka Toníka mnohem neskutečněji. „*A právě o tom chtěl Zeman vyprávět. O realitě dneška, která překonala sny minulosti. O fantazii dneška, o věčné touze jít dál a výš, která překonala sny minulosti.*“²²⁵ Tedy především o technickém a vědeckém pokroku korunovaným úspěchy tehdejší astronautiky, zejména pak vypuštěním první umělé družice.²²⁶ „*Baron vznikl z nejsoučasnějších podnětů. Z úspěchů současné astronautiky. Dlouhou dobu jsem se zabýval myšlenkou, ukázat člověka ve vesmíru,*“²²⁷ vysvětlil Zeman v rozhovoru pro časopis *Kultura*. Zeman tak přímo navázal na již zmíněný Mélièsův film *Cesta na Měsíc* a svými záběry otisků astronautských stop dokonce předznamenal obrázky, které dokládaly o osm let později první skutečné stanutí člověka na Měsíci. To je hlavním tématem filmu. Konfrontace dvou světů fantazií. „*Prášilovy, reprezentující starý svět, který považoval za nemožné, že by člověk létal, plul pod mořem, vylétl na Měsíc atd. s fantazií dnešní doby, která dávno překonala největšího fantastu včerejších dnů,*“²²⁸ vysvětlil v rozhovoru pro časopis *Film a doba* Zeman. Technický pokrok šedesátých let 20. století se tak přímo střetává s představami preromantické doby Gottfrieda Augusta Bürgera, které byly již dávno překonané. Roli zde hraje ještě jedno důležité téma, které podporuje střet dvou výše zmíněných světů a které nese opět další postava – princezna Bianca. Ta má raději mladého a praktického Toníka, ale líbí se jí i fantastická vyprávění Prášila, která jsou plná poezie a fantazie, což u mladého člověka současné doby

---

²²⁴ BOČEK, Jaroslav. O Baronu Prášilovi hovoříme s Karlem Zemanem. *Kultura*. 18. 1. 1962, roč. 6, č. 3, titulní strana.

²²⁵ FIALA, Miloš. Fantazie života a fantazie filmu. *Květy*. 12. 4. 1962, roč. 12, č. 15, s. 18.

²²⁶ Dne 4. 10. 1957 byl do vesmíru vypuštěn první ruský satelit Sputnik 1.

²²⁷ BOČEK, Jaroslav. O Baronu Prášilovi hovoříme s Karlem Zemanem. *Kultura*. 18. 1. 1962, roč. 6, č. 3, titulní strana.

²²⁸ ADAMEC, Oldřich. Prášilovská fantazie před kamerou. Rozhovor s Karlem Zemanem. *Film a doba*. 1960, roč. 6, č. 5, s. 330.

postrádá. Z hlediska žánru bychom film zařadili mezi sci-fi a komedie, protože obsahuje řadu slovní i situační komiky. „*Baróna som robil predovšetkým preto, aby som ľudí pobavil...*“,²²⁹ uvedl Zeman.

Vizuálním zpracováním filmu *Baron Prášil* Zeman navázal na metody a postupy, které si osvojil při natáčení předchozího snímku *Vynález zkázy*. Jde opět o kombinovaný trikový hraný film a stejně jako v případě *Vynálezu zkázy* i nyní Zeman vizuálně vycházel z výtvarné předlohy – knižních ilustrací francouzského malíře Gustava Dorého. Dále čerpal z dobových rytin a obrazů rokokových malířů, neboť celý film je laděn do rokokového slohu.²³⁰ Ve vizuálním zpracování vidíme opět velký progres, a to hned v několika oblastech. Oproti předchozímu snímku, který jako by napodoboval dobové rytiny, nezůstává film obrazově plochý, ale jde více do hloubky záběru. Navíc jde o snímek barevný. Barva je zde ale použita specifickým způsobem. Nedokumentuje skutečnost, tak jako je tomu při natáčení na klasický barevný film, ale je nositelem dramatické a náladotvorné funkce. Podtrhuje atmosféru či situaci, přičemž obvykle jsou použity jedna až dvě barvy, nezávisle na realitě. „*Barva stylizuje, chce se stát spoluvůrcem dramatu, spolunositelem citového i smyslového napětí.*“²³¹ „*Ne barva ilustrativní, naturalistická, jak jsme bohužel stále svědky u běžných hraných barevných filmů, nýbrž barva funkční, zapojená, barva pomáhající k lepšímu vyjádření díla, myšlenky. Barevná stránka Barona Prášila patří k jeho největším úspěchům,*“²³² chválil Jan Kliment v recenzi v Časopisu Kino. Jde sice o barevný film, ale „*většinou byl natočen na černobílý negativní materiál, do kterého se barva doplňovala až dodatečně. ... Barvení černobílého materiálu bylo velmi náročné a pracné.*“²³³ Zeman používal různé způsoby práce s barvou, např. barevný kouř nebo zapouštění barvy do vody, čímž barva navíc získávala specifické tvary. Obrazové a barevné řešení filmu *Baron Prášil* je tak opět nové a originální²³⁴ a Zeman v něm opět experimentoval s možnostmi filmu.

²²⁹ ADAMEC, Oldřich. Dobrodružství Baróna Prášila na stříbornom plátne. *Film a divadlo*. 14. 12. 1961, roč. 5, č. 25, s. 11.

²³⁰ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 178. ISBN: 978-80-264-0941-0.

²³¹ FIALA, Miloš. Fantazie života a fantazie filmu. *Květy*. 12. 4. 1962, roč. 12, č. 15, s. 18.

²³² KLIMENT, Jan. Kino kritika. *Baron Prášil*. *Kino*. 4. 10. 1962, roč. 17, č. 20, s. 11.

²³³ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 180. ISBN: 978-80-264-0941-0.

²³⁴ ADAMEC, Oldřich. Prášilovská fantazie před kamerou. Rozhovor s Karlem Zemanem. *Film a doba*. 1960, roč. 6, č. 5, s. 330.

I přes populární téma a hvězdné herecké obsazení jde z hlediska jeho zpracování o film umělecký. „...zde již běžné označení *trikový film* prostě nestačí. Je to opravdu film *výtvarný!*“²³⁵ Natáčel se ve zlínských a hostivařských ateliérech.²³⁶ Aby se natáčení na různých místech a různých studiích správně skloubilo, bylo třeba mít také dokonalý technický scénář. „*U všech svých filmů si otec [Zeman] technické scénáře kreslil a psal sám. U Barona jej měl do posledního detailu vypracován nejlépe a nejdokonaleji,*“²³⁷ vzpomněla Zemanova dcera Ludmila.

V souvislosti s posunem vizuálního stylu se proměnilo také herectví. Herci už nebyli jen součástí komponovaného obrazu, který svou přítomností dotvářeli. Herectví nebylo tolik stylizované, jako v případě *Vynálezu zkázy* a herci již dramaticky ztvárňovali skutečné charaktery. O to to bylo komplikovanější, a proto Zeman vybral zkušené herce – hvězdy tehdejších filmů a divadelních inscenací. Do hlavní role Prášila obsadil tehdy devětatřicetiletého Miloše Kopeckého. „*Existence filmu byla závislá na volbě hlavního představitele. Rozhodl jsem se pro Kopeckého ještě dříve, než jsem měl scénář,*“²³⁸ prozradil v rozhovoru pro časopis *Kultura* Zeman. Důvodem bylo jeho skvělé pohybové nadání, protože herectví bylo založené především na pohybu. „... *vlastní příběh filmu začíná tancem, vystoupením harémové tanečnice – to zase připravuji diváka na tu pohybovou polohu herectví, kterou jsem musel ve filmu uplatnit,*“²³⁹ vysvětlil v rozhovoru s Jaroslavem Bočkem Zeman. Postavu Toníka ztvárnil Rudolf Jelínek, princeznu Biancu Jana Brejchová. Epizodní role si zahráli například Karel Höger, Jan Werich, Rudolf Hrušínský, Karel Effa, Eduard Kohout, František Šlégr a další.

Ačkoli herci vytvářeli dramatické postavy, byli stále velmi podřízeni celkové vizuální složce. Film neměl literární, ale jen obrazový scénář, ve kterém byly výtvarně navrženy jednotlivé scény, jako se to dělá u loutkových filmů. Dialogy byly jen načrtnuty. „*Byla to někdy nezvyklá práce. Například v podmořské scéně jsem seděl na koni »jako« pod*

²³⁵ Zemanova cesta k Baronu Prášilovi... a Miloš Kopecký o své roli. *Kultura*. 14. 6. 1962, roč. 6, č. 24, s. 3.

²³⁶ ADAMEC, Oldřich. Karel Zeman natáčí Barona Prášila. *Kino*. 24. 12. 1959, roč. 14, č. 26, s. 408.

²³⁷ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 176. ISBN: 978-80-264-0941-0.

²³⁸ BOČEK, Jaroslav. O Baronu Prášilovi hovoříme s Karlem Zemanem. *Kultura*. 18. 1. 1962, roč. 6, č. 3, s. 2.

²³⁹ BOČEK, Jaroslav. O Baronu Prášilovi hovoříme s Karlem Zemanem. *Kultura*. 18. 1. 1962, roč. 6, č. 3, s. 3.

*hladinou moře, avšak neměl jsem ani přibližnou představu, jak budou vypadat moji spoluhráči. Přesto jsem však »hrál« s mořskou havětí, potkával jsem mořské panny, děkoval rybě za přinesený plášť. Všechno se však odehrávalo v prázdném ateliéru, kde jsem byl já a za mnou bílá plocha. Nedovedl jsem si vůbec představit, jak bude tato scéna vypadat v konečné podobě, až bude doplněna trikovou částí,*²⁴⁰ popsal Kopecký pro časopis *Kultura* specifický způsob natáčení.

Právě Zemanův nedostatek znalostí a zkušeností s prací s herci a nedostatečná vykreslenost charakterů byla později v kritikách hojně zmiňována. „*Zdá se, jako by Karel Zeman přehlédl, že jeho Baron Prášil je film se značně větším důrazem na herecké výkony, kde již nevystačí se svými dřívějšími dramaturgickými i dramatickými postupy, kde s novými nároky stoupá význam a závažnost dramatické práce a literárního autora. Myslím, že právě zde je jádro všech nedostatků Barona Prášila. Dramaturgie tvoří nejzávažnější problém celé příští Zemanovy tvorby,*“²⁴¹ uvedl v časopisu *Film a doba* Jan Kliment. Zeman však nedělal herecký film. Herci byli stále silně podřízeni trikům, jejichž natočení bylo velmi náročné, a proto hranou část do jisté míry omezovalo, a vůbec celé vizuální složce. „*Té je stylizovaný herecký soubor podřízen – často však ke škodě plastiky postav a záměru,*“²⁴² napsal František Goldscheider pro *Rudé Právo*. „*Po prvním zhlédnutí mám také dojem, že film mohl být ještě daleko vtipnější a že se mohlo daleko víc těžit z herectví Wericha, Högera, Brejchové atd.,*“²⁴³ posteskl si Václav Vondra v deníku *Práce*.

Jak již bylo řečeno, film vzbuzoval opravdu velké očekávání. „*Nevzpomínám si, který náš film byl v průběhu své realizace sledován s takovým zájmem, a dodejme i s takovým očekáváním, jako právě Zemanův Baron Prášil. Snad ještě Trnkův Sen noci svatojánské by s ním mohl soupeřit o prvenství v novinářské přízni...*“²⁴⁴ míní Jan Hořejší v časopisu *Film a doba*. „*Po Vynálezu zkázy, který nám z Bruselu přinesl jednu z nejvyšších poct*

²⁴⁰ Zemanova cesta k Baronu Prášilovi... a Miloš Kopecký o své roli. *Kultura*. 14. 6. 1962, roč. 6, č. 24, s. 3.

²⁴¹ HOŘEJŠÍ, Jan. Münchhausenovská dobrodružství Karla Zemana. *Film a doba*. 1962, roč. 8, č. 9-10, s. 521.

²⁴² GOLDSCHIEDER, František. Z nových filmů. *Rudé právo*. 9. 2. 1962, roč. 42, č. 246, s. 3.

²⁴³ VONDRA, Václav. Potěšující úspěch: dobrá veselohra. Po týdenní přehlídce čs. filmů. *Práce*. 15. 2. 1962, roč. 18, č. 39, s. 5.

²⁴⁴ HOŘEJŠÍ, Jan. Münchhausenovská dobrodružství Karla Zemana. *Film a doba*. 1962, roč. 8, č. 9-10, s. 518.

v dějinách naší kinematografie, se od Karla Zemana očekával opět film stejně vrcholných hodnot,“²⁴⁵ souhlasil Ivan Dvořák ve Večerní Praze.

Premiéra filmu *Baron Prášil* se stejně jako v případě *Vynálezu zkázy* uskutečnila nejprve na zahraničním festivalu a až poté na domácí divácké scéně. „*Baron Prášil se dočkal premiéry v době, kdy má už za sebou výrazný úspěch na XV. mezinárodním filmovém festivalu v Locarnu i diváckou odezvu na filmových festivalech pracujících.*“²⁴⁶ Na Mezinárodním filmovém festivalu v Locarnu získal film druhou cenu – Stříbrnou plachtu.²⁴⁷ „...zlatou nedostal podle slov jednoho švýcarského kritika »jen proto, že pořadatelé festivalu pokládali předem za vyloučené ocenit nejvyšší cenou film z Východu«,“²⁴⁸ napsal Jaroslav Boček. Stejný názor citoval ve svém ohlédnutí za festivalem i František Goldscheider: „»Jestliže nebude *Baron Prášil* odměněn Zlatou plachtou, pak je to jen následek politických taktik«, řekl mi jeden švýcarský novinář. A navíc dodal, že to není jen jeho názor, ale celé skupiny, která o *Baronu* hodně diskutovala a považuje jej za nejzávažnější film.“²⁴⁹ Goldscheider zmiňuje dále kritiku deníku *Die Tat*, který označil potlesk diváků během projekce za „komunistickou klaku.“²⁵⁰ V každém případě film po svém prvním uvedení u zahraniční kritiky uspěl a kladné hodnocení sbíral i během dalších soutěžních projekcí. „*Baron Prášil – podobně jako Vynález zkázy – obešel téměř celý svět. Získal mnoho cen, diplomů, uznání. Tento úspěch vyvrcholil v Cannes. Od roku 1962 do roku 1964 se k němu vracela filmová kritika.*“²⁵¹ Na domácí scéně však nadměru velké očekávání způsobilo mírné zklamání, a to zejména u diváků. „*Proti jednoznačně nadšenému ohlasu Vynálezu zkázy setkává se nový film zasloužilého umělce Karla Zemana Baron Prášil s výhradami. Je přitom zajímavé, že cizina, například náročné obecenstvo takového*

²⁴⁵ DVORÁK, Ivan. Tři premiéry – jenom jedna událost. *Večerní Praha*. 29. 8. 1962, roč. 8, č. 203, s. 3.

²⁴⁶ GOLDSCHIEDER, František. Z nových filmů. *Rudé právo*. 9. 2. 1962, roč. 42, č. 246, s. 3.

²⁴⁷ Síla, která ho žene vzhůru ke hvězdám, je fantazie. A to je můj vkus. *Literární noviny*. 13. 1. 1962, roč. 11, č. 2, titulní strana.

²⁴⁸ BOČEK, Jaroslav. Zeman a Baron. *Kultura*. 13. 9. 1962, roč. 6, č. 37, s. 5.

²⁴⁹ GOLDSCHIEDER, František. Bravo „Baron Prášil.“ Na XV. MFF v Locarnu. *Kino*. 22. 8. 1962, roč. 17, č. 17, s. 13.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Na IV. mezinárodním setkání filmů pro mládež v Cannes v roce 1964 byl film *Baron Prášil* oceněn Velkou cenou kategorií celovečerních filmů. HRBAS, Jirí. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2 s. 81.

*Locarna, přivítalo Zemanův film s velmi živým ohlasem,*²⁵² uvedla recenze v Lidové demokracii, podle které zahraniční diváci tolik neznají Zemanovu předchozí tvorbu, a tak jsou z vizuální formy *Barona Prášila* překvapení a unesení. Na základě zahraničních ocenění předchozích filmů je však zřejmé, že to není pravda a že Zemanovy filmy v zahraničí známé byly. „*Zeman je umělec první třídy a svět ho zná. Ostatně ne jenom od největšího úspěchu, který naše kinematografie zaznamenala r. 1958 na EXPO Velkou cenou mezinárodního festivalu v Bruselu za Vynález zkázy. Zemana zná svět už od Inspirace. Velkého ocenění došla jeho Cesta do pravěku. Je tedy Zeman umělcem, jehož dílo znamená vždycky už předem ozdobu každého mezinárodního festivalu,*“²⁵³ potvrzuje článek Jana Klimenta v Časopisu Kino. Podle něj způsobila neúspěch filmu u domácího publika jeho jinakost a vysoká uměleckost. „*Spíš uspěje tam, kde se to »zvláštní« čeká. To bývá spíš na festivalech,*“²⁵⁴ vysvětlil Kliment.

„*Baron Prášil nepřinesl tolik, kolik se od něho čekalo,*“²⁵⁵ uvedl v časopisu Květy Miloš Fiala, který přesto film v mnoha ohledech považoval za to nejlepší, co diváci mohou v kinech vidět, a který je proto vybízěl, aby na nový film Karla Zemana nešli již s negativní premisou. „*Protože film i při svých dílčích nedostatcích je bohatý Zemanovou nápaditostí a vtipem, Zemanovým humanismem a zvláštním uměním výtvarného filmu, jež je tak osobité a ve světě tak jedinečné, že Zemana může v současné době překonat jenom – Zeman,*“²⁵⁶ dodával. Odbornou kritikou byl film přijat s obdivem zejména k výtvarné stránce. „*... novými postupy posunul o značný kus kupředu hranice trikových, především však výtvarných možností filmového umění,*“²⁵⁷ napsal například Jan Hořejší. „*Nedostavil se však všemi předvídaný divácký ohlas. Alespoň u domácího obecnstva. ... Zajímavé však je, že Baron Prášil, podobně jako mnohé filmy Jiřího Trnky, si našel své obecnstvo teprve později. Jistě – možná pod dojmem zahraničních ohlasů – ale nechtěl bych to takto zjednodušovat,*“ usuzoval Jiří Hrbas a pokračoval: „*... To ovšem na jeho hodnotě nic neubírá. ... Ty, které zarazil*

²⁵² BARON PRÁŠIL a další filmy. *Lidová demokracie*. 1. 9. 1962.

²⁵³ KLIMENT, Jan. Kino kritika. *Baron Prášil. Kino*. 4. 10. 1962, roč. 17, č. 20, s. 11.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ FIALA, Miloš. Fantazie života a fantazie filmu. *Květy*. 12. 4. 1962, roč. 12, č. 15, s. 18.

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ HOŘEJŠÍ, Jan. Münchhausenovská dobrodružství Karla Zemana. *Film a doba*. 1962, roč. 8, č. 9-10, s. 518.

*rozpačitý ohlas hlediště u Barona Prášila, myslím tím pochopitelně na kritiku, (ne na pracovníky distribuce a filmu, na funkcionáře), začali srovnávat oba filmy. Vynález zkázy se jim zdál hutnější, celistvější, dějově spádnější. A teprve později se přicházelo na to, v čem šel Karel Zeman v Baronu Prášilovi vpřed, co nového objevil, jak dále posunul svou koncepci výtvarného filmu.*²⁵⁸

Filmu byla vytýkána především nedostatečná dramaturgie a nedostatečná režijní práce s herci. Vůbec největší problém kritika spatřovala v dramatické nevyváženosti, v nevyrovnanosti dějové a výtvarné stránky. „*Nezbývá než konstatovat, že dramaturgie nepatří k nejsilnějším stránkám filmu,*“²⁵⁹ napsal Jan Hořejší, se kterým tento názor sdíleli i další kritici. Těm a zejména pak divákům chyběla jasná dějová a myšlenková osnova. „*Film se jim pak rozpadne na pásmo scén velmi volné vazby, u nichž se musí držet jen jejich výtvarné stránky na straně jedné a situační komiky na straně druhé. Obojího je pro celovečerní film málo, a tak Baron začíná, zejména v druhé polovině, pomalu nudit. I když uznáváme velikost Zemanovy práce na tomto filmu, přece se závěrem nemůžeme zbavit dojmu, že měl autor lépe a hlouběji zpracovat scénář, dát mu pevnější a jasnější tvar,*“²⁶⁰ psalo se v Lidové demokracii. Více než na příběh se Zeman zaměřil na výtvarné zpracování. „*Všichni diváci děj znají. Nepočítám s tím, že by je zajímal děj. Jsou spíše zvědaví, jak ten děj uvidí. V trikovém filmu to nemáme snadné. Divák si po několika metrech zvykne na techniku a nudil by se, kdyby nebyl stále znovu překvapován. Nemusí to být vždycky bezpodmínečně trik s obrazem, ale třeba deformace zvuku, vtip v hereckém projevu, v komentáři,*“²⁶¹ citoval Zemanův záměr Jiří Hrbas v časopisu Film a doba. Film se tak ale stává náročnějším a „*...svou výjimečností vyžaduje i náročné a filmově vzdělané publikum,*“²⁶² dodal František Goldscheider v časopisu Kino.

Do redakcí přicházely dokonce dopisy od nespokojených diváků. Jedno takové divácké nepochopení popsal redaktor Literárních novin: „(Divák) *Šel do kina na veselohru*

²⁵⁸ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 81-83.

²⁵⁹ HOŘEJŠÍ, Jan. Münchhausenovská dobrodružství Karla Zemana. *Film a doba*. 1962, roč. 8, č. 9-10, s. 520.

²⁶⁰ Baron Prášil a další filmy. *Lidová demokracie*. 1. 9. 1962.

²⁶¹ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 79.

²⁶² GOLDSCHIEDER, František. Bravo „Baron Prášil.“ Na XV. MFF v Locarnu. *Kino*. 22. 8. 1962, roč. 17, č. 17, s. 13.

s Milošem Kopeckým, titul *Baron Prášil* sliboval nepochybně povedenou taškařici, snad dokonce i pokrok proti »nedávno promítaným veselohrám«, a proto nepochybně odcházel zklamán. Jenomže zapomněl na jedno: že Zeman nechtěl natáčet legraci o baronu Prášilovi, ale básnický film o nekonečnosti lidské fantazie, a také o tom, jak to, k čemu kdysi bylo třeba Prášilů, se dnes stává skutečností.²⁶³ Diváci podle něj nepřistoupili na odlišnost filmu od běžné filmové produkce. Očekávali komedii s jasným dějem a nedokázali číst tuto filmovou báseň. „Tady se ocitáme před problémem, který jinde než ve filmu, prakticky neznáme. Kdo nemá rád poezii, kdo se ji nenaučil chápat, nesáhne po básnické knížce, byť její titul zněl třeba Edison. Kdo netouží naslouchat vážné hudbě, nepůjde na koncert či operu. Ale v kině si divák většinou takhle nevybírá. Očekává od filmu prostě druh zábavy či podívané, na jaký je zvyklý, a všechno, co se od těchto zvyklostí odlišuje, považuje málem za podvod, jehož se stal obětí,²⁶⁴ vysvětloval redaktor.

O filmu se konaly také besedy s diváky. „Záznamy z diskusí vesměs mluví o zásadních výhradách diváků, kteří filmu sice zjednodušeně, v podstatě však správně vytykají pomalé tempo, nevyrovnanost, málo strhující děj. »Čekal jsem od filmu víc« – na tento divácký názor narazíme skoro všude, kde byl *Baron* ještě před premiérou promítán,²⁶⁵ napsal Jan Hořejší, podle kterého byl *Vynález zkázy* hutnější, celistvější a měl větší dějový spád. Oproti tomu je v *Baronu Prášilovi* kladen větší důraz na výtvarnou stránku díla. S jeho názorem souhlasí článek *Svobodného slova*, který rovněž citoval divácké názory. „Tak technolog *Východoslovenských strojren J. Svrčina* připomněl, že po »*Vynálezu zkázy*« očekával od nového Zemanova díla víc; postrádá ve filmu, který hýří trikovými záběry, tempo a švih a domnívá se, že »*Baron Prášil*« celkem nedosahuje umělecké úrovně »*Vynálezu zkázy*«.“²⁶⁶ Pravdou také je, že byl film uveden v letních kinech, což mohlo ovlivnit jeho přijetí publikem. „Jako dílo svou podstatou komorní, technicky jemné, řešené na klasický formát vyžaduje sevřenost prostředí a naprosté soustředění publik. Rozptyl – a toho je v přírodních kinech přemíra – narušuje

²⁶³ Síla, která ho žene vzhůru ke hvězdám, je fantazie. A to je můj vkus. *Literární noviny*. 13. 1. 1962, roč. 11, č. 2, s. 8.

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ HOŘEJŠÍ, Jan. Münchhausenovská dobrodružství Karla Zemana. *Film a doba*. 1962, roč. 8, č. 9-10, s. 518.

²⁶⁶ Film „*Baron Prášil*“ a obecnost. *Svobodné slovo*. 2. 3. 1962, roč. 17, č. 52, s. 1.

atmosféru, vnímavost, vnitřní sepětí díla s divákem. To byl též jeden z důvodů, proč tu nevyzněl Baron Prášil tak, jak se čekalo,“²⁶⁷ popisoval František Goldscheider v Rudém právu jedno takové uvedení filmu v letním kině.

I přes jistý negativní ohlas diváků zůstává film *Baron Prášil* významným dílem, které posunulo možnosti kinematografie opět dál. „*Baron Prášil je takovým experimentem. Nevyšel plně: nedosáhl dokonalého souzvuku výtvarné fantazie příběhu a myšlenky, souzvuku, v němž by všechny ty často přímo oslnivé nápady organicky vyrůstaly z obsahu a cíle vyprávění. A přece si tohoto díla vysoce vážíme. Neboť hledá cestu a klade si přitom cíle nejvyšší. Objevuje a současně podněcuje,*“²⁶⁸ ocenila novátorství filmu recenze v Rudém Právu. Kritici sice snímku vyčítali nedokonalosti, ale přes výhrady k dramaturgii, herectví či fabuli snímek vždy ocenili kladně. „... *měli bychom umět rozpoznat, že jsou to kazy na drahokamu a ne na kusu hlíny, že Prášil, jakkoli je jeho pozice vedle Vynálezu zkázy (a hlavně po něm) obtížná, je jedním z mála děl poslední doby, jež slouží ke cti a slávě československé kinematografie,*“²⁶⁹ hovoří jako jeden příklad za všechny kritika v Literárních novinách.

6.2.5. Dokument o Karlu Zemanovi Kouzelný svět Karla Zemana

„*Zdeněk Rozkopal bude tvůrcem filmu o filmovém triku. Tento film, jak doufáme, nám dá nahlédnout do zákulisí gottwaldovských ateliérů, a ukáže na některé dosud nevyužité možnosti filmového triku,*“²⁷⁰ ohlašoval Pavel Grym v článku pro Lidovou demokracii dokumentární snímek *Kouzelný svět Karla Zemana*,²⁷¹ který vznikl bezprostředně po *Baronu Prášilovi* v roce 1962. Patnáctiminutový film natočil Zdeněk Rozkopal, nejbližší Zemanův spolupracovník, který se podílel na výtvarném řešení jeho snímků

²⁶⁷ GOLDSCHIEDER, František. Z nových filmů. *Rudé právo*. 9. 2. 1962, roč. 42, č. 246, s. 3.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Síla, která ho žene vzhůru ke hvězdám, je fantazie. A to je můj vkus. *Literární noviny*. 13. 1. 1962, roč. 11, č. 2, s. 8.

²⁷⁰ GRYM, Pavel. Karel Zeman o svých dalších plánech. *Lidová demokracie*. 17. 2. 1962, roč. 18, č. 41, s. 5.

²⁷¹ *Kouzelný svět Karla Zemana*, 1962, 15 min.

Scénář, režie: Zdeněk Rozkopal

Komentář: A. J. Liehm

Kamera: Zdeněk Hrubec, B. Pikhart

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: J. Ivánová

a u pozdějších celovečerních kombinovaných filmů figuroval jako hlavní architekt. Jak již bylo řečeno dříve, Rozkopal také režijně natočil dva příběhy o panu Prokoukovi a ze zbylého materiálu po natáčení *Cesty do pravěku* vytvořil naučný film o uhlí s názvem *Černý dýmant*. „*A tohle je Karel Zeman, pana Mélièse nástupce a dědic,*“²⁷² představuje dokument *Kouzelný svět Karla Zemana* režiséra Zemana. Hlavním záměrem snímku totiž bylo přiblížit divákům zákulisí zlínského filmového studia a odhalit na konkrétních příkladech z jednotlivých filmů Zemanovy unikátní filmové triky. Jde vůbec o první dokument, který mapuje Zemanovu dosavadní tvorbu.

6.2.6. Bláznova kronika

V roce 1964 byl dokončen další kombinovaný trikový film Karla Zemana – *Bláznova kronika*.²⁷³ Scénář napsal Zeman společně s tehdy začínajícím filmovým režisérem Pavlem Juráčkem a jde o satirický příběh s humanistickým a protiválečným tématem, který je ve svém ději mnohem realističtější než předchozí fantaskní snímky. Vypráví o dvou vojácích – mušketýrech (také původní pracovní název filmu byl *Dva mušketýři*).²⁷⁴ Mladý nedobrovolně naverbovaný oráč Petr při první příležitosti dezertuje, ale na neštěstí uprchne přímo do nepřátelské armády, kde ho zajmou společně se starým a ostříleným žoldákem Matějem, který se jej snažil dohonit a chytit. Když jako jediní přežijí následnou velkou bitvu, spřátelí se a společně ještě zažijí během Tricetileté války spoustu dalších příhod – ve vězení a na svobodě podle toho, která strana právě vítězí. Jak je vidět, Zeman se ve fabuli vrací opět k lineárnímu příběhu s jasným protiválečným poselstvím. Pro svou satiričnost býval film v kritikách někdy přirovnáván k francouzskému *Fanfánu Tulipánovi*.²⁷⁵

²⁷² *Kouzelný svět Karla Zemana* [film]. Režie Zdeněk ROZKOPAL. Československo, 1962. 01:57-02:02.

²⁷³ *Bláznova kronika*, 1964, 82 min.
 Námět, technický scénář, režie: Karel Zeman
 Literární scénář: Karel Zeman, Pavel Juráček
 Komentář: Radovan Krátký
 Kamera: Václav Huňka
 Hudba: Jan Novák
 Střih: Miroslav Hájek
 Architekt: Zdeněk Rozkopal

²⁷⁴ SOELDNER, Ivan. Zeman osm a čtvrt. *Film a doba*. 11. 1963, roč. 9, č. 11, s. 585.

²⁷⁵ Fanfán Tulipán po našem, ale... Poznámky k „Bláznově kronice“ - novému filmu Karla Zemana. *Svobodné Slovo*. 26. 11. 1964.

Zeman oproti předchozím snímkům nevycházel z žádné literární ani výtvarné předlohy, pouze z dobového kontextu Třicetileté války, ve které se děj odehrává. Nejde však o historický film, který by měl zobrazovat skutečnost. I proto je natočený černobíle. „...výtvarně nevyházím ze žádné dobové grafiky – jako v *Prášilovi* a ve *Vynálezu* – ale z filmové fotografie. To znamená, že nepřizpůsobuji herce obrazu, ale obraz vlastně jim. Výtvarná poloha tedy bude zesilovat herecký projev, na který kladu hlavní důraz. Kompozice obrazu bude jen udávat náladu jednotlivým scénám,“²⁷⁶ popisoval nový dramaturgický přístup Zeman, podle kterého samotný obraz „neutáhne“ celovečerní formát filmu: „Divíte se deset minut – ale pak už musí přijít živý člověk se svými problémy. Jedině živá postava udrží divákovu pozornost celých devadesát minut.“²⁷⁷ Stále přitom můžeme mluvit o výtvarném filmu jen s tím rozdílem, že výtvarná složka měla nyní sloužit hereckému projevu a podpořit ústřední myšlenku tak, aby ideálně část výtvarná, dramatická a herecká byly ve vzájemné rovnováze. Ačkoli kritika vnímala tento Zemanův záměr většinou jinak: „Je to hraný film obohacený o stylizovaný výtvarný doprovod,“²⁷⁸ napsal například pro Rudé Právo redaktor Oliva. Toto vnímání možná způsobil i fakt, že herci už nebyli přímo konfrontováni s loutkou nebo animovaným prostředím. „Pasáže tradičního hraného filmu se tu střihem a jinde prolnutím spojují s pasážemi animovanými, anebo je animovaný prvek začleněn do hrané scény technikou dvojexpozice,“²⁷⁹ vysvětlil Boček v Kulturní tvorbě. Technická dokonalost trikových pasáží, obrazový vtip a gag zůstaly v takové kvalitě a úrovni, jak je diváci znali z předchozích Zemanových filmů.

Zatímco stále dokonalejší a propracovanější technické triky a animace ustoupily ve filmu poněkud do pozadí, herecký projev získal naopak větší prostor. Herci už nebyli jen postavami zarámovanými do fantastického či pohádkového děje.²⁸⁰ „Herec, který byl u Zemana dříve spíše jednou ze složek výtvarné kompozice obrazu než samonosnou

²⁷⁶ SOELDNER, Ivan. Zeman osm a čtvrt. *Film a doba*. 11. 1963, roč. 9, č. 11, s. 585.

HRBAS, Jiří. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 3. 1974, roč. 20, č. 3, s. 131.

²⁷⁷ HRBAS, Jiří. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 3. 1974, roč. 20, č. 3, s. 132.

²⁷⁸ OLIVA, L. Bláznova kronika. *Rudé právo*. 17. 12. 1964, roč. 45, č. 350, s. 3.

²⁷⁹ BOČEK, Jaroslav. Bláznova kronika. *Kulturní tvorba*. 26. 11. 1964, roč. 2, č. 48, s. 12.

²⁸⁰ VONDRA, Václav. Bláznova kronika Karla Zemana. Trochu úsměvů, trochu zklamání. *Práce*. 19. 11. 1964.

*dramatickou postavou, zde již jako rozhodující činitel dramatického děje dominuje,*²⁸¹ píše se dokonce v článku ve *Večerní Praze*. Zeman však nenatočil klasický hraný film se zajímavou výpravou. Stále šlo o stylizované a nikoli realistické herectví, ve kterém pohyb a gesto byly podstatnější než mimika nebo výraz obličeje.²⁸² Postavy měly jen takový rozměr, jaký jim dala výtvarná koncepce,²⁸³ bez psychologické hloubky. Titulní role ztvárnili Petr Kostka, Miloslav Holub, Emílie Vašáryová a Valentina Thielová. Ve filmu uvidíme dále Vladimíra Menšíka, Olgu Schoberovou, nebo Karla Effu a Eduarda Kohouta známé již z *Barona Prášila*. U filmu *Baron Prášil* bylo Zemanovi vyčítáno, že herci nejsou režisérem dostatečně vedeni²⁸⁴ nebo že některým z nich nebyl poskytnut dostatečný prostor.²⁸⁵ V případě *Bláznovy kroniky* byl paradoxně vytýkán velký prostor pro herce, na úkor kterého technický trik a animace musely ustoupit do pozadí.

Film *Bláznova kronika* byl dokončen v srpnu 1964 a jeho celkové náklady přesáhly pět milionů Korun československých.²⁸⁶ Jako již tradičně měl nový Zemanův film světovou premiéru na zahraničním festivalu, tentokrát na VIII. Mezinárodním filmovém festivalu v San Franciscu.²⁸⁷ „*Tisk věnoval oběma filmům*²⁸⁸ *i naší delegaci velkou pozornost. Sanfranciské noviny nás prohlásily českými králi komedií festivalu,*²⁸⁹ vzpomínal Zeman v rozhovoru pro *Mladou frontu*. „*Zemanovo dielo bolo prijaté veľmi vrele. Ihned po premiére sa medzi účastníkmi festivalu hovorilo, že získá niektorú z cien,*²⁹⁰ sdílel pozitivní ohlas na film Jozef Vagaday v časopisu *Film a divadlo*. Na Mezinárodním festivalu v San Franciscu obdržela *Bláznova Kronika* hlavní cenu

²⁸¹ Svět filmu. *Večerní Praha*. 30. 12. 1964, roč. 10, č. 307, s. 3.

²⁸² *Bláznova kronika. Filmový přehled*. 16. 11. 1964, č. 44-45, s. 4.

²⁸³ FRANCL, Gustav. Cesta Karla Zemana. *Film a doba*. 1. 1963, roč. 11, č. 1, s. 45.

²⁸⁴ Síla, která ho žene vzhůru ke hvězdám, je fantasie. A to je můj vkus. *Literární noviny*. 13. 1. 1962, roč. 11, č. 2, s. 8.

²⁸⁵ VONDRA, Václav. Potěšující úspěch: dobrá veselohra. Po týdenní přehlídce čs. filmů. *Práce*. 15. 2. 1962, roč. 18, č. 39, s. 5.

²⁸⁶ Příloha č. 7. Výrobní zpráva filmu *Bláznova kronika*.

²⁸⁷ BRŠLICA, František. Prokouk v San Francisku aneb S Karlem Zemanem o vítězství Karla Zemana na sanfranciském festivalu. *Mladá fronta*. 8. 11. 1964.

²⁸⁸ Na festivalu v San Franciscu byla *Bláznova kronika* uvedena ještě s druhým českým nesoutěžním snímkem Oldřicha Lipského *Limonádový Joe*.

²⁸⁹ BRŠLICA, František. Prokouk v San Francisku aneb S Karlem Zemanem o vítězství Karla Zemana na sanfranciském festivalu. *Mladá fronta*. 8. 11. 1964.

²⁹⁰ VAGADAY, Jozef. Vavríny pre Bláznovu kroniku. *Film a divadlo*. 8. 12. 1964, roč. 8, č. 25, s. 15.

soutěže Cenu Zlaté brány a Cenu za režii.²⁹¹ Podle Otakara Vávry však byly ceny uděleny jen na základě neznalosti předchozí Zemanovy tvorby. „*Pochopitelně že ten, kdo neviděl předchozí Zemanovy filmy, musí být unesen osobitostí jeho tvůrčího stylu, varem jeho fantazie a mistrovstvím jeho techniky!*“²⁹² napsal Vávra pro časopis Kino. S tím souhlasil i redaktor Rudého práva L. Oliva: „*Svou roli na festivalu jistě sehrály různé vnější vlivy, jako například celková úroveň soutěže, prvek novosti, malá či vůbec žádná znalost předešlých Zemanových filmů u diváků i porotců aj. Nebylo by jistě správné tuto poctu podceňovat a činit případně z jejího pouhého faktu argument proti kritickým výhradám. A ty nelze u Bláznovy kroniky zamlčet – už jenom z respektu a obdivu k celé dosavadní Zemanově tvorbě.*“²⁹³ V roce 1965 získal film několik dalších ocenění na Mezinárodním setkání filmů pro mládež v Cannes a první cenu na Mezinárodním filmovém festivalu v Addis Abebě.²⁹⁴ „*Nejrozšířenější rakouský deník »Der Kurier« píše ve stručných kritických poznámkách o »Bláznově kronice« jako o »pozoruhodném filmu spojujícím všechny techniky filmových triků«,*“²⁹⁵ citovaly např. zahraniční recenzi Filmové informace. Opakovalo se tedy to stejné, co u filmu *Baron Prášil*. Zahraniční diváci a kritici přijali film opět s nadšením a ověnčili jej cenami, zatímco domácí kritika měla k filmu silné výhrady a zahraniční úspěch vysvětlovala pouze neznalostí Zemanova díla.

Na uvedení nového Zemanova snímku se přitom čekalo opět se zvědavostí a očekáváním. Ivan Soeldner pro časopis *Film a doba* pořídil dokonce reportáž z jednoho natáčecího dne.²⁹⁶ Jestli však kritika mluvila o *Baronu Prášilovi* jako o filmu, který očekávání nenaplnil, pak byla v tomto směru *Bláznova kronika* naprostý neúspěch, zapříčiněný ještě větším nezvládnutím hrané části filmu (což bylo kritizováno už u snímku předchozího). „*Kdo jenom trochu sledoval umělecký vývoj Karla Zemana, velmistra trikového filmu, nemohl si nepovšimnout jedné kormutlivé skutečnosti: že s přibýváním »hraných« prvků na úkor trikových klesá nejen přitažlivost a účinnost jeho*

²⁹¹ VÁVRA, Otakar. Kino kritika. Bláznova kronika. *Kino*. 19. 11. 1964, roč. 19, č. 23, s. 9.

²⁹² Ibid.

²⁹³ OLIVA, L. Bláznova kronika. *Rudé právo*. 17. 12. 1964, roč. 45, č. 350, s. 3.

²⁹⁴ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 100. ISBN: 47-009-86.

²⁹⁵ Příloha Filmových informací 15/65. Týden Čs. filmů ve Vídni v zrcadle rakouského tisku. *Filmové informace*. 14. 4. 1965, roč. 16, č. 15, s. 19.

²⁹⁶ SOELDNER, Ivan. Zeman osm a čtvrt. *Film a doba*. 11. 1963, roč. 9, č. 11, s. 583-585.

děl, ale především jejich celková umělecká úroveň,“²⁹⁷ napsal Otakar Vávra pro časopis *Kino*. „*Slabiny se tu projeví, jakmile se Karel Zeman octl mimo oblast, kde je uznávanou světovou veličinou, a dostal se do postavení režiséra hraného filmu,*“²⁹⁸ souhlasil L. Oliva v *Rudém právu*, který dále napsal: „*Fantazie a poetičnost trikové složky někdy kontrastovala s plochostí složky hrané. Nebyla to chyba scénářů, ale přístupu k realizaci – především k režijní práci s herci, ale i k stylotvorným prostředkům kamery apod.*“²⁹⁹ Oproti *Baronu Prášilovi* byli podle kritiků i samotní herci slabší a méně zkušený, pouze opakující své předchozí herecké polohy. „*Ale to není věc herců, nýbrž věc režiséra a jeho koncepce herecké práce,*“³⁰⁰ padla kritika od Jaroslava Bočka opět především na Zemana.

Podle Václava Vondry a jeho kritiky v deníku *Práce* se Zeman „...až nebezpečně přiblížil tomu, čemu se říká »dobrý standard«.“³⁰¹ Film je podle něj nejméně pokusný a umělecky překvapivý. Je sice filmem zábavným a atraktivním. „*Ale v celkovém kontextu Zemanovy tvorby představuje už právě jen onen dobrý standard,*“³⁰² napsal Vondra. „...režisérovi občas selhal cit pro míru,“³⁰³ pokračoval v ostré kritice Vondra, který dále Zemanovi vytýkal opakování svých vlastních nápadů a „*jednotlivé prohřešky proti vlastnímu zemanovskému stylu (za všechny příklady: loutka šaška) ba i prohřešky proti vybranému vkusu, což se Zemanovi dosud nikdy nestalo (pradleny na řece).*“³⁰⁴ Autor recenze ve Svobodném slovu dokonce volá po návratu k dřívějšímu Zemanovu stylu tvorby: „*Je škoda, má-li jedinečná triková technika sloužit už jen k účelům dekorativním, zatímco se do popředí stále víc dere hraný děj, jehož rozvíjení »na úrovni« hrané kinematografie nadto ještě zatím působí Zemanovi určité potíže. Právě v této chvíli je snad nejvhodnější příležitost hovořit o návratu ke stylu starších Zemanových filmů, neboť v něm tkví koneckonců i zárodek jeho příštího uměleckého*

²⁹⁷ VÁVRA, Otakar. *Kino kritika*. Bláznova kronika. *Kino*. 19. 11. 1964, roč. 19, č. 23, s. 9.

²⁹⁸ OLIVA, L. Bláznova kronika. *Rudé právo*. 17. 12. 1964, roč. 45, č. 350, s. 3.

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ BOČEK, Jaroslav. Bláznova kronika. *Kulturní tvorba*. 26. 11. 1964, roč. 2, č. 48, s. 12.

³⁰¹ VONDRA, Václav. Bláznova kronika Karla Zemana. Trochu úsměvů, trochu zklamání. *Práce*. 19. 11. 1964.

³⁰² Ibid.

³⁰³ VÁVRA, Otakar. *Kino kritika*. Bláznova kronika. *Kino*. 19. 11. 1964, roč. 19, č. 23, s. 9.

³⁰⁴ Ibid.

vývoje.³⁰⁵

Otakar Vávra vnímal tento „nezdar“ jako selhání nejen Zemana, ale i kritiků, kteří podle něj nesou odpovědnost za další režisérovo směřování. Zemanova slabina ve vedení herců se podle něj již nedá přehlížet. „*Nepřeklenou ji tentokrát zřejmě ani diváci, zatímco v předchozích Zemanových pracích ji neměla přehlédnout a omilostnit kritika, která takto nese za sestupnou tendenci Zemanovy tvorby svůj díl spoluodpovědnosti, ba spoluviny. (...) Na odbornou kritiku tu čeká závažný úkol, bude-li chtít Zemanovi napomoci nalézt správný směr pro jeho další tvorbu.*“³⁰⁶ Jaroslav Boček zase vidí problém ne v nedostatečné kritice, ale v přehnané Zemanově autokratičnosti. „*Nikde není psáno, že musí Zeman zmoci všechno sám. Film je, jak známo, umění kolektivní, a režisérova sláva nebude menší, opře-li se s důvěrou o kolektiv, který mu umožní naplnit jeho záměry až do konce,*“³⁰⁷ napsal pro Kulturní tvorbu. Je pravda, že Zeman měl vždy jako jediný jasnou vizi výsledné podoby díla, kterou zbytek týmu pod jeho striktním vedením naplňoval. Dokládá to i reportáž Ivana Soeldnera pro časopis Film a doba, ve které reportér popsal průběh natáčení filmu takto: „*(Zeman) Dělá důsledně autorský film, jen on má přesnou představu o tvaru a formě filmu a nechce, aby denní práce ovlivnily některého spolupracovníka.*“³⁰⁸ Natáčení veškerých scén tedy Zeman řídil sám a svým spolupracovníkům zadával jen dílčí úkoly.

Naopak redaktor Gustav Franci vnímá *Bláznovu kroniku* pozitivně, jako další Zemanův pokus a pokrok. „*Zeman pokračuje tímto filmem v cílevědomém experimentu. Zkoumá nosnost obou hlavních složek uměleckého díla – výtvarné a dramatické –, prověřuje si vztah látky k zvoleným vyjadřovacím prostředkům a odhaduje míru nutné stylizace, vzniklou novým rozložením komponentů díla. Zeman má tu nevýhodu, že si musí všechno ověřovat sám. Pohybuje se v oblasti, kde nemá na koho navázat,*“³⁰⁹ napsal Franci, podle kterého Zeman hledal další možnosti, jak pracovat s výtvarným filmem mélièsovského typu, ale neomezovat se pouze na „*variace v podstatě týž postupů, ale*

³⁰⁵ Fanfán Tulipán po našem, ale... Poznámky k „Bláznově kronice“ - novému filmu Karla Zemana. *Svobodné Slovo*. 26. 11. 1964.

³⁰⁶ VÁVRA, Otakar. Kino kritika. Bláznova kronika. *Kino*. 19. 11. 1964, roč. 19, č. 23, s. 9.

³⁰⁷ BOČEK, Jaroslav. Bláznova kronika. *Kulturní tvorba*. 26. 11. 1964, roč. 2, č. 48, s. 12.

³⁰⁸ SOELDNER, Ivan. Zeman osm a čtvrt. *Film a doba*. 11. 1963, roč. 9, č. 11, s. 583.

³⁰⁹ FRANCL, Gustav. Cesta Karla Zemana. *Film a doba*. 1. 1963, roč. 11, č. 1, s. 44.

rozmnžit je o postupy nové, které jsou vlastní modernímu filmu.“³¹⁰ To potvrdil i s odstupem let kritik Jiří Hrbas ve svém článku Půvab chlapecké romantiky III v časopisu *Film a doba* (vyšel až v roce 1974, tedy po natočení tří následujících filmů).³¹¹ Mezi posledními Zemanovými filmy (*Vynález zkázy*, *Baron Prášil* a *Bláznova kronika*), tak můžeme spatřovat lineární posun od čistě výtvarného filmu se stylizovaným herectvím k hranému dramatickému snímku s výraznou výtvarnou složkou. V tomto stylu byly natočeny i následující dva kombinované snímky *Ukradená vzducholod'* a *Na kometě*, v nichž se navíc režisér vrací k literárnímu námětu Julese Verna.

6.2.7. Ukradená vzducholod'

Nový snímek *Ukradená vzducholod'*³¹² (s pracovním názvem *Dva roky prázdnin* nebo *Ostrov kapitána Nema*)³¹³ začal Zeman natáčet v roce 1965³¹⁴ původně jako první část připravovaného seriálu *Tajuplný svět Julia Verna*.³¹⁵ Film vznikl, stejně jako předchozí snímek *Bláznova kronika*, v koprodukcí Filmového studia Gottwaldov a Filmového studia Barrandov. Všechny hrané scény se natáčely ve větším ateliéru v Praze na Barrandově, veškeré trikové pasáže pak na několika místech Gottwaldova (Fryšták, Kudlov a Lešná).³¹⁶ To obnášelo koordinačně náročné souběžné natáčení se dvěma štáby na dvou místech a pro Zemana neustálé přejíždění mezi oběma městy. „*Za pražského pobytu se přišel na natáčení podívat známý italský producent, manžel Sophie*

³¹⁰ FRANCL, Gustav. Cesta Karla Zemana. *Film a doba*. 1. 1963, roč. 11, č. 1, s. 44.

³¹¹ HRBAS, Jiří. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 3. 1974, roč. 20, č. 3, s. 132.

³¹² *Ukradená vzducholod'*, 1966, 88 min.
Námět: podle románu *Dva roky prázdnin* Julese Verna
Scénář: Karel Zeman, Radovan Krátký
Technický scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman
Kamera: Josef Novotný, Bohuslav Píkhart
Hudba: Jan Novák
Střih: Jan Chaloupek
Architekt: Jaroslav Krška, Zdeněk Ostrčil

³¹³ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 100. ISBN: 47-009-86.

³¹⁴ Co chystají režiséři? *Svobodné slovo*. 20. 7. 1965.

³¹⁵ *Ukradená vzducholod'*. *Filmové informace*. 20. 3. 1967, č. 11.

ADAMEC, Oldřich. Šťastnou cestu za vavříny. *Kino*. 9. 3. 1967, roč. 22, č. 5, s. 9.

Příloha č. 8. První strana dobové režijní knihy filmu *Ukradená vzducholod'*.

³¹⁶ Příloha č. 9. Dobová režijní kniha filmu *Ukradená vzducholod'* s popisem jednotlivých míst natáčení.

Lorenové, Carlo Ponti. Prohlásil, že ze sedmi koprodukčních smluv, s nimiž napevno počítá, budou dva filmy s režisérem Karlem Zemanem.³¹⁷ Prvním měla být právě *Ukradená vzducholod'*. „Pro italskou verzi filmu požádal Ponti otce (Zemana), aby prodloužil film o část, která se bude odehrávat na ostrově s legendárním kapitánem Nemem.“³¹⁸ uvedla Zemanová, která se osobně dotáčení těchto scén v jižní Itálii účastnila.

Jak již bylo řečeno, tematicky se Zeman ve filmu vracel k verneovské literární předloze. „*Svůj nový film Ukradená vzducholod'* natočil režisér Karel Zeman volně podle Vernova románu *Dva roky prázdnin*, s přihlédnutím k některým motivům dalších románů, a jako prvou část chystaného seriálu *Tajuplný svět Julia Verna*,“³¹⁹ informoval Jan Hořejší v Rudém právu. Film vypráví o pětici kamarádů, kteří odletí při pražské Jubilejní výstavě r. 1891 ve vzducholodi a ztroskotají na pustém ostrově. Zde prožijí řadu klasicky verneovských dobrodružství, než je objeví záchranná výprava vedená novinářem Ardanem. Oproti předchozím filmům *Vynález zkázy* a *Bláznova kronika*, které oba nesly celospolečensky vážné, protiválečné téma, je *Ukradená vzducholod'* založená na odlehčeném dobrodružném příběhu pro děti, ve kterém děti hrají i hlavní role. Stěžejními motivy jsou dobrodružné situace a střetávání světa dětí a dospělých. „*Já se domnívám, že v dnešní době postrádáme žánr filmů, ve kterých by dobrodružství, pohyb, napětí převažovalo nad psychologii. V určitém věku si mladý člověk přeje, aby svět byl černobílý. Dobrý a zlý, bez odstínů, tak aby se zlo dalo poznat na první pohled,*“³²⁰ vysvětlil dramaturgický záměr svého filmu Zeman v rozhovoru pro časopis Svět v obrazech. Dospělé diváky mohl film oslovit novým výtvarným stylem, laděným do secese a pozdního impresionismu v barvách evokujících vybledlé dobové fotografie. Ve spojení s vynálezy (vzducholodě, první automobily) a módou konce devatenáctého století film působil dobově nostalgicky. „*Dosahoval postupně mistrovství v koloritu doby, ve vystižení atmosféry, uměl spojit realitu a naivitu, lyrické kouzlo s ideou,*“³²¹ chválil náladotvornost filmu ve své recenzi pro časopis Film a doba Jiří Hrbas.

³¹⁷ LENSKÝ, V. Točí se další verneovka Karla Zemana Dva roky prázdnin. *Obrana lidu*. 7. 5. 1966.

³¹⁸ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 146. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³¹⁹ HOŘEJŠÍ, Jan. *Ukradená vzducholod'*. *Rudé právo*. 18. 5. 1967, roč. 47, č. 135, s. 5.

³²⁰ NOŽKA, Jiří. *Ukradená vzducholod'*. *Svět v obrazech*. 19. 8. 1967.

³²¹ HRBAS, Jiří. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 3. 1974, roč. 20, č. 3, s. 134.

„V záběrech z pražského Výstaviště se opravdu šťastně a nově podařilo sugestivně navodit atmosféru doby novým výtvarným řešením, připomínajícím šťastně kolorit dobových žánrových obrazů. Méně šťastně a s menší výtvarnou jednotou na mě již působily některé barevné a trikové záběry z ostrova,“³²² soudil Jan Hořejší v Rudém právu. Film byl barevný, natáčený stejně jako v případě filmu *Baron Prášil* na černobílý materiál a dobarvován až posléze další expozicí.³²³

Hlavní role ztvárnili dětské herci Michal Pospíšil, Hanuš Bor, Jan Malát, Josef Stráník, Jan Čížek a Jitka Zelenohorská, které po dobu natáčení a zejména pak během dotáček v zahraničí hlídala opatrovnice, maminka jednoho z protagonistů.³²⁴ Mezi dospělými herci můžeme vidět Stanislava Šimka, Čestmíra Řandu, Karla Effu, Eduarda Kohouta nebo Zdeňka Dítěte. „Herecky vede K. Zeman představitele svého filmu, především dospělé, podle svého pohledu na celou vernovskou dobu, podle své koncepce a svého chápání humoru...“³²⁵ Významnou složkou filmu je totiž opět situační a slovní humor.

Natáčení filmu *Ukradená vzducholod'*, jehož výroba stála přes 4 miliony Kčs,³²⁶ bylo dokončeno v roce 1966.³²⁷ Světová premiéra se konala o rok později, a to stejně jako v předchozích případech na zahraničním festivalu. V kategorii hraných filmů byl film uveden na nesoutěžní mezinárodní filmové přehlídce v Montrealu v rámci EXPO 67. „Nutno předeslat, že tento festival nemá soutěžní charakter, že se tedy filmům neuděluje žádné ceny. Ovšem podle názoru tisku i odborníků byl s největším ohlasem přijat film Karla Zemana *Ukradená vzducholod'*,“³²⁸ který, jak uvedl Josef Vagaday ve své reportáži, na festivalu zhlédlo přes dva tisíce diváků. Úspěch premiéry potvrdil i sloupek v Rudém právu: „I když na festivalu nejsou udělovány ceny, ohlas publika

³²² HOŘEJŠÍ, Jan. *Ukradená vzducholod'*. *Rudé právo*. 18. 5. 1967, roč. 47, č. 135, s. 5.

³²³ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 136. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³²⁴ Příloha č. 11. Návrh pro výplatu honoráře pro Máňu Pospíšilovou (matku dětského herce Michala Pospíšila) za opatrování dětí během dotáček filmu *Ukradená vzducholod'* v Itálii v roce 1967.

³²⁵ HOŘEJŠÍ, Jan. *Ukradená vzducholod'*. *Rudé právo*. 18. 5. 1967, roč. 47, č. 135, s. 5.

³²⁶ Příloha č. 12. Výrobní zpráva filmu *Ukradená vzducholod'*.

³²⁷ Natáčení filmu »Dva roky prázdnin aneb ukradená vzducholod'«. *Svobodné slovo*. 27. 6. 1966.

Natáčení nového filmu K. Zemana. *Rudé právo*. 27. 6. 1966.

³²⁸ VAGADAY, Josef. Naši filmaři po návratu z Montrealu: U publika vyhrála „Ukradená vzducholod'“. *Mladá fronta*. 23. 8. 1967.

i jednoznačné hodnocení odborníků stavějí Zemanův film na první místo. ³²⁹ Ve stejném roce 1967 byl film uveden na II. Mezinárodním festivalu filmů pro děti v Teheránu, na kterém „... byl odměněn zvláštní cenou Iránského filmového institutu.“ ³³⁰ Filmem *Ukradená vzducholod'* byl pak v roce 1969 zahájen festival českého a slovenského filmu v Sorrentu, kde měl velký úspěch u italských diváků a filmové kritiky. „Zvláště mladí diváci byli filmem nadšeni. ... Tvorbě Karla Zemana, který byl čestným presidentem této významné přehlídky naší filmové tvorby, věnoval italský tisk velkou pozornost,“ ³³¹ popsal Oldřich Adamec pro časopis *Květy* úspěch filmu na festivalu, kde byl mj. vyznamenán Stříbrnou sirénou.

„A po úspěchu Zemanových předchozích filmů nepřekvapuje, že už dnes, kdy má ještě daleko do dokončení, je o tento film velký zájem v zahraničí,“ ³³² popsal velké očekávání a zahraniční zájem o film dobový článek v *Rudém právu*. *Ukradená vzducholod'* se stala dokonce nejprodávanějším filmem roku 1967, jak dokládá článek deníku *Práce*: „Za posledních pět let prodal Čs. Filmexport do ciziny 111 celovečerních hraných filmů a letos obchodoval prakticky se zeměmi celého světa. Po komerční stránce byl loni naším nejúspěšnějším filmem *Obchod na korze*, režisérů *Kadára a Klose*, letos veselohra *Karla Zemana Ukradená vzducholod'*.“ ³³³

Také na domácí půdě, kde se Zemanovy kombinované filmy vždy setkávaly s mnoha kritickými připomínkami, byl film přijat nadočekávání kladně. „Po nedostižném *Vynálezu zkázy* to je jeho nejlepší dílo,“ ³³⁴ napsal dokonce ve své recenzi pro časopis *Kulturní tvorba* Jan Kliment. Srovnávání s předchozí úspěšnou verneovkou *Vynález zkázy* se nový Zemanův film nevyhnul. Kritika však právě díky poměrování obou filmů hojně vyzdvihovala použití nových výrazových prostředků a navazování na předchozí snímky: „Ve *Vzducholodi* se setkáváme s *Vernem* trochu jiným spíše »chlapeckým«. S takovým, jaký zůstal v našich představách z dětských let,“ ³³⁵ popsal film Svatoslav

³²⁹ Na festivalu v Montrealu. *Práce*. 20. 8. 1967.

³³⁰ Výrazným úspěchem. *Rudé právo*. 14. 11. 1967.

³³¹ ADAMEC, Oldřich. *Ukradená vzducholod'* nad Sorrentem. *Květy*. 1. 11. 1969, roč. 19, č. 43, s. 55.

³³² *Rudé právo*. 20. 3. 1966.

³³³ Jak jdou na odbyt filmy. Úspěšná *vzducholod'*. *Práce*. 11. 11. 1967.

³³⁴ KLIMENT, Jan. Osobité dílo. Karel Zeman: *Uloupená vzducholod'*. *Kulturní tvorba*. 15. 6. 1967.

³³⁵ SVOBODA, Svatoslav. Zemanův návrat k Vernovi. *Mladá fronta*. 4. 5. 1967, č. 122, s. 3.

Svoboda pro Mladou frontu. „*Jistě, Ukradená vzducholod' nepůsobí stejně silně jako někdejší Vynález zkázy; moment překvapení je po třech filmech oslaben a čistý tvar Vynálezu je ve Vzducholodi poněkud roztržtén do řady ne vždy stejnorodých sekvencí. Na druhé straně se tím filmu dostává prudšího rytmu a bohatšího i rozmanitějšího dějového členění. Domnívám se, že tato dějová atomizace byla záměrná a že jen jejím prostřednictvím mohl Zeman vyvážit myšlenkovou sílu svého prvního vernovského filmu,*“³³⁶ psalo se v Lidové demokracii.

„*Zeman výtvarně nikoho nezklame. I pro tento film, který výchozím dějem umístil do Prahy roku 1891, pečlivě nastudoval dobové materiály a dovedl těžít ze satirických kontrastů k dnešku. ... Za předchozími filmy Zemanovými však zůstává Vzducholod' scénářem,*“³³⁷ napsala Dagmar Šafaříková ve své recenzi v deníku Práce, která konkrétně upozorňovala na několik pro děti zdlouhavých a málo srozumitelných pasáží. Nedostatky ve scénáři jako by Zeman chtěl vyvážit mnohostí nápadů, mínil Svatoslav Svoboda, který prostřednictvím své recenze režiséra nabádal k větší umírněnosti.³³⁸ Celkově však československá kritika film přijala pozitivně. „*Při všech řečených výhradách si myslím, že je to film nápaditý a veselý, s dostatkem zemanovské fantazie, který si najde své čestné místo v současné světové tvorbě pro dětské diváky a který na svých nejlepších místech naznačuje i oprávněné naděje v nové obrození Zemanovy náročné a nesnadné tvůrčí cesty,*“³³⁹ shrnul v Rudém právu Jan Hořejší. „*Karlu Zemanovi byl udělen 1968 Řád práce a letos (v roce 1970) byl v rámci oslav 25. výročí osvobození republiky jmenován národním umělcem.*“³⁴⁰

„*Filmová Ukradená vzducholod' už několikrát obletěla svět a myslím se, že Archa pana Servadaca bude následovat v jejích šlépějích,*“³⁴¹ předesílal úspěch dalšího ještě nedokončeného filmu Oldřich Adamec v časopisu Květy.

³³⁶ Zlatý střevíček a Makový koláč. *Lidová demokracie*. 18. 5. 1967.

³³⁷ ŠAFAŘÍKOVÁ, Dagmar. Zeman a Verne podruhé. *Práce*. 1. 6. 1967, roč. 23, č. 149, s. 5.

³³⁸ SVOBODA, S. Kinokritika. Ukradená vzducholod'. *Kino*. 4. 5. 1967, roč. 22, č. 9, s. 10.

³³⁹ HOŘEJŠÍ, Jan. Ukradená vzducholod'. *Rudé právo*. 18. 5. 1967, roč. 47, č. 135, s. 5.

³⁴⁰ Na kometě. *Filmový přehled*. 16. 10. 1970, č. 39, s. 8.

³⁴¹ ADAMEC, Oldřich. Ukradená vzducholod' nad Sorrentem. *Květy*. 1. 11. 1969, roč. 19, č. 43, s. 55.

6.2.8. Na kometě

Následujícím filmem, který od roku 1969 vznikal pod pracovním názvem *Archa pana Servadaca*,³⁴² byl snímek *Na kometě*.³⁴³ Na scénáři spolupracoval Zeman s Janem Procházkou. „*Kromě holdu Verneově fantasii jsme se pokusili vyjádřit v tomto příběhu neutuchající touhu člověka po ideálu spravedlnosti*,³⁴⁴ popsala dvojice autorů v anotaci k filmu Zemanův návrat ke společenskému protimilitaristickému a humanistickému tématu a k literární Verneově předloze. „*U režiséra, který už tenkrát ve svých šestapadesáti letech dosáhl vrcholu všech uměleckých ambicí, nakonec zvítězila tradice: Zeman opět sáhl po verneovce*,“³⁴⁵ napsal časopis *Kino*. Právě opětovné zpracování látky Julese Verna se v dobových článcích hodně zdůrazňovalo, a to jak ve srovnání s předchozími Zemanovými snímky na motivy Verneových románů, tak i v porovnání s tehdejší hranou filmovou produkcí. „*Zjednodušená, humorně pojatá kresba příběhu zapůsobí v dnešní záplavě složitých, psychologických a naturalistických dramát jako balzamující protilék, stále potřebný a žádaný*,“³⁴⁶ oceňoval nerealističnost filmu časopis *Kino*.

Děj filmu začíná na pobřeží Afriky, kde probíhají boje mezi domorodci a francouzskou koloniální armádou v čele s kapitánem Servadacem. Mezi tím blízko Země prolétne kometa a silou své gravitace odtrhne sledovanou část kontinentu, která s ní letí dál vesmírem. Vojáci a domorodci přesto pokračují v boji o nadvládu. Jen je teď navíc ohrožují veleještěři a další obří tvorové, kteří na kometě žijí. Brzy však hrozí další srážka a až tato hrozba konečně vyvolá nakrátko mezi lidmi mír. Nakonec se kometa opět přiblíží k Zemi a vše se ocitne ve výchozí situaci. „*Vše je vlastně Servadacova fantastická představa. Zdá se, že jde o dobře vymyšlenou pohádku. Zeman tu skutečně*

³⁴² Příloha č. 13. Titulní strana dobového scénáře filmu *Na kometě*.

³⁴³ *Na kometě*, 1970, 74 min.

Námět: podle stejnojmenného románu Julese Verna

Scénář: Karel Zeman, Jan Procházka

Technický scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Rudolf Stahl

Hudba: Luboš Fišer

Střih: Josef Valušiak

Architekt: Zdeněk Ostrčil, Jirí Hlupý

³⁴⁴ Příloha č. 14. Anotace Karla Zemana a Jana Procházky v úvodu scénáře k filmu *Na kometě*.

³⁴⁵ Verne. Zemanův fantastický svět. *Kino*. 24. 7. 1969, roč. 24, č. 15, s. 7.

³⁴⁶ Verne. Zemanův fantastický svět. *Kino*. 24. 7. 1969, roč. 24, č. 15, s. 9.

*záměrně navazuje na tradici české pohádky. O tom svědčí zejména nadsázka, humor, líčení postav cizinců,*³⁴⁷ popsal Zemanovu adaptaci Vernova románu Jiří Hrbas v časopisu *Film a doba*. „*Při dobré adaptaci je tvůrčí podíl stejně velký jako při původním námětu. Nevybíráme si knihu, abychom ji byli věrni. Román je jedna forma a film druhá. ... Autorem je ten, kdo dá styl, originální vyjádření,*“³⁴⁸ citovalo Rudé právo režiséra Zemana.

Film se opět natáčel v koprodukcii; „*hraná část filmu Na kometě, ve které účinkovali herci pražských divadel, se točila ve studiu na Barrandově.*“³⁴⁹ Byla domluvená ještě mezinárodní spolupráce se zahraničním partnerem pro natáčení některých scén u moře ve Francii, tato spolupráce však byla „*vzhledem k časové tísni, do které se výroba filmu dostala,*“ zrušena.³⁵⁰

„*Po výtvarné stránce je film postaven – podobně jako dřívější Zemanovy filmy – na dobové rytině, která je však tentokrát kombinována s barvou.*“³⁵¹ Zemanova realizační koncepce je opět jedinečná, ale namísto hledání nového způsobu natáčení Zeman využil a zdokonalil dosavadních zkušeností z předchozích filmů. Využití metody kombinovaného trikového filmu ke zpracování jinak těžko zfilmovatelné Verneovské látky dobová média opět oceňovala. „*Metoda kombinovaného filmu, v níž nemá Zeman na celém světě konkurenta je rozhodně bližší verneovským příběhům, než jakékoliv realistické nebo rádoby realistické pojetí,*“³⁵² uváděl Filmový přehled. „*Jen touto metodou se zatím podařilo verneovce zachovat půvab její naivity i groteskní starobylosti,*“³⁵³ souhlasil časopis *Kino*.

Hlavní role ve filmu ztvárnili populární herci – Magda Vašáryová, v té době již známá z Vlácilova snímku Markéta Lazarová, a Emil Hotváth ml. Další postavy, které se opět

³⁴⁷ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 3, s. 139.

³⁴⁸ KLIMENT, Jan. Nejnovější úspěch českého filmu. Karel Zeman: Na kometě. *Rudé právo*. 30. 7. 1970, roč. 50, č. 179, s. 5.

³⁴⁹ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 160. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³⁵⁰ Příloha č. 15. Archivní dopis z 15. 10. 1969.

³⁵¹ Na kometě. *Filmový přehled*. 16. 10. 1970, č. 39, s. 8.

³⁵² Ibid.

³⁵³ Verne. Zemanův fantastický svět. *Kino*. 24. 7. 1969, roč. 24, č. 15, s. 8.

pohybovaly v neskutečném trikovém prostředí, ztvárnili např. František Filipovský, Josef Hlinomaz, Jiřina Jirásková, Vladimír Menšík či Josef Větrovec. „*Karel Zeman má rád lidi, a to se také pozná na jeho filmových hrdinech. Smysl pro spravedlnost a hluboká lidskost jsou charakteristické pro jednání a cítění jeho filmových hrdinů,*“³⁵⁴ oceňoval vykreslení postav Oldřich Adamec, který rovněž ve svém článku pro časopis *Květy* vyzdvihoval Zemanovo mistrovství ve filmových tricích.

Film *Na kometě* byl dokončen v červnu 1970³⁵⁵ s celkovými náklady necelých sedm milionů československých korun.³⁵⁶ Světová premiéra se uskutečnila v roce 1970 na závěr XVII. Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech,³⁵⁷ kterého se Zeman účastnil jako předseda mezinárodní filmové poroty.³⁵⁸ V témže roce byl film oceněn na XXII. Mezinárodním benátském festivalu filmů pro děti a mládež, zvaném „Malé Benátky.“ „*Film Karla Zemana Na kometě na něm získal jedinou mezinárodní cenu, kterou udělila mezinárodní porota CIDALC (Mezinárodní výbor pro film a umění v Paříži) za předsednictví velké italské loutkářky Marie Signorelliové zároveň s Medailí Biennale,*“³⁵⁹ informoval deník *Rudé právo* i *Svobodné slovo*. V roce 1972 získal na Mezinárodním festivalu filmů pro děti v Teheránu Velkou cenu a cenu íránských kritiků, o rok později pak na II. Festivalu fantastických filmů v Paříži Cenu za zvláštní efekty.³⁶⁰

Také domácí kritika přijala film pozitivně. „*Nový film Na kometě se Karlu Zemanovi povedl. Podle mne to je od Vynálezu zkázy jeho nejlepší dílo,*“³⁶¹ napsal dokonce kritik Jan Kliment. Na druhou stranu se Zemanovi vytýkalo opakování jinak funkčních postupů a málo experimentování. „*Při hodnocení umělecké stránky nového Zemanova*

³⁵⁴ ADAMEC, Oldřich. Archa pana Servadaca. Jules Verne a Karel Zeman se opět setkali. *Květy*. 20. 12. 1969, roč. 19, č. 50, s. 39.

³⁵⁵ Příloha č. 16. Výrobní list filmu *Na kometě*.

³⁵⁶ Příloha č. 17. Konečné vyúčtování nákladů filmu *Na kometě* k 31. 7. 1971.

³⁵⁷ KLIMENT, Jan. Nejnovější úspěch českého filmu. Karel Zeman: *Na kometě*. *Rudé právo*. 30. 7. 1970, roč. 50, č. 179, s. 5.

³⁵⁸ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 3, s. 139.

³⁵⁹ BROUSIL, A. M. Film *Na kometě* vítězem malých Benátek. *Rudé právo*. 3. 11. 1970, roč. 51, č. 261, s. 5.

³⁶⁰ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 101. ISBN: 47-009-86.

³⁶¹ KLIMENT, Jan. Nejnovější úspěch českého filmu. Karel Zeman: *Na kometě*. *Rudé právo*. 30. 7. 1970, roč. 50, č. 179, s. 5.

filmu je třeba vycházet z cílů, které si tvůrce položil. A v tomto směru, domnívám se, byl Zeman velice strýdmý. Jeho experimentátorské úsilí se zastavilo a Zeman je novým filmem zcela zřejmě nechtěl rozšiřovat. Není důvodu, proč bychom mu to vytýkali. Na druhé straně je zřejmé, že tato okolnost nutně musí negativně působit při vnímání nového díla, které jen opakuje postupy, jež už velice dobře známe,³⁶² napsala Lidová demokracie. „Klade si vždy nové a náročné úkoly. Klade je sobě. Protože mu je nikdo jiný neklade. Ani kritika. Ta chce být pouze překvapována „věčným experimentátorem,³⁶³ napsal o Zemanovi a očekáváních před každým jeho novým filmem Jiří Hrbas. Zeman využíval technických a trikových postupů, které si vyzkoušel v předchozích filmech, ale nutno konstatovat, že všechny složky ve filmu *Na kometě* dotáhl k dokonalosti. Dokonce i režijní část a práci s herci, což mu kritici v předchozích kombinovaných filmech opakovaně vytýkali. „Na vysoké úrovni je ovšem režijní zpracování, ona zvláštní obdivuhodná lehkost, jež dokáže slučovat skoro neslučitelné, totiž stylizovanou rovinu výtvarnou s reálným hereckým projevem,³⁶⁴ potvrzuje Lidová demokracie. Film *Na kometě* byl přitom poslední kombinovaný Zemanův film.

6.3. Třetí období: animované celovečerní filmy pro děti

Důvodů, proč se režisér vrátil k čistě výtvarným filmům, bylo více. Souběžné natáčení se dvěma filmovými štáby v Praze a v Gottwaldově bylo pro šedesátiletého Zemana již příliš fyzicky náročné. Navíc měl zdravotní problémy s očima. „K rozhodnutí, že je to jeho poslední hraný celovečerní film, přispěla také zhoršující se politická situace v kultuře. S příchodem nového ředitele do Zlína došlo k velkým změnám a později k úplnému odloučení kudlovského studia od Krátkého filmu Praha. Táta věděl, že chceli pokračovat v tvůrčí práci, jedinou cestou je vrátit se k animovaným filmům. Součástí tohoto záměru byla filmová adaptace *Pohádek tisíce a jedné noci pro malé diváky*,³⁶⁵ popsala situaci Zemanová. V tomto období tzv. normalizace se zejména filmová tvorba pro děti, u které se předpokládá, že nebude obsahovat společenské narážky a podtexty,

³⁶² Znovu s Julesem Vernem. *Lidová demokracie*. 15. 10. 1970.

³⁶³ HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 3, s. 135.

³⁶⁴ Znovu s Julesem Vernem. *Lidová demokracie*. 15. 10. 1970.

³⁶⁵ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 212. ISBN: 978-80-264-0941-0.

rozvíjela.³⁶⁶ Od začátku roku 1977 gottwaldovské studio fungovalo vedle Filmového studia Barrandov a bratislavského studia Koliba jako třetí samostatné studio. „*Cílem tohoto opatření je především rozšířit tvorbu celovečerních hraných filmů zejména pro děti a mládež,*“³⁶⁷ uvedl ředitel studia Bohumil Steiner pro Rudé právo. I z toho důvodu se tedy tvorba Karla Zemana obrátila výhradně směrem k tvorbě animovaných pohádek pro děti. Pro snazší představu bychom v nadsázce mohli říct, že v tomto směru navázal na svůj poslední kreslený film *Poklad ptačího ostrova* z roku 1952.

6.3.1. Pohádky tisíce a jedné noci

Nový snímek z roku 1974 má název *Pohádky tisíce a jedné noci*³⁶⁸ a jde o původně sedm samostatných krátkých animovaných filmů o námořníkovi Sindibádovi (*Dobrodružství námořníka Sindibáda, Druhá cesta námořníka Sindibáda, V zemi obrů, Magnetová hora, Létající koberec, Mořský sultán a Zkrocený démon*), které byly spojeny do celovečerního filmu, aniž by tím byl potlačen epizodický charakter příběhu. Film byl určen pro nejmenší diváky.

Výtvarně se Zeman nechal inspirovat, tak jako v případě zmíněného filmu *Poklad ptačího ostrova*, perskou miniaturou. Kreslené ploškové loutky snímal klasicky, ale i netradičně v prostorových scénách, čímž dosáhl hloubky obrazu a plastického dojmu, jako mají filmy loutkové.³⁶⁹ Tento styl animace později rozvinul v následujících filmech *Čarodějův učeň* a v *Pohádce o Honzíkovi a Mařence*. „*Vyžadovalo to od něho předem vymyšlený a přesně nakreslený technický scénář. Tento typ animovaného filmu mohl realizovat v krátké době se sedmi spolupracovníky a natočit výtvarně osobitý celovečerní film. Nebyl limitován ve výtvarném projevu, jak je to typické u kresleného*

³⁶⁶ DUTKA, Edgar, POTŮČKOVÁ, Alena. *Krátký film dětem*. Praha: České muzeum výtvarných umění v Praze, 1997. ISBN: 80-7056-072-X.

³⁶⁷ STEINER, Bohumil. Naše filmová tvorba se rozšiřuje. První kroky nového studia. *Rudé právo*. 18. 8. 1977.

³⁶⁸ *Pohádky tisíce a jedné noci*, 1974, 90 min.

Námět: podle stejnojmenné knihy

Scénář, režie: Karel Zeman

Kamera: Bohuslav Pikhart

Hudba: František Belfín

Střih: Ivan Matouš

Komentář: Jan Tříška

³⁶⁹ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 216. ISBN: 978-80-264-0941-0.

filmu, kde je nutné jednotlivé fáze kreslit na folie a na jehož zpracování se podílí velký počet kreslířů,³⁷⁰ vysvětlila ve své knize výhody tohoto procesu animace Zemanová, která se na tvorbě snímku také podílela. Hlas vypravěče do filmu propůjčil herec Jan Tříska.

Film měl premiéru tentokrát v domácím prostředí v roce 1974. „Gottwaldov zažil 16. listopadu slavnostní chvíle. Ve Velkém kinu měl československou a současně i světovou premiéru nový film národního umělce Karla Zemana *Pohádky tisíce a jedné noci*,³⁷¹ uvedl časopis *Kino*. Snímek sklidil úspěch u diváků i kritiky, která vyzdvihovala zejména Zemanův smysl pro humor, poezii a fantazii. „... jde o sedm fantastických příběhů, ztvárněných zemanovsky kombinací různých trikových technik, v nichž vítězí umělcova fantazie, smysl pro poezii i humor. Ti z dospělých, kteří si zachovali dětské oči, se znovu nadchnou kouzlem pohádky i dílem umělce, který se inspiroval perskou miniaturou a vytvořil půvabnou, křehkou a výtvarně působivou filmovou řeč obrazů,“ popsal snímek Jiří Hrbas v *Rudém právu*.³⁷² „Nepomíjející kouzlo pohádkové knihy *Tisíc a jedna noc* doslova ožilo na filmovém plátně, transformované do nové, stejně podmanivé podoby, převyprávěné specifickou filmovou řečí, vynalézavou formou plnou poezie, humoru, dynamiky a nápadů národního umělce Karla Zemana, jehož tvůrčí fantazie se zdá nevyčerpatelná,³⁷³ chválil Zemanův styl časopis *Kino*.

6.3.2. Čarodějův učeň

„Národní umělec Karel Zeman dotočil ze svého »kouzelného ateliéru« celovečerní animovaný film – koprodukční s televizí ve Stuttgartu – pro děti a dospělé *Krabat*, vytvořený na náměty lužickosrbské pohádky,³⁷⁴ informoval v září 1977 pro filmový časopis *Záběr* ředitel Filmového studia Gottwaldov Bohumil Steiner. Film byl natočen ve spolupráci se západoněmeckou televizí, která rozhodovala o výběru pohádky

³⁷⁰ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 220. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³⁷¹ Vzácní hosté ve filmovém studiu Barrandov. *Kino*. 5. 11. 1974, roč. 29, č. 22, s. 2.

³⁷² HRBAS, Jiří. Poezie, fantazie, humor. *Rudé právo*. 13. 11. 1975.

³⁷³ Vzácní hosté ve filmovém studiu Barrandov. *Kino*. 5. 11. 1974, roč. 29, č. 22, s. 2.

³⁷⁴ STEINER, Bohumil. Současnost a zítřek studia Gottwaldov. *Záběr*. 23. 9. 1977, roč. 10, č. 20, s. 1.

Otfrieda Preußlera.³⁷⁵ „*Stalo se tak na základě velkého úspěchu série Pohádky tisíce a jedné noci, který německá televize zakoupila,*“³⁷⁶ uvedla Ludmila Zemanová, která se na filmu spolupodílela jako výtvarnice. Nový Zemanův film nesl název *Čarodějův učeň*,³⁷⁷ německá verze se jmenovala *Krabat*.

Příběh vypráví o chlapci Krabatovi, který se stane učedníkem mocného čaroděje v tajuplném mlýně. K tomu, aby přežil a mohl vzdorovat svému zlému mistrovi, bude potřebovat temnou magii i kouzlo opravdové lásky, které jej nakonec zachrání. Je to lyrický příběh s chmurnou atmosférou, příběh o boji dobra a zla, lásky a smrti, a ačkoli jde o pohádku, film není určen nejmenším divákům.

„... režisér použil úplně nových metod animace, které spolu s výtvarným pojetím umožnily originální přetlumočení tak náročné literární předlohy,“³⁷⁸ uvedl v rozhovoru pro Mladou frontu animátor Evžen Spálený. Postavičky byly rozpořehované ploškovou metodou animace, ale hlavičky byly vždy nejprve vymodelovány trojrozměrně z moduritu a následně vyfocené a rozanimované, čímž získaly plastický dojem.³⁷⁹ Některé pohyby (např. zvířat nebo rostlin) byly animované technikou kreslené animace. Většina výsledných záběrů byla seskládána z různých druhů animace. Většinou se tak jedná o ploškovou animaci, kterou Zeman rozšířil o postupy klasického kresleného filmu a trojrozměrné animace. „*Karel Zeman znovu dokázal, že ovládá nejen všechny taje animované tvorby, ale že dobře zná i její perspektivy. Čarodějův učeň prostě našel svého mistra, což potvrdilo i ocenění na budějovickém festivalu,*“³⁸⁰ chválil Jan Hořejší v časopisu *Kino*. „*Překvapením je i dramatičnost, s jakou je příběh vyprávěn a která*

³⁷⁵ HOŘEJŠÍ, Jan. Čarodějův učeň a jeho mistr. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 9.

³⁷⁶ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 226. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³⁷⁷ *Čarodějův učeň*, 1977, 72 min.

Námět: podle knihy *Krabat* Otfrieda Preußlera

Scénář, režie: Karel Zeman

Kamera: Bohuslav Pikhart, Zdeněk Krupa

Hudba: František Belfín

Výtvarné zpracování: Karel Zeman, Ludmila Spálená, Alena Vicherková, Valentin Javořík

Střih: Ivan Matouš

³⁷⁸ TUPÝ, Josef, ROSKI, Jan. Učedníci čarodějovi. Vyprávěnka o vysoké laťce, o lásce a fantazii, o mladých filmových tvůrcích pro mladé publikum. *Mladá fronta*. 29. 10. 1977.

³⁷⁹ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPRESS, 2015. s. 234. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³⁸⁰ HOŘEJŠÍ, Jan. Čarodějův učeň a jeho mistr. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 9.

dává filmu zcela nový rytmus. ... Tady opravdu jde o novou kapitolu zemanovského stylu vyprávění, kde jeho fantazie se vydává novým směrem,“³⁸¹ napsal dále Hořejší.

Čarodějův učeň měl premiéru na konci roku 1977 na XII. Mezinárodním festivalu pro děti a mládež v Teheránu v Íránu. „Film režiséra Karla Zemana se promítal vůbec poprvé, byla to jeho světová premiéra. Osobní účast tvůrce velmi známého v Teheránu (na III. ročníku v Teheránu předseda mezinárodní poroty a v roce 1973 Grand Prix za film »Na kometě«) vzbuzovala u delegátů, ale hlavně u novinářů značnou pozornost a úctu,“³⁸² napsal ve své reportáži pro časopis Kino Bohumil Steiner. „Získal první cenu Zlatou sošku a další cenu Íránské filmové kritiky.“³⁸³ „Zlatou sošku za nejlepší dlouhometrážní animovaný film získal Krabat národního umělce Karla Zemana,“³⁸⁴ informoval časopis Kino. „Za osobní přínos Karla Zemana ve hledání stále nových vyjadřovacích prostředků v oblasti animovaného filmu předala patronka festivalu, íránská císařovna (Farah Pahlaví), Karlu Zemanovi jako jedinému účastníku na závěrečném ceremoniálu osobní dar a setrvala s ním v delším rozhovoru, ve kterém ocenila jeho podíl na rozvoji světové kinematografie,“³⁸⁵ uvedl časopis Záběr. „Tato zpráva proběhla před časem celým naším tiskem, a tak trochu nám připomněla, s jakým obdivem a uznáním jsou v zahraničí přijímána naše umělecká díla, jejichž vysokou úroveň považujeme u nás málem za samozřejmou,“³⁸⁶ připomenul dosavadní postoj československé kritiky k filmům Karla Zemana Jan Hořejší. Mezinárodní festival filmů pro děti a mládež v Teheránu byl jednou z nejvýznamnějších přehlídek filmů tohoto žánru.³⁸⁷

Československá premiéra filmu se konala 5. ledna 1978 v pražském kině Pasáž za přítomnosti režiséra a jeho nejbližších spolupracovníků – výtvarnice a dcery Ludmily Zemanové (v té době již Spálené), kameramana Zdeňka Kroupy a animátora Eugena

³⁸¹ HOŘEJŠÍ, Jan. Čarodějův učeň a jeho mistr. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 9.

³⁸² STEINER, Bohumil. Dvanáctý Teherán pro naše barvy vítězný. *Kino*. 13. 12. 1977, roč. 32, č. 25, s. 12.

³⁸³ Ibid.

³⁸⁴ Úspěch v Íránu. *Kino*. 29. 11. 1977, roč. 32, č. 24, s. 2.

³⁸⁵ *Záběr*. 18. 11. 1977, roč. 10, č. 24, s. 2.

³⁸⁶ HOŘEJŠÍ, Jan. Čarodějův učeň a jeho mistr. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 8.

³⁸⁷ Mezinárodní úspěch dětských filmů. *Rudé právo*. 15. 12. 1977.

Spáleného.³⁸⁸ Film získal ocenění i na domácím XVI. Festivalu českých a slovenských filmů České Budějovice³⁸⁹ a na XVIII. Festivalu filmů pro děti a mládež Gottwaldov, na kterých získal zvláštní cenu poroty.³⁹⁰ V zahraničí byl v následujících letech film oceněn ještě čestným uznáním na III. MFF pro děti a mládež v Lausanne³⁹¹ a na MF dětských filmů v Chicagu.³⁹²

6.3.3. Pohádka o Honzíkovi a Mařence

„V oddělení K. Zemana se už v tomto roce začne pracovat na celovečerním filmu *Balada o malém rytíři*. Na motiv naší národní pohádky tu novou formou vypráví příběh o statečném Honzíkovi a krásné Marience, na pozadí krvavých bitev a násilí se odehrává příběh velkého boje prostého pracujícího lidu o lásku a spravedlnost,“³⁹³ předesílal už v druhé polovině roku 1977 v časopisu *Záběr* ředitel Filmového studia Gottwaldov Bohumil Steiner. Originální zpracování lidové pohádky o statečném pasáčkovi, který jde za svou láskou, s názvem *Pohádka o Honzíkovi a Mařence*³⁹⁴ bylo dokončeno v roce 1980. Jde o poslední Zemanův film.

„Půvabné podobenství o křehké lásce se odehrává v době králů a rytířů: jeho výtvarný rámeček proto tvoří obrazy a rytiny, připomínající někdejší slávu gotického umění.“³⁹⁵ Výtvarně je tento celovečerní animovaný snímek řešený podobně jako předchozí film. Jen oproti ponurému a někdy až hororovému *Čarodějovu učni* je nová pohádka plná

³⁸⁸ *Kino*. 24. 1. 1978, roč. 33, č. 2, s. 2.

Záběr. 13. 1. 1978, roč. 11, č. 2, s. 2.

³⁸⁹ Ceny XVI. Festivalu českých a slovenských filmů. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 5.

³⁹⁰ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 102. ISBN: 47-009-86.

³⁹¹ Ceny a uznání. *Mladá fronta*. 6. 3. 1980.

³⁹² HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 102. ISBN: 47-009-86.

³⁹³ STEINER, Bohumil. Současnost a zítřek studia Gottwaldov. *Záběr*. 23. 9. 1977, roč. 10, č. 20, s. 6.

³⁹⁴ *Pohádka o Honzíkovi a Mařence*, 1980, 65 min.

Námět, scénář, režie: Karel Zeman

Kamera: Zdeněk Krupa

Hudba: Karel Svoboda

Výtvarné zpracování: Karel Zeman, Ludmila Spálená, Alena Vicherková, Jitka Mašláňová, Helena Lebedová

Střih: Ivan Matouš

³⁹⁵ *Kino zve do kina*. *Kino*. 2. 12. 1980, roč. 35, č. 24, s. 5.

komických situací a gagů a její příběh je více lyrický. „*V Pohádce o Honzíkovi a Mařence se Zemanova fantazie ubírá k poetičtější intonaci, které podřídil režijní postupy, výtvarnou koncepci a animaci,*“³⁹⁶ popsala snímek Marie Benešová v časopisu *Film a doba*.

Hned v roce 1980 byla *Pohádka o Honzíkovi a Mařence* uvedena jako nesoutěžní film na karlovarském festivalu. „*Určitě přitom nepřekvapí vřelé přijetí této veskrze lidské báchorky i dospělými diváky, například účastníky závěrečného večera letošního mezinárodního festivalu v Karlových Varech,*“³⁹⁷ popsal Jan Hořejší v časopisu *Kino*. V následujícím roce (1981) už stejně jako všechny předchozí Zemanovy filmy i *Pohádka o Honzíkovi a Mařence* sklídila ceny.

První ocenění za nejlepší animovaný film získal snímek na XI. Mezinárodním festivalu filmů pro děti a mládež Giffoni Valle Piana v Itálii.³⁹⁸ „*Svou Zvláštní cenu udělila porota pro animovaný film dalšímu celovečernímu filmu národního umělce Karla Zemana Pohádka o Honzíkovi a Mařence,*“³⁹⁹ citovala následující ocenění filmu reportáž z XXI. Festivalu filmů pro děti v Gottwaldově. Další dvě zahraniční ceny z Portugalska získala pohádka na V. Mezinárodním festivalu animovaných filmů Espinho (Cena za nejlepší celovečerní animovaný film, 1981) a na VIII. Mezinárodním festivalu filmů pro děti a mládež Tomar (1. cena dětské poroty, 1982).⁴⁰⁰

V roce 1980 však noviny a filmové časopisy více než o filmu *Pohádka o Honzíkovi a Mařence* psaly o Zemanových jubilejních 70. narozeninách. Při té příležitosti totiž v článcích většinou shrnuly celou dosavadní Zemanovu tvorbu a nejvýznamnější ocenění. „*Mnohokrát bylo (dílo Karla Zemana) oceněno doma i v zahraničí a některé filmy národního umělce Karla Zemana patří k nejrozšířenějším uměleckým dílům na*

³⁹⁶ BENEŠOVÁ, Marie. Zápas o tvar. K životnímu jubileu národního umělce Karla Zemana. *Film a doba*. 12. 1980, roč. 26, č. 12, s. 672.

³⁹⁷ HOŘEJŠÍ, Jan. Vivat Zeman! *Kino*. 4. 11. 1980, roč. 35, č. 22, s. 13.

³⁹⁸ ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. s. 255. ISBN: 978-80-264-0941-0.

³⁹⁹ Gottwaldov '81. Festival, děti a modré nebe. *Kino*. 16. 6. 1981, roč. 36, č. 12, s. 4-5.

⁴⁰⁰ HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. s. 102. ISBN: 47-009-86.

světě,⁴⁰¹ uvedla např. Ilona Steinerová v časopisu *Záběr*. Ten samý časopis pak o necelý týden později informoval i o režisérově novém osobním ocenění: „*Prezident ČSSR propůjčil národnímu umělci Karlu Zemanovi při příležitosti jeho 70. narozenin Řád republiky.*“⁴⁰²

Pohádka o Honzíkovi a Mařence byl poslední autorský film, který Zeman natočil. Jak informoval *Zpravodaj čs. filmu*: „*Zdravotní problémy sice neumožnily Karlu Zemanovi režírovat další film, avšak jako výtvarník a scénárista se ještě podílel na seriálu bratislavských večerníků Indiánské rozprávky,*“⁴⁰³ na kterém spolupracoval s dcerou Ludmilou a Eugenem Spáleným. I nadále byl zván jako významná osobnost na domácí i zahraniční festivaly, konaly se jeho retrospektivy a ve filmových časopisech vznikaly i obsáhlé komplexní bilance jeho tvorby.

Karel Zeman zemřel ve věku 79 let 5. dubna 1989 v Gottwaldově. Média jej vzpomínala jako jednu z nejvýznamnějších osobností československé kinematografie. „*V českém národním umělci Karlu Zemanovi odešel ze světové kinematografie jeden z jedinečných, nenahraditelných, osobitých objevitelů, jeden z nejvýraznějších a nenapodobitelných talentů i osobností, jejichž bohaté dílo přispělo k zušlechtnění celého filmového umění,*“⁴⁰⁴ napsal např. do *Rudého práva* Jan Kliment.

7. Zemanovy filmy v Československé a České televizi

Filmy Karla Zemana však nebyly uváděny pouze na filmových plátnech. Diváci je mohli zhlédnout i na obrazovkách Československé televize a následně po rozpadu Československa od roku 1993 ve vysílání České televize. „*Pro televizní program, který je pestrou mozaikou skladby žánrů a stopáží, se stal animovaný film pro svoji poetickou specifičnost vítaným doplňkem.*“⁴⁰⁵ Záznamy o odvysíláních Zemanových filmech a o odvysíláních pořadech obecně uchovává útvar Výzkumu a analýz České televize na

⁴⁰¹ STEINEROVÁ, Ilona. Dílo pro radost všech. *Záběr*. 14. 11. 1980, roč. 13, č. 21, s. 1.

⁴⁰² *Záběr*. 20. 11. 1980, roč. 13, č. 22, s. 2.

⁴⁰³ Zemřel národní umělec Karel Zeman. *Zpravodaj čs. filmu*. 1989, č. 9., s. 24.

⁴⁰⁴ KLIMENT, Jan. Za národním umělcem Karlem Zemanem. *Rudé právo*. 12. 4. 1989, s. 5.

⁴⁰⁵ ŠTOCHLOVÁ, Helena. *Animovaný film*. Praha: Odeon, 1985. s. 8.

Kavčích horách v Praze.⁴⁰⁶ Ve své databázi mají ve formě archivních karet nejstarší dohledatelné záznamy dokládající uvedení filmů Karla Zemana v Československé televizi datovány rokem 1963. Monitoring odvysílaných pořadů probíhá kontinuálně až do současnosti. Poslední sledované údaje o odvysílaných Zemanových filmech jsou z roku 2015. Dle těchto záznamů víme, že filmy Karla Zemana byly naší veřejnoprávní televizí uvedeny za posledních 53 let celkem 134krát.⁴⁰⁷

Tab. č. 1: Uvedení filmů Karla Zemana v Československé a České televizi v letech 1963–2015

UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA V ČST A ČT V LETECH 1963 – 2015											
ROK	POČET UVEDENÍ	ROK	POČET UVEDENÍ	ROK	POČET UVEDENÍ	ROK	POČET UVEDENÍ	ROK	POČET UVEDENÍ	ROK	POČET UVEDENÍ
-	-	1970	4	1980	1	1990	4	2000	0	2010	5
-	-	1971	1	1981	1	1991	1	2001	1	2011	2
-	-	1972	2	1982	2	1992	7	2002	0	2012	4
1963	3	1973	0	1983	5	1993	2	2003	5	2013	1
1964	2	1974	1	1984	2	1994	4	2004	2	2014	0
1965	2	1975	3	1985	4	1995	2	2005	9	2015	7
1966	2	1976	0	1986	1	1996	8	2006	0	-	-
1967	1	1977	3	1987	2	1997	2	2007	3	-	-
1968	1	1978	3	1988	5	1998	2	2008	0	-	-
1969	1	1979	2	1989	4	1999	2	2009	3	-	-
60. LÉTA 19. STOL. CELKEM	12	70. LÉTA 19. STOL. CELKEM	19	80. LÉTA 19. STOL. CELKEM	27	90. LÉTA 19. STOL. CELKEM	34	PRVNÍ DESETILETÍ 20. STOL. CELKEM	23	DRUHÉ DESETILETÍ 20. STOL. CELKEM	19

POČET UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA ZA POSLEDNÍCH 53 LET CELKEM

134

NEJVÍCE UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA V ROCE

2005

DALŠÍ ROKY S NEJVĚTŠÍM POČTEM UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA

1992, 1996, 2015

Zdroj dat: TN Sofres–ATO / ATO-Mediaresearch, útvar Výzkumu a analýz ČT; Denní kontinuální výzkum ČT.

Zpracování dat: autorka diplomové práce.

Televize uváděla jak Zemanovy celovečerní filmy, tak i krátkometrážní snímky z počátků jeho tvorby. Jako vůbec první Zemanův film byl v Československé televizi odvysílán 23. března 1963 *Baron Prášil*, v té době nejnovější Zemanův film. Poněvadž barevné vysílání bylo v televizním vysílání spuštěno až o deset let později v roce 1973,⁴⁰⁸ byl film uveden v televizi pouze černobíle, ačkoliv v něm barva hraje významnou roli. Ve filmu se objevuje řada populárních herců té doby, např. Miloš Kopecký, Jana Brejchová, Jan Werich, Rudolf Hrušínský a další. Domnívám se, že z tohoto důvodu mohl být snímek pro uvedení v televizi atraktivní. V roce 1963 byl film promítnut hned dvakrát. Kromě *Barona Prášila* byl v roce 1963 odvysílán

⁴⁰⁶ *Metodika výzkumu*. [online]. [Cit. 18. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/sledovanost-a-spokojenost/metodika-vyzkumu/>.

⁴⁰⁷ Tab. č. 1.

⁴⁰⁸ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. s. 345. ISBN: 978-80-247-3028-8.

v Československé televizi ještě film *Cesta do pravěku*. Ten se na obrazovky hodil zejména pro svůj populárně-naučný a ateistický charakter i pro zacílení nejen na děti, ale na celé rodiny.

Cesta do pravěku byl z pohledu počtu uvedení na obrazovkách televize za sledovanou dobu vůbec nejpůvodnější Zemanův film. Za posledních 53 let byl v Československé a České televizi odvysílán celkem šestnáctkrát. Za ním se v pomyslném žebříčku umístil již zmíněný *Baron Prášil* a *Vynález zkázy*, které byly oba promítány celkem čtrnáctkrát. Více než desetkrát byly odvysílány ještě filmy *Ukradená vzducholod'* (dvanáct uvedení), *Na kometě* (jedenáct uvedení) a *Čarodějův učeň* (jedenáct uvedení).⁴⁰⁹

Tab. č. 2: Filmy Karla Zemana uvedené v Československé a České televizi v letech 1963–2015

FILMY KARLA ZEMANA UVEDENÉ V ČST A ČT V LETECH 1963 – 2015		
POČET UVEDENÍ	NÁZEV FILMU	ROK PREMIÉRY
16	<i>Cesta do pravěku</i>	1955
14	<i>Vynález zkázy</i>	1958
14	<i>Baron Prášil</i>	1961
12	<i>Ukradená vzducholod'</i>	1967
11	<i>Na kometě</i>	1970
11	<i>Čarodějův učeň</i>	1977
9	<i>Bláznova kronika</i>	1964
7	<i>Vánoční sen</i>	1946
7	<i>Pohádka o Honzíkovi a Mařence</i>	1980
5	<i>Magnetová hora (Sindibád)</i>	1973
5	<i>Pohádky tisíce a jedné noci</i>	1974
4	<i>Pan Prokoup vynálezcem (Pan Prokoup)</i>	1949
3	<i>Inspirace</i>	1949
3	<i>Král Lávra</i>	1950
2	<i>Pan Prokoup ouřaduje (Pan Prokoup)</i>	1947
2	<i>Brigády / Na brigádě (Pan Prokoup)</i>	1947
2	<i>Pan Prokoup, přítel zvířátek (Pan Prokoup)</i>	1955
2	<i>Létající koberec (Sindibád)</i>	1973
1	<i>Křeček</i>	1946
1	<i>Dobrodružství námořníka Sindibáda</i>	1971
1	<i>Druhá cesta námořníka Sindibáda</i>	1972
1	<i>Zkrocený démon (Sindibád)</i>	1974
1	<i>Mořský sultán (Sindibád)</i>	1974

Zdroj dat: TN Sofres–ATO / ATO-Mediaresearch, útvar Výzkumu a analýz ČT; Denní kontinuální výzkum ČT.

Zpracování dat: autorka diplomové práce.

Jak se podle dostupných informací zdá, dramaturgové televize sázeli u Zemanových snímků hlavně na dobrodružné celovečerní filmy pro celou rodinu, což potvrzují i časy

⁴⁰⁹ Tab. č. 2.

a dny v týdnu, ve kterých byly vysílány. Nejčastěji byly totiž filmy uváděny o víkendech a v pondělí (kdy šlo častokrát o reprízu nedělní projekce).⁴¹⁰ Filmy byly také ve většině případů promítány v odpoledních hodinách – oproti 31 dopoledním promítáním byl film odpoledne uveden 72krát a z toho 61 projekcí bylo odvysíláno již před 18hodinou.⁴¹¹ Z toho můžeme usuzovat, že výběr dní a časů promítání Zemanových filmů byl zvolen právě tak, aby se na filmy mohly dívat děti.

Tab. č. 3: Uvedení filmů Karla Zemana v Československé a České televizi v letech 1963–2015 dle jednotlivých dnů v týdnu

UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA V ČST A ČT V LETECH 1963 – 2015	
DNY V TÝDNU	POČET UVEDENÍ
pondělí	15
úterý	7
středa	4
čtvrtek	9
pátek	9
sobota	26
neděle	37

Zdroj dat: TN Sofres–ATO / ATO-Mediaresearch, útvar Výzkumu a analýz ČT; Denní kontinuální výzkum ČT.

Zpracování dat: autorka diplomové práce.

Tab. č. 4: Uvedení filmů Karla Zemana v Československé a České televizi v letech 1963–2015 dle denní doby

UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA V ČST A ČT V LETECH 1963 – 2015	
dopoledne	31
odpoledne	72
odpoledne do 18:00	61

Zdroj dat: TN Sofres–ATO / ATO-Mediaresearch, útvar Výzkumu a analýz ČT; Denní kontinuální výzkum ČT.

Zpracování dat: autorka diplomové práce.

Ačkoliv Zeman své filmy točil právě pro děti, nejde o klasické pohádky. Možná proto nebyly snímky tak často uváděny o vánočních svátcích. Výjimkou je jen první Zemanův kombinovaný film *Vánoční sen*, který byl pro své specifické téma vysílán naopak výhradně jen v období kolem Vánoc, třikrát dokonce přímo na Štědrý den.⁴¹²

⁴¹⁰ Tab. č. 3.

⁴¹¹ Tab. č. 4.

⁴¹² Tab. č. 5.

Tab. č. 5: Uvedení filmů Karla Zemana v Československé a České televizi v letech 1963–2015 o vánočních a novoročních svátcích

UVEDENÍ FILMŮ KARLA ZEMANA V ČST A ČT V LETECH 1963 – 2015	
SVÁTEK	POČET UVEDENÍ
Stědrý den (24. 12.)	5
Boží hod vánoční (25. 12.)	3
Silvestr (31. 12.)	3
Nový rok (1. 1.)	3

Zdroj dat: TN Sofres–ATO / ATO-Mediaresearch, útvar Výzkumu a analýz ČT; Denní kontinuální výzkum ČT.

Zpracování dat: autorka diplomové práce.

Když se ještě podíváme na roky uvedení, zjistíme, že nejhojnějšími v počtu uvedení Zemanových filmů jsou devadesátá a osmdesátá léta, kdy byl každý rok uveden na televizních obrazovkách alespoň jeden jeho film.⁴¹³ V roce 1996 se Zemanovy příběhy na obrazovkách objevily dokonce osmkrát, v roce 1992 sedmkrát. Vůbec nejvícekrát byly jeho filmy v České televizi odvysílány v roce 2005 (celkem devětkrát). V novém tisíciletí ale zájem České televize o filmy Karla Zemana kolísá. Kromě zmíněného rekordního roku 2005 byly Zemanovy filmy hojně uváděny ještě v letech 2003 a 2010 (po pěti uvedeních) a v roce 2012 (čtyři uvedení). Na druhou stranu v letech 2000, 2002, 2006, 2008 a 2014 se Zemanovy filmy na obrazovkách České televize neobjevily vůbec. Zato v posledním sledovaném roce 2015 vidíme opět obrat. Na obrazovkách ČT1 nebo ČT2 mohli diváci zhlédnout Zemanovy dobrodružné příběhy celkem sedmkrát. Ačkoliv nešlo o sedm různých filmů, jak by se mohlo zdát, ale pouze o tři tituly v několika reprízách. Lze ale konstatovat, že šlo v počtu uvedení o velký nárůst. Jestli na něj má vliv projekt digitálního restaurování filmů Karla Zemana,⁴¹⁴ na kterém se Česká televize přímo podílí, můžeme jen hádat a ukáží to až následující roky.

Filmy Karla Zemana, zejména pak ty krátkometrážní, byly v minulosti ve vysílání několikrát uvedeny také jako součást jiného pořadu. V rámci dokumentárního seriálu *Mistři českého animovaného filmu* režiséra Jaroslava Hovorky z roku 2004–2005 byl uveden krátký film *Inspirace* a příběhy o panu Prokoukovi (*Pan Prokouk: Podkova pro štěstí*, *Pan Prokouk vynálezcem*, *Pan Prokouk detektivem*), kterému byl dokonce

⁴¹³ Tab. č. 1.

⁴¹⁴ *ČT čistí svět fantazie. Pomůže zrestaurovat filmy Karla Zemana.* [online]. [Cit. 12. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1026690-ct-cisti-svet-fantazie-pomuze-zrestaurovat-filmy-karla-zemana>.

věnovaný samostatný díl tohoto seriálu. V druhém díle dokumentu z roku 2005–2006 byly uvedeny krátké snímky *Král Lávra* a *Vánoční sen* a opět několik dalších snímků s populární postavičkou pana Prokouka (*Pan Prokouk v pokušení*, *Pan Prokouk na brigádě*).⁴¹⁵ Zemanovy filmy byly občas také vysílány jako součást pásma pohádek nebo pořadu pro děti (např. Studio kamarád).

Československá a Česká televize také několikrát uvedla dokument o Zemanově tvorbě *Karel Zeman dětem* (1980), který autor sám režíroval. Není sice součástí této analýzy, protože jde o dokumentární pořad, rozhodně ale stojí za pozornost. Stejně tak je vhodné závěrem zmínit i nejnovější dokument o Karlu Zemanovi z roku 2015 režiséra Tomáše Hodana *Filmový dobrodruh Karel Zeman*, který uvedla Česká televize na Nový rok 2016 na ČT 2.⁴¹⁶

---

⁴¹⁵ *Obsah filmu Mistři českého animovaného filmu*. [online]. [Cit. 12. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/film/mistri-ceskeho-animovaneho-filmu/73023>.

⁴¹⁶ *Filmový dobrodruh Karel Zeman*. [online]. [Cit. 12. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10597292024-filmovy-dobrodruh-karel-zeman/>.

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo představit život a dílo filmového režiséra Karla Zemana a jeho mediální obraz, zejména v českém dobovém tisku. Myslím, že práce splňuje tento záměr, ačkoli se částečně liší od původně schválené teze.

Práce dokládá, že Karel Zeman byl ve své době velmi populárním autorem. Jeho filmy se líbily nejen divákům a filmovým kritikům, ale vyhovovaly i společenskému systému. Zeman tvořil pro děti fantaskní snímky s jasnými humanistickými tématy, která zůstávají platná a funkční dodnes. Po výtvarné stránce jde o jedinečná filmová díla oceňovaná i v zahraničí. Právě animované filmy pro nejmenší diváky byly pro stát dobrým vývozním artiklem. Objevila se i spekulace, že nejpůvodnější film *Cesta do pravěku* vznikl přímo na zakázku státu, což však práce nemůže potvrdit ani vyvrátit. Archivní materiály Archivu bezpečnostních složek byly bohužel zničeny (jedinou zjištěnou zajímavostí je, že v pozorovacím svazku zavedeném 24. 3. 1960 byl Zeman veden pod krycím jménem Prokouk, tedy stejným jménem, jaké nesla jeho slavná loutková postavička).⁴¹⁷ Sám Zeman se ke straně a politice např. v rozhovorech příliš nehlásil (ačkoli komunistickými novináři byl označován za soudruha a jeho díla za komunistická). Většina dobových recenzí Zemanových filmů je pozitivních. Myslím, že je to způsobené právě tím, že snímky nejsou nijak kontroverzní, jejich zpracování je unikátní a jejich obsah byl v souladu s vládní ideologií. Na druhou stranu práce uvádí i několik negativních kritik a reakcí diváků týkajících se zejména režijního a dramaturgického přístupu u pozdějších kombinovaných snímků. Přesto celkové pozitivní vyznění výrazně převažuje.

Největší pozornost médií si získaly Zemanovy celovečerní kombinované filmy. O rané a závěrečné animované tvorbě dobový tisk informoval méně. Není to však nijak výjimečné, neboť i v dnešní době se média věnují více hraným filmům než animované tvorbě pro děti. Navíc od filmu *Baron Prášil* hráli v Zemanových filmech slavní herci, což mohlo být pro média jistě atraktivní. Zajímavé ale je, že autoři filmové hudby jsou v obsáhlých recenzích a článcích zmiňováni zřídka. Přitom šlo vždy o špičkové hudební skladatele, např. Zdeňka Lišku, Emila Františka Buriana či Karla Svobodu. To

---

⁴¹⁷ Z emailové komunikace z 25. 8. 2015.

stejně platí o scénáristech, kteří se na pozdějších kombinovaných filmech podíleli. Šlo např. o Františka Hrubína, Pavla Juráčka nebo Radovana Krátkého. Většinou se recenze věnovaly pouze filmu a režisérovi, občas bylo zmíněno i jméno hlavního animátora. Nejvíce článků vycházelo v době filmových premiér a také když film získal nějaké ocenění (a každý Zemanův film získal alespoň jedno ocenění).

Zeman byl autokratický typ režiséra, jemuž byla tvorba jeho filmů plně podřízena. Proto nemá ve své tvorbě žádné pokračovatele (kromě dcery Ludmily, která se však v emigraci věnovala více knižní ilustraci a kreslené animaci). Zemanův způsob natáčení byl (dnes až neuvěřitelně) velmi pracný a umělecký. Po ekonomických a organizačních proměnách po roce 1989, od kdy už nebyla česká kinematografie plně podporována státem, by natočení takového filmu bylo asi už nerealizovatelné. Zeman se tak stal vedle Jiřího Trnky a Hermíny Týrlové významnou osobností dějin českého a světového animovaného filmu. Někteří pozdější režiséři (např. Tim Burton nebo Terry Gilliam) jej označili za svůj vzor. Svou vlastní školu nebo přímé následovatele však Zeman oproti zmíněnému Trnkovi bohužel nemá.

Summary

The main goal of the thesis was to introduce life and work of the film director Karel Zeman and to present his media image in the Czech historical press. I think the thesis fulfilled this intention, even though it differs from originally approved proposition.

The thesis gives the evidence of Karel Zeman popularity at his time. Audience, film critics and social system too liked his films. Zeman created for children fantasy films with clear humanist topics, which stays valid and functional up to the present day. In visual aspect his films are unique film pieces appreciated also abroad. Especially animated films for small children were good export article. There was also speculation that the most popular film *The Journey to the Beginning of time* was created as a commissioned state work, but the thesis can't confirm or disprove this statement. Archival materials of the Security Services Archive were unfortunately destroyed (it was only discovered that Zeman was kept in evidence under the name Prokouk – the same name which his famous puppet had). Zeman himself didn't claim his political

orientation (although communist journalists called him comrade and his films communistic). Most of historical reviews of Zeman's films are positive. I think it is because films are not controversial, their arrangement is unique and their content was convenient for government ideology. On the other side the thesis also mentions some negative reviews and reactions of audience concerning especially directorial and dramaturgical approach. But overall positive impression prevails.

Zeman's feature films gained the biggest media attention. Historical newspapers reported less about the early and the final animated production. But it is not exceptional, because even today media pay more attention to feature films than animated production for kids. Moreover since the film *The Fabulous Baron Munchausen* famous actors played in Zeman's films, so this could be certainly attractive for media. It is interesting that music composers are rarely mentioned in wide reviews and articles, despite they were always top composers, for example Zdeněk Liška, Emil František Burian or Karel Svoboda. The same applies to the screenwriters, who participated in later combined films. It was e.g. František Hrubín, Pavel Juráček or Radovan Krátký. Usually reviews focused exclusively on the film and director, sometimes the name of the main animator was mentioned. Most of articles were published on the time of film premiere and when the film won some award (and each Zeman's film won at least one award).

Zeman was autocratic director. Making of each film was fully subordinated to him. Therefore there is no successor in his work (except his daughter Ludmila, but she devoted more to book illustration and cartoon animation). Zeman's method of shooting was (unbelievably today) very laborious and artistic. After the economic and organizational transformations in 1989, when the Czech cinematography has no longer been fully supported by the state, it was not probably feasible to make film like these. Next to Jiří Trnka and Hermína Týrlová Zeman has become important personalities of the history of the Czech and the world animated film. Some directors (for example Tim Burton or Terry Gilliam) later described him as their model. However compared to Trnka, Zeman does not have his own school or direct followers.

Filmografie

Vánoční sen, 1945, 11 min.

Námět, scénář a režie hrané části filmu: Bořivoj Zeman

Námět, scénář, režie a výtvarné zpracování animované části filmu: Karel Zeman

Kamera: Pavel Hrdlička

Hudba: Jiří Šust

Střih: Zdeněk Stehlík

Křeček, 1946, 8 min.

Námět: Josef Dvořák

Scénář, režie, výtvarné zpracování, text: Karel Zeman

Kamera: Bedřich Jurda

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Vlasta Plotěná

Podkova pro štěstí, 1946, 5 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování, kamera: Karel Zeman

Hudba: Julius Kalaš

Střih: Zdeněk Stehlík

Pan Prokouk ouřaduje, 1947, 8 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Bedřich Jurda, Rostislav Zámečník

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Pan Prokouk v pokušení, 1947, 7 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Brigády, 1947, 4 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Pan Prokouk filmuje, 1947, 9 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Inspirace, 1949, 11 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák, Míla Vích

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Pan Prokouk vynálezcem, 1949, 9 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Král Lávra, 1950, 30 min.

Námět: podle básně K. H. Borovského Karel Zeman a Bohumil Brejcha

Scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Poklad ptačího ostrova, 1952, 77 min.

Námět: podle pohádky Emila Ferdinanda Míška

Scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Cesta do pravěku, 1955, 93 min.

Námět, režie: Karel Zeman

Scénář: Karel Zeman, J. A. Novotný

Výtvarné zpracování: Karel Zeman, Zdeněk Rozkopal, Ivo Mrázek

Kamera: Václav Pazderník, Antonín Horák

Hudba: E. F. Burian

Střih: Zdeněk Stehlík

Pan Prokouk přítel zvířátek, 1955, 10 min.

Námět, scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Antonín Horák

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Pan Prokouk detektivem, 1958, 11 min.

Námět, scénář: Karel Zeman

Režie, výtvarné zpracování: Zdeněk Rozkopal

Kamera: Bohuslav Pikhart

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Věra Špeldová

Vynález zkázy, 1958, 81 min.

Námět: podle stejnojmenného románu Julese Verna

Scénář: Karel Zeman, František Hrubín

Komentář: Jiří Brdečka

Režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Jiří Tarantík

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Zdeněk Stehlík

Architekt: Zdeněk Rozkopal

Pan Prokouk akrobatem, 1959, 11 min.

Námět, scénář, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Režie: Zdeněk Rozkopal

Kamera: Bohuslav Pikhart

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Dana Halašková

Baron Prášil, 1961, 83 min.

Námět: podle románu *Baron Münchhausen* Gottfrieda Augusta Bürgerera

Scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Dialogy: Josef Kainar

Komentář: Jiří Brdečka

Kamera: Jiří Tarantík

Hudba: Zdeněk Liška

Střih: Věra Kutilová

Architekt: Zdeněk Rozkopal

Bláznova kronika, 1964, 82 min.

Námět, technický scénář, režie: Karel Zeman

Literární scénář: Karel Zeman, Pavel Juráček

Komentář: Radovan Krátký

Kamera: Václav Huňka

Hudba: Jan Novák

Střih: Miroslav Hájek

Architekt: Zdeněk Rozkopal

Ukradená vzducholod', 1966, 88 min.

Námět: podle románu *Dva roky prázdnin* Julese Verna

Scénář: Karel Zeman, Radovan Krátký

Technický scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Josef Novotný, Bohuslav Pikhart

Hudba: Jan Novák

Střih: Jan Chaloupek

Architekt: Jaroslav Krška, Zdeněk Ostrčil

Na kometě, 1970, 74 min.

Námět: podle stejnojmenného románu Julese Verna

Scénář: Karel Zeman, Jan Procházka

Technický scénář, režie, výtvarné zpracování: Karel Zeman

Kamera: Rudolf Stahl

Hudba: Luboš Fišer

Střih: Josef Valušiak

Architekt: Zdeněk Ostrčil, Jiří Hlupý

Pohádky tisíce a jedné noci, 1974, 90 min.

Námět: podle stejnojmenné knihy

Scénář, režie: Karel Zeman

Kamera: Bohuslav Pikhart

Hudba: František Belfín

Střih: Ivan Matouš

Komentář: Jan Tříška

Čarodějův učeň, 1977, 72 min.

Námět: podle knihy Krabat Otfrieda Preußlera

Scénář, režie: Karel Zeman

Kamera: Bohuslav Pikhart, Zdeněk Krupa

Hudba: František Belfín

Výtvarné zpracování: Karel Zeman, Ludmila Spálená, Alena Vicherková,
Valentin Javořík

Střih: Ivan Matouš

Pohádka o Honzíkovi a Mařence, 1980, 65 min.

Námět, scénář, režie: Karel Zeman

Kamera: Zdeněk Krupa

Hudba: Karel Svoboda

Výtvarné zpracování: Karel Zeman, Ludmila Spálená, Alena Vicherková, Jitka
Mašláňová, Helena Lebedová

Střih: Ivan Matouš

Oslovené instituce

Archiv bezpečnostních složek

Ateliéry Bonton Zlín a.s.

Barrandov Studio a.s., archiv

Česká televize – Archiv a programové fondy České televize

Spisový archiv a fototéka APF ČT, Oddělení analýzy odvysílané
produkce

Krátký film Praha a.s.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Muzeum Karla Zemana

Národní archiv – fond Ministerstvo informací

fond Ministerstvo školství a kultury

fond Policejní ředitelství, všeobecná spisovna

Národní filmový archiv

Národní knihovna České republiky

Národní technické muzeum – Archiv

Oddělení Fotografická a filmová technika

Státní okresní archiv Zlín

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Ateliér animované tvorby

Použitá literatura

Knihy

- ASENIN, Sergej. *Fantastický filmový svět Karla Zemana*. Přeložil Otakar VÁŇA. Praha: Československý filmový ústav, 1984. 80 s.
- BEDNAŘÍK, Petr. *Arizace české kinematografie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. 156 s. ISBN: 80-246-0619-4.
- BROCKETT, Oscar, G. *Dějiny divadla*. 8. vyd. Přeložil Milan LUKEŠ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny a Divadelní ústav, 1999. 948 s. ISBN: 80-7106-364-9 (NLN) a 80-7008-096-5 (DÚ).
- BRYCHTA, Jaroslav, VOLF, Miloš. *Živé sklo*. 1. vyd. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury, 1977. 125 s. ISBN: 04-314-77.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. 1. vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. 444 s. ISBN: 978-80-7004-163-5.
- DUTKA, Edgar, POTŮČKOVÁ, Alena. *Krátký film dětem*. Praha: České muzeum výtvarných umění v Praze, 1997. ISBN: 80-7056-072-X.
- HÁBOVÁ, Milada, SMEJKAL, Zdeněk. *Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1986. 103 s. ISBN: 47-009-86.
- HAMES, Peter. *Czech and Slovak cinema: Theme and Tradition*. 1. vyd. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010. 264 s. ISBN: 978-0-7486-2082-1.
- HORÁK, Antonín. *Světla a stíny zlínského filmu*. Vizovice: „LÍPA“ - A. J. Rychlík, 2002. 94 s. ISBN: 80-86093-61-1.
- KAČOR, Miroslav a kol. *Zlatý věk české loutkové animace*. Mladá fronta, 2010. 224 s. ISBN: 978-80-204-2190-6.
- KARASOVÁ, Jindra. *Tvůrci animovaného filmu*. Ústřední ředitelství ČSF – Filmový ústav, 1965. 184 s.
- KNAPÍK, Jiří, FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967 (I.-II.)*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. 1300 s. ISBN: 978-80-200-2019-2
- MacGILLIVRAY, Scott. *Castle Films. A Hobbyist's Guide*. Lincoln: iUniverse, Inc., 2004. 434 s. ISBN: 0-595-32491-6.
- MONACO, James. *Jak číst film. Svět filmů, médií a multimédií. Umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. 740 s. ISBN: 13-844-005-09.
- OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Věda jde k lidu! Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí a popularizace věd v Československu ve 20. století*. Praha: Academia, 2014. 680 s. ISBN: 978-80-200-2318-6.
- PEŠATOVÁ, Zuzana, URBAN, Stanislav. *Jaroslav Brychta*. 1. vyd. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963. ISBN: 45-009-63.
- PETRÍK, Jaroslav, JILÍK, Jiří. *50 let filmového studia Gottwaldov*. Gottwaldov: MTZ, n.p., 1986. 45 s.
- PLASS, Jiří. *Základy animace. Základní pravidla klasické a virtuální animace*. 1. vyd.

Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2010. 196 s. ISBN: 978-80-7238-884-4.

POŠ, Jan. *Výtvarníci animovaného filmu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. 204 s. ISBN: 80-207-0159-1.

PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 514 s. ISBN: 80-85839-54-7.

STRÁNSKÝ, Antonín, LEVINSKÝ, Otto a kol. *Film a filmová technika*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1974. 356 s.

ŠTOCHLOVÁ, Helena. *Animovaný film*. Praha: Odeon, 1985. 71 s.

ULVER, Stanislav. *Animace a doba. Sborník textů z časopisu Film a doba 1955-2000*. 1. vyd. Praha: Sdružení přátel odborného filmového tisku, 2004. 398. s. ISSN: 0015-1068.

ZEMANOVÁ, Ludmila, ZEMAN-SPALENY, Linda. *Karel Zeman a jeho kouzelný svět*. 1. vyd. Praha: CPress, 2015. 262 s. ISBN: 978-80-264-0941-0.

Noviny a časopisy

Obecné

CZ Echo, občasník českých center. 2010.

HEPNEROVÁ, Eva. Český Méliès národním umělcem. *Kino*. 1970, roč. 25, č. 11.

HORÁČEK, František. Štěstí potkat se v životě s dobrem. Národní umělec Karel Zeman při vzpomínání i pohledech do budoucna. *Lidová demokracie*. 12. 12. 1986, s. 5.

HOŘEJŠÍ, Jan. Vzpomínky a připomínky. K pětatřicetinám českého animovaného filmu. *Kino*. 21. 10. 1980, roč. 35, č. 21, s. 3.

KLIMENT, Jan. Velikán uměleckého novátorství. K sedmdesátinám národního umělce Karla Zemana. *Rudé právo*. 1. 11. 1980.

KLIMENT, Jan. Velký krátký film. O jedné důležité součásti naší kinematografie. *Rudé právo*. 1. 10. 1977.

STEINER, Bohumil. Naše filmová tvorba se rozšiřuje. První kroky nového studia. *Rudé právo*. 18. 8. 1977.

TAUSSIG, Pavel. Čáry, máry – film! Film na obrazovce. *Kinorevue*. 1992, č. 23, s. 10.

TVRZNÍK, Jiří. Ono hledání, onen nepokoj... Svazácká pocta národnímu umělci Karlu Zemanovi. *Mladá fronta*. 11. 11. 1980.

VODIČKA, Jindřich. Filmový experimentátor. *Večerní Praha*. 13. 5. 1957, roč. 3, č. 110, s. 3.

Filmové informace. 1966, č. 18, s. 4.

Vánoční sen

HEPNEROVÁ, Eva. Český Méliès národním umělcem. *Kino*. 1970, roč. 25, č. 11.

Filmy s panem Prokoukem

KLIMENT, Jan. Národní umělec Karel Zeman. *Rudé právo*. 1. 5. 1970, roč. 50, č. 102, s. 4.

MALINA, Antonín. Na začátku nebyla inspirace... *Obrana lidu*. 28. 8. 1958, s. 24.

Pan Prokoup opět úřaduje. *Lidová demokracie*. 18. 8. 1955.

SEDLÁČEK, Jaroslav. Karel Zeman: cestovatel, objevitel, dobyvatel. *Cinema*. 2004, č. 35, s. 79.

SOLECKÝ, Vladimír. Návštěvou u Karla Zemana... *Kino*. 16. 2. 1956, roč. 11, č. 4, s. 58.

ZÁVESKÝ, Miro. Figurka režiséra Zemana. Loutka Prokoup – člověk Prokoup. *Filmové noviny*. 24. 1 1948, roč. 2, č. 4, s. 3.

Inspirace

MŇAČKO, L. *Filmové noviny*. O Zlíně ze Zlína. 1948, roč. 1, č. 10, s. 5.

Poklad ptačího ostrova

HRBAS, Jiří. Poklad ptačího ostrova. *Květy*. 1953, č. 22, s. 12.

Cesta do pravěku

BENEŠOVÁ, Marie. Zápas o tvar. K životnímu jubileu národního umělce Karla Zemana. *Film a doba*. 1980, roč. 26, č. 12, s. 666.

BOČEK, Jaroslav. Experimentátor a objevitel. *Film a divadlo*. 15. 4. 1961, roč. 5, č. 8, s. 5 a s. 14.

„Cesta do pravěku.“ *Filmové informace*. 2. 1. 1957, roč. 8, č. 1, s. 16.

Cesta do pravěku. *Filmové informace*. 24. 12. 1952, roč. 3, č. 52, s. 11.

Cesta do pravěku. *Filmové informace*. 27. 7. 1955, roč. 6, č. 30, s. 3-6.

„Cesta do pravěku.“ *Filmové informace*. 30. 1. 1957, roč. 8, č. 5, s. 17-18.

Cesta do pravěku. *Svět v obrazech*. 8. 8. 1953, č. 31, s. 18-19.

„Cesta do pravěku“ v hostivařských ateliérech. *Filmové informace*. 21. 1. 1954, roč. 5, č. 3, s. 5.

„Cesta do pravěku“ v rakouském tisku. *Filmové informace*. 14. 5. 1958, roč. 9, č. 20, s. 15.

„Cesta do pravěku“ v rakouském tisku, v mexickém tisku. *Filmové informace*. 12. 3. 1958, roč. 9, č. 11, s. 11.

„Cesta do pravěku“ v sovětském filmu. *Filmové informace*. 27. 11. 1957, roč. 8, č. 48, s. 15.

„Cesta do pravěku“ v západoberlínském tisku. *Filmové informace*. 5. 12. 1956, roč. 7, č. 49, s. 15.

Čs. film dobývá světových uznání. *Lidová demokracie*. 31. 8. 1955, roč. 11, č. 209, s. 3.

Dětem o pravěku. *Práce*. 23. 7. 1955, roč. 11, č. 177, s. 5.

Dokončuje se film „Cesta do pravěku.“ *Obrana lidu*. 4. 11. 1954.

HRBAS, Jiří. Dobrodružství a poučení. *Kino*. 21. 4. 1955, roč. 10, č. 9, s. 143.

HRUDKA, L. Cesta do pravěku (O natáčení nového loutkového filmu). *Rudé právo*. 16. 8. 1953, roč. 33, č. 227, s. 2.

Chlapci objevují první známky života na zemi. *Filmové informace*. 18. 3. 1954, roč. 5, č. 11, s. 8.

Jugoslávský tisk o filmu „Cesta do pravěku.“ *Filmové informace*. 17. 4. 1957, roč. 8, č. 16, s. 2.

KANĚROVÁ, Dana. O kresleném a loutkovém filmu. *Obrana lidu*. 9. 1. 1955.

Nahlédli jsme do ateliéru. *Svět v obrazech*. 20. 3. 1954, č. 12, s. 19.

Naše filmy v zahraničí. NSR. *Filmové informace*. 27. 6. 1956, roč. 7, č. 26, s. 12.

NAVRÁTIL, Antonín. Cesta do pravěku. *Film a doba*. 1955, roč. 1, č. 11-12, s. 527-530.

NAVRÁTIL, Antonín. Cesta do pravěku. *Květy*. 20. 8. 1953, č. 34, s. 8-9.

NAVRÁTIL, Antonín. Cesta do pravěku. Několik chvil rozjímání nad novým filmem rež. Karel Zeman připravuje pro Biennale v Benátkách film o karbonském pralese. *Filmové informace*. 29. 4. 1954, roč. 5, č. 17, s. 6.

K. Zeman. *Kino*. 25. 8. 1955, roč. 10, č. 18, s. 288-289 a s. 293.

Lidová demokracie. 30. 5. 1956.

O filmech pro děti. *Svobodné slovo*. 6. 10. 1970.

PLACHETKA, Jiří. Filmová verneovka. *Rudé právo*. 5. 8. 1955, roč. 35, č. 215, s. 5.

S filmovou kamerou do pravěku. *Svobodné slovo*. 12. 8. 1953, č. 191, s. 3.

S. J. Velký úspěch na „malém“ Biennale. *Kino*. 22. 9. 1955, roč. 10, č. 20, s. 319.

Spolupráce českých a německých filmových pracovníků. *Filmové informace*. 21. 1. 1954, roč. 5, č. 3, s. 6.

SVITÁČEK, Vladimír. Cesta do pravěku. *Kino*. 2. 7. 1953, roč. 8, č. 14, s. 216-2017.

SVITÁČEK, Vladimír. Natáčíme v pravěku. *Kino*. 22. 4. 1954, roč. 9, č. 9, s. 136-137.

SVITÁČEK, Vladimír. V čem bude nová „Cesta do pravěku“. *Film a doba*. 1954, roč. 3, č. 3, s. 429-431.

Svobodné slovo. 8. 9. 1955.

Záhřebský „vjesník“ o našem filmu. *Filmové informace*. 23. 4. 1958, roč. 9, č. 17, s. 16.

Západoněmecký tisk o „Cestě do pravěku.“ *Filmové informace*. 20. 3. 1957, roč. 8, č. 12, s. 15.

Žlm. Západoněmecké děti o „Cestě do pravěku.“ *Kino*. 25. 4. 1957, roč. 12, č. 9, s. 141.

WEHLING, Will. „Cesta do pravěku“ očima pedagogů. Psychologické testy s filmem „Cesta do pravěku“ v západoněmeckých školách. *Film a doba*. 1957, roč. 3, č. 6, s. 410-411.

Vynález zkázy

ADAMEC, Oldřich. Verneovská fantasie Karla Zemana. *Svět v obrazech*. 1957, č. 3, s. 16-17.

Aš. Soutěž těžká – vítězství jednomyslné. *Večerní Praha*. 18. 6. 1958, roč. 4, č. 141, s. 3.

Blahopřání Karlu Zemanovi. *Večerní Praha*. 25. 6. 1958, roč. 4, č. 147, s. 3.

Bruselské vítězství v zrcadle tisku. *Kino*. 17. 7. 1958, roč. 13, č. 15, s. 236.

- DVOŘÁK, Ivan. Novátorské vítězné dílo. *Kino*. 17. 7. 1958, roč. 13, č. 15, s. 236-237.
- Francouzský kritik o „Vynálezu zkázy.“ *Kino*. 5. 6. 1958, roč. 13, č. 12, s. 191.
- HAMŠÍKOVÁ, Libuše. Vynález zkázy. Velká cena mezinárodního filmového festivalu v Bruselu československému filmu. *Vlasta*. 1958, č. 27, s. 5.
- HOŘEJŠÍ, Jan. Při příležitosti Ukradnutej vzducholode. *Film a divadlo*. 20. 6. 1967, roč. 11, č. 13, s. 8-9.
- Hovoríme s režisérom Zemanom, tvorcom filmu „Vynález skazy.“ *Slovenka*. 1. 9. 1958, s. 10.
- HRBAS, Jiří. Československé vítězství v Bruselu. *Kino*. 3. 7. 1958, roč. 13, č. 14, s. 210.
- HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Působení chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 72-84.
- JÍCHA, Milan. Vynález zkázy. Fantasie Julia Verna v českém znění. *Kino*. 8. 1. 1956, roč. 11, č. 23, s. 361-362.
- KLIMENT, Jan. Karel Zeman natáčí Verneův Vynález zkázy. *Kino*. 4. 7. 1957, roč. 12, č. 14, s. 218-219.
- Kn. Poučení z premiéry slavného filmu. Co způsobilo světový úspěch Vynálezu zkázy. *Svobodné slovo*. 30. 8. 1958, roč. 14, s. 49.
- KOUŘIL, František. Vítězství gottwaldovských filmařů. *Svobodné slovo*. 26. 7. 1958.
- LAUB, Gabriel. O filmech kúzelných. *Film a divadlo*. 17. 5. 1962, roč. 6, č. 10, s. 17.
- LIEHM, A. J. Poznámky k bilanci. *Film a doba*. 1959, roč. 5, č. 4, s. 232-237.
- MALINA, Antonín. Vynález zkázy bude dokončen za 5 měsíců! *Obrana lidu*. 22. 2. 1957, s. 4.
- NAVRÁTIL, Antonín. Ve znamení Julese Vernea. *Květy*. 23. 8. 1956, č. 34, s. 10-11.
- NAVRÁTIL, Antonín. Vynález zkázy. *Film a doba*. 1958, roč. 4, č. 8-9, s. 621-623.
- Odvážný filmový pokus Karla Zemana. *Lidová demokracie*. 20. 10. 1957, roč. 13, č. 252, s. 59.
- O Vynáleze skazy a dalších plánech. Hovoríme s režisérom Karolom Zemanom. *Film a divadlo*. 14. 3. 1957, č. 5, s. 15.
- Pocta našemu filmu. *Lidová demokracie*. 17. 6. 1958, roč. 14, č. 153, s. 5.
- Režisér Karel Zeman. *Večerní Praha*. 17. 6. 1958, roč. 4, č. 140, s. 1.
- RIVAL, Peter. Z Gottwaldova do celého světa. *Film a divadlo*. 30. 6. 1959, č. 12, s. 13.
- SCHULZ, Arnošt. Československý film zvítězil v Bruselu. *Večerní Praha*. 16. 6. 1958, roč. 4, č. 139, s. 3.
- Slavnostní premiéra filmu „Vynález zkázy.“ *Filmové informace*. 2. 7. 1958, roč. 9, č. 27, s. 6.
- SVOBODA, Svatoslav. Verne očima 1958. *Mladá fronta*. 22. 6. 1958.
- TARANTOVÁ, Lydie. Československo na světové přehlídce v Mexiku. *Kino*. 20. 9. 1958, roč. 13, č. 24, s. 383.

Úspěch našeho filmu. Všechna představení v Paříži byla vyprodána. *Mladá fronta*. 3. 2. 1977.

Va. „Vynález zkázy“ v zemi kosmických raket. *Film a doba*. 1959, roč. 5, č. 11, s. 740.

V Bruselu uveden Vynález zkázy. *Večerní Praha*. 10. 6. 1958, roč. 4, č. 134, s. 3.

Velká cena K. Zemanovi. *Svobodné slovo*. 17. 6. 1958, s. 3.

Velká cena našemu filmu odevzdána. *Mladá fronta*. 17. 6. 1958, č. 143, s. 5.

Velká cena Světového filmového festivalu v Bruselu našemu filmu Karla Zemana „Vynález zkázy.“ *Mladá fronta*. 15. 6. 1958, č. 142, s. 1.

Zemanův film do našich kin. *Lidová demokracie*. 21. 6. 1958.

Získali jsme Velkou cenu. *Večerní Praha*. 26. 8. 1955, roč. 1, č. 128, s. 3.

ŽALMAN, Jan. Brusel tleská Karlu Zemanovi. *Kultura*. 26. 6. 1958, roč. 2, č. 26, s. 3.

Baron Prášil

ADAMEC, Oldřich. Baron Prášil se zpovídá... *Kino*. 23. 2. 1961, roč. 16, č. 4, s. 56-57.

ADAMEC, O. Dobrodružství Baróna Prášila na striebornom plátne. *Film a divadlo*. 14. 12. 1961, roč. 5, č. 25, s. 10-11.

ADAMEC, Oldřich. Karel Zeman natáčí Barona Prášila. *Kino*. 24. 12. 1959, roč. 14, č. 26, s. 408-409.

ADAMEC, Oldřich. Na ostrově filmové fantazie. Prášilovská dobrodružství na stříbrném plátně. *Kino*. 4. 11. 1958, roč. 13, č. 23, s. 362-363.

ADAMEC, Oldřich. Prášilovská fantazie před kamerou. Rozhovor s Karlem Zemanem. *Film a doba*. 1960, roč. 6, č. 5, s. 329-330.

Baron Prášil a další filmy. *Lidová demokracie*. 1. 9. 1962.

Baron Prášil. *Filmové informace*. 6. 1. 1965, roč. 16, č. 1, s. 16.

Baron Prášil. *Filmový přehled*. 3. 9. 1962, č. 34, s. 3-4.

BOČEK, Jaroslav. O Baronu Prášilovi hovoříme s Karlem Zemanem. *Kultura*. 18. 1. 1962, roč. 6, č. 3, titulní strana-s. 3.

BOČEK, Jaroslav. Zeman a Baron. *Kultura*. 13. 9. 1962, roč. 6, č. 37, s. 5.

BYSTROV, V. Keď Barón Prášil hovorí pravdu. *Film a divadlo*. 15. 1. 1960, roč. 4, č. 1, s. 5.

DVOŘÁK, Ivan. Tři premiéry – jenom jedna událost. *Večerní Praha*. 29. 8. 1962, roč. 8, č. 203, s. 3.

FIALA, Miloš. Fantazie života a fantazie filmu. *Květy*. 12. 4. 1962, roč. 12, č. 15, s. 17-19.

Film „Baron Prášil“ a obecnstvo. *Svobodné slovo*. 2. 3. 1962, roč. 17, č. 52, s. 1.

FRANCL, Gustav. Filmové umění a jeho cesta k životu. Dnes začíná v Košicích IV. festival československého filmu. *Lidová demokracie*. 25. 2. 1962, roč. 18, č. 48, s. 5.

GOLDSCHIEDER, František. Bravo „Baron Prášil.“ Na XV. MFF v Locarnu. *Kino*. 22. 8. 1962, roč. 17, č. 17, s. 12-13.

GOLDSCHIEDER, František. Z nových filmů. *Rudé právo*. 9. 2. 1962, roč. 42, č. 246,

s. 3.

GRYM, Pavel. Karel Zeman o svých dalších plánech. *Lidová demokracie*. 17. 2. 1962, roč. 18, č. 41, s. 5.

HOŘEJŠÍ, Jan. Münchhausenovská dobrodružství Karla Zemana. *Film a doba*. 1962, roč. 8, č. 9-10, s. 518-521.

HOŘEJŠÍ, Jan. Při příležitosti Ukradnutej vzducholode. *Film a divadlo*. 20. 6. 1967, roč. 11, č. 13, s. 8-9.

HRBAS, Jiří. Karel Zeman. Půvab chlapecké romantiky II. *Film a doba*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 72-84.

HRBAS, Jiří. Tři pozoruhodné filmy v kinech. *Práce*. 6. 9. 1962, roč. 18, č. 212, s. 5.

CHUDOMELOVÁ, Helena. Filmexport objevuje nové světy. Rozhovor s vedoucím obchodního oddělení Richardem Falbrem. *Lidová demokracie*. 19. 8. 1961, roč. 17, č. 199, s. 5.

Karel Zeman. Baron Prášil. Přístup k látce pro filmové zpracování. *Kultura*. 5. 2. 1959, roč. 3, č. 5, s. 10.

KLIMENT, Jan. Kino kritika. Baron Prášil. *Kino*. 4. 10. 1962, roč. 17, č. 20, s. 11.

Síla, která ho žene vzhůru ke hvězdám, je fantazie. A to je můj vkus. *Literární noviny*. 13. 1. 1962, roč. XI, č. 2, titulní strana a s. 8.

SINEC, Ivan. Film objevuje vesmír. *Film a divadlo*. 28. 2. 1959, č. 4, s. 13.

Úspěch prvních 14 dnů přehlídek festivalových filmů. *Filmový přehled*. 3. 9. 1962, č. 34, s. 2.

VAGADAY, Jozef. Jana Brejchová, o sebe, o filmech, o festivaloch. *Film a divadlo*. 15. 7. 1960, roč. 4, č. 13-14., nestr.

Vážně o filmovém humoru. Horníček a Kopecký o problémech, které pálí nejen je. *Lidová demokracie*. 1. 10. 1961, roč. 17, č. 236, s. 5.

Věčný fantasta. *Kino*. 4. 9. 1979, roč. 34, č. 18, s. 11.

VONDRA, Václav. Potěšující úspěch: dobrá veselohra. Po týdenní přehlídce čs. filmů. *Práce*. 15. 2. 1962, roč. 18, č. 39, s. 5.

Zemanova cesta k Baronu Prášilovi... a Miloš Kopecký o své roli. *Kultura*. 14. 6. 1962, roč. 6, č. 24, s. 3.

Bláznova kronika

Bláznova kronika. *Filmový přehled*. 16. 11. 1964, č. 44-45, s. 3-4.

BOČEK, Jaroslav. Bláznova kronika. *Kulturní tvorba*. 26. 11. 1964, roč. 2, č. 48, s. 12.

BRŠLICA, František. Prokouk v San Francisku aneb S Karlem Zemanem o vítězství Karla Zemana na sanfranciském festivalu. *Mladá fronta*. 8. 11. 1964.

Fanfán Tulipán po našem, ale... Poznámky k „Bláznově kronice“ - novému filmu Karla Zemana. *Svobodné Slovo*. 26. 11. 1964.

FRANCL, Gustav. Cesta Karla Zemana. *Film a doba*. 1. 1963, roč. 11, č. 1, s. 44-46.

HRBAS, Jiří. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 3. 1974, roč. 20, č. 3, s. 130-143.

- MĚŠŤAN, Vojtěch. Bláznova kronika. *Kino*. 19. 11. 1964, roč. 19, č. 23, s. 8-9.
- Ohlasy belgického tisku. *Filmové informace*. 9. 2. 1966, roč. 17, č. 6, s. 15-16.
- OLIVA, L. Bláznova kronika. *Rudé právo*. 17. 12. 1964, roč. 45, č. 350, s. 3.
- Příloha Filmových informací 15/65. Týden Čs. filmů ve Vídni v zrcadle rakouského tisku. *Filmové informace*. 14. 4. 1965, roč. 16, č. 15, s. 19.
- Svět filmu. *Večerní Praha*. 30. 12. 1964, roč. 10, č. 307, s. 3.
- SOELDNER, Ivan. Zeman osm a čtvrt. *Film a doba*. 11. 1963, roč. 9, č. 11, s. 583-585.
- VAGADAY, Jozef. Vavríny pre Bláznovu kroniku. *Film a divadlo*. 8. 12. 1964, roč. 8, č. 25, s. 14-15.
- VÁVRA, Otakar. Kino kritika. Bláznova kronika. *Kino*. 19. 11. 1964, roč. 19, č. 23, s. 9.
- VONDRA, Václav. Bláznova kronika Karla Zemana. Trochu úsměvů, trochu zklamání. *Práce*. 19. 11. 1964.
- Ukradená vzducholod'**
- ADAMEC, Oldřich. Šťastnou cestu za vavríny. *Kino*. 9. 3. 1967, roč. 22, č. 5, titulní strana a s. 8-9.
- ADAMEC, Oldřich. Ukradená vzducholod' nad Sorrentem. *Květy*. 1. 11. 1969, roč. 19, č. 43, s. 55.
- Co chystají režiséři? *Svobodné slovo*. 20. 7. 1965.
- Co uvidíte v dubnu v kinech. *Lidová demokracie*. 3. 4. 1967.
- GROSSOVÁ, Lída. Ukradená vzducholod'. *Pionýr*. 1966, roč. 13, č. 9.
- HOŘEJŠÍ, Jan. Při příležitosti Ukradnuté vzducholode. *Film a divadlo*. 20. 6. 1967, roč. 11, č. 13, s. 8-9.
- HOŘEJŠÍ, Jan. Ukradená vzducholod'. *Rudé právo*. 18. 5. 1967, roč. 47, č. 135, s. 5.
- HRBAS, Jiří. Půvab chlapecké romantiky III. *Film a doba*. 3. 1974, roč. 20, č. 3, s. 134-135.
- Jak jdou na odbyt filmy. Úspěšná vzducholod'. *Práce*. 11. 11. 1967.
- Kino*. 11. 8. 1966.
- KLIMENT, Jan. Osobité dílo. Karel Zeman: Uloupená vzducholod'. *Kulturní tvorba*. 15. 6. 1967.
- LENSKÝ, V. Točí se další verneovka Karla Zemana Dva roky prázdnin. *Obrana lidu*. 7. 5. 1966.
- Na festivalu v Montrealu. *Práce*. 20. 8. 1967.
- Na filmovém festivalu. *Lidová demokracie*. 23. 7. 1967.
- Natáčení filmu »Dva roky prázdnin aneb ukradená vzducholod'«. *Svobodné slovo*. 27. 6. 1966.
- Natáčení nového filmu K. Zemana. *Rudé právo*. 27. 6. 1966.
- NOŽKA, Jiří. Ukradená vzducholod'. *Svět v obrazech*. 19. 8. 1967.

Premiéra. *Lidová demokracie*. 20. 8. 1967.

Rudé právo. 20. 3. 1966.

ŘEHÁKOVÁ, Štěpánka. Fotofórum. Jitka Zelenohorská. *Kino*. 9. 1967.

SVOBODA, Svatoslav. Kinokritika. Ukradená vzducholod'. *Kino*. 4. 5. 1967, roč. 22, č. 9, s. 10.

SVOBODA, Svatoslav. Ukradená vzducholod'. *Kino*. 9. 1967.

SVOBODA, Svatoslav. Zemanův návrat k Vernovi. *Mladá fronta*. 4. 5. 1967, č. 122, s. 3.

Svobodné slovo. 31. 7. 1966.

ŠAFAŘÍKOVÁ, Dagmar. Ještě o filmech z Gottwaldova. *Práce*. 1. 6. 1967, roč. 23, č. 149, s. 5.

Ukradená vzducholod'. Fantastický barevný film na motivy románu Julesa Verna. *Filmové novinky*. 4. 1967, č. 4.

Ukradená vzducholod'. *Filmové informace*. 20. 3. 1967, č. 11.

Ukradená vzducholod'. *Lidová demokracie*. 21. 10. 1967.

Ukradená vzducholod'. *Lidová demokracie*. 25. 3. 1967.

Ukradená vzducholod'. *Lidová demokracie*. 7. 6. 1967.

Ukradená vzducholod'. *Literární noviny*. 3. 6. 1967.

Ukradená vzducholod'. *Mladá fronta*. 10. 3. 1967.

Ukradená vzducholod'. *Mladá fronta*. 19. 5. 1967.

Ukradená vzducholod'. Nový fantastický barevný film režiséra Karla Zemana. *Literární noviny*. 8. 4. 1967.

Ukradená vzducholod'. *Svět v obrazech*. 11. 2. 1967.

Úspěch Zemanova filmu. *Rudé právo*. 20. 8. 1967.

VAGADAY, Josef. Naši filmaři po návratu z Montrealu: U publika vyhrála „Ukradená vzducholod'.“ *Mladá fronta*. 23. 8. 1967.

Výrazným úspěchem. *Rudé právo*. 14. 11. 1967.

Zlatý střevíček a Makový koláč. *Lidová demokracie*. 18. 5. 1967.

Pohádky tisíce a jedné noci

Dětskýma očima. Pohádka a fantazie. *Záběr*. 6. 12. 1974, roč. 7, č. 25, s. 1.

HRBAS, Jiří. Poezie, fantazie, humor. *Rudé právo*. 13. 11. 1975.

Vzácní hosté ve filmovém studiu Barrandov. *Kino*. 5. 11. 1974, roč. 29, č. 22, s. 2.

Čarodějův učeň

Ceny a uznání. *Mladá fronta*. 6. 3. 1980.

Ceny XVI. Festivalu českých a slovenských filmů. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 5.

HOŘEJŠÍ, Jan. Čarodějův učeň a jeho mistr. *Kino*. 21. 3. 1978, roč. 33, č. 6, s. 8-9.

Kino. 24. 1. 1978, roč. 33, č. 2, s. 2.

Mezinárodní úspěch dětských filmů. *Rudé právo*. 15. 12. 1977.

Mezinárodní význam. Malá zamyšlení. *Rudé právo*. 17. 12. 1977.

Předání cen vítězům Teheránského festivalu. *Kino*. 10. 1. 1978, roč. 33, č. 1, s. 2.

STEINER, Bohumil. Dvanáctý Teherán pro naše barvy vítězný. *Kino*. 13. 12. 1977, roč. 32, č. 25, s. 12.

STEINER, Bohumil. Současnost a zítřek studia Gottwaldov. *Záběr*. 23. 9. 1977, roč. 10, č. 20, s. 1 a 6.

Teherán byl náš. *Mladá fronta*. 9. 11. 1977.

TUPÝ, Josef, ROSKI, Jan. Učedníci čarodějovi. Vyprávěnka o vysoké laťce, o lásce a fantazii, o mladých filmových tvůrcích pro mladé publikum. *Mladá fronta*. 29. 10. 1977.

Úspěch čs. filmů v Teheránu. *Zpravodaj československého filmu*. 1977, roč. 3, č. 43-44, s. 12.

Úspěch v Íránu. *Kino*. 29. 11. 1977, roč. 32, č. 24, s. 2.

Záběr. 13. 1. 1978, roč. 11, č. 2, s. 2.

Záběr. 18. 11. 1977, roč. 10, č. 24, s. 2.

Pohádka o Honzíkovi a Mařence

Básník za kamerou. *Mladá fronta*. 1. 11. 1980.

BENEŠOVÁ, Marie. Zápas o tvar. K životnímu jubileu národního umělce Karla Zemana. *Film a doba*. 12. 1980, roč. 26, č. 12, s. 665-672.

Gottwaldov '81. Festival, děti a modré nebe. *Kino*. 16. 6. 1981, roč. 36, č. 12, s. 4-5.

HOŘEJŠÍ, Jan. Vivat Zeman! *Kino*. 4. 11. 1980, roč. 35, č. 22, s. 13.

Kino zve do kina. *Kino*. 2. 12. 1980, roč. 35, č. 24, s. 5.

STEINEROVÁ, Ilona. Dílo pro radost všech. *Záběr*. 14. 11. 1980, roč. 13, č. 21, s. 1.

To nejlepší dětem. *Záběr*. 12. 6. 1981, roč. 14, č. 12, s. 1.

Záběr. 20. 11. 1980, roč. 13, č. 22, s. 2.

Nekrology

BENEŠOVÁ, Marie. Silueta Karla Zemana. *Záběr*. 1989, č. 2, s. 2.

KLIMENT, Jan. Za národním umělcem Karlem Zemanem. *Rudé právo*. 12. 4. 1989, s. 5. *Květy*. 1989, č. 18, s. 40.

PAVELKA, Zdenko. Zemřel národní umělec Karel Zeman. *Rudé právo*. 6. 4. 1989, s. 1.

Soustrast k úmrtí K. Zemana. *Rudé právo*. 7. 4. 1989, s. 1.

Zemřel Karel Zeman. *Kino*. Č. 9, s. 2.

Zemřel národní umělec Karel Zeman. *Zpravodaj čs. filmu*. 1989, č. 9., s. 23-24.

Internetové zdroje

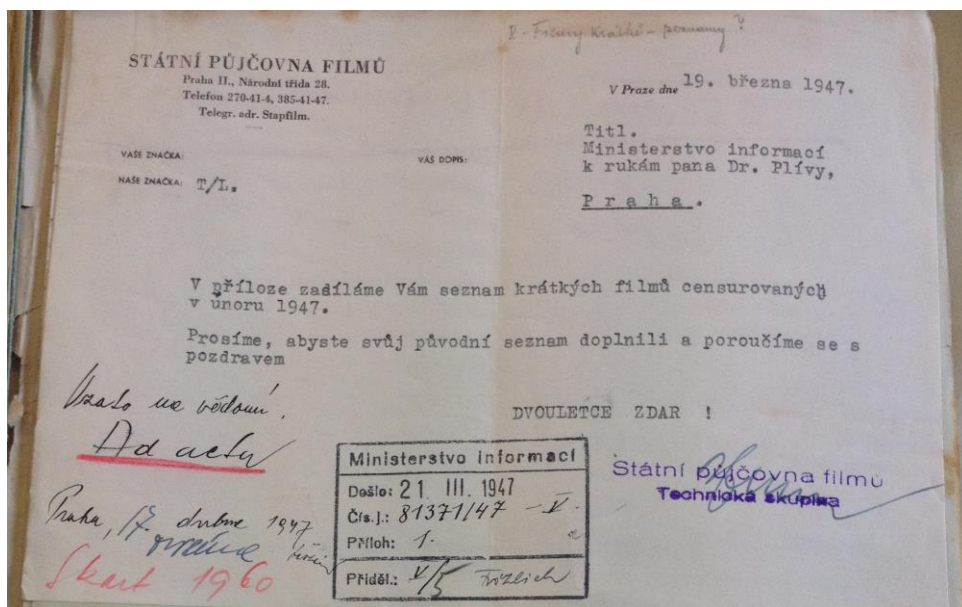
- AFIT – Ateliér Filmových triků*. [online]. [Cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/149321-afit-atelier-filmovych-triku.html>.
- Animátoři natočili scénu přesně jako Karel Zeman. *ČT 24*. [online]. 8. 6. 2016. [Cit. 3. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1030491-animatori-natocili-scenu-presne-jako-karel-zeman>.
- Baťa v datech* [online]. [Cit. 6. 2. 2016]. Dostupné z: <http://batova-vila.cz/bata-v-datech/>.
- Felix the Cat*. [online]. [Cit. 1. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.felixthecat.com/history.html>.
- Historie filmové tvorby na Barrandově*. [online]. [Cit. 13. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.barrandov.cz/clanek/historie/>.
- Historie Národního filmového archivu*. [online]. [Cit. 14. 2. 2016]. Dostupné z: <http://nfa.cz/cz/o-nas/historie/>.
- SPÁČILOVÁ, Mirka. Rok 2010 je rokem Karla Zemana, tvůrce, jehož ctil i Spielberg. *iDNES.cz*. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/rok-2010-je-rokem-karla-zemana-tvurce-jehoz-ctil-i-spielberg-pzm-/filmvideo.aspx?c=A100103_194231_filmvideo_tt.
- WELLNER-POSPÍŠIL, Michael. *Le Méliès tchèque*. Festival international du film de la Rochelle. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.festival-larochelle.org/festival-2002/karel-zeman>.
- WILLOUGHBY, Ian. Karel Zeman's work inspirational, says director Tim Burton on eve of Prague art show. *Český rozhlas – Rádio Praha*. [online]. [Cit. 19. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/en/section/curraffrs/karel-zemans-work-inspirational-says-director-tim-burton-on-eve-of-prague-art-show>.
- „Zdeněk Burian inspiroval japonskou Godzillu. Zřejmě to netušil.“ *Lidovky.cz*. 11. 2. 2015. [online]. [Cit. 9. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/jester-zdenka-buriana-byl-predlohou-pro-japonskou-godzzilu-plc-/lide.aspx?c=A150210_222959_lide_sho.

Filmy

- Filmový dobrodruh Karel Zeman*. [film]. Režie Tomáš HODAN. Česko, 2015.
- Goebbels: Mistr propagandy*. [film]. Režie Laurence, REES. Velká Británie, 1992.
- Karel Zeman dětem, 1980*. [online]. [Cit. 9. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=taHn1tJYA48>.
- Karel Zeman 1949 Inspirace*. [online] [Cit. 2016-28-3] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=tE5PMFXBARg>.
- Kouzelný svět Karla Zemana* [film]. Režie Zdeněk ROZKOPAL. Československo, 1962. 15 min.
- Křeslo pro hosta* [talk-show]. Režie Jan ZELENKA. Moderuje Zdena VAŘECHOVÁ. Československá televize, 22. 3. 1986. IDEC: 286 430 31388.

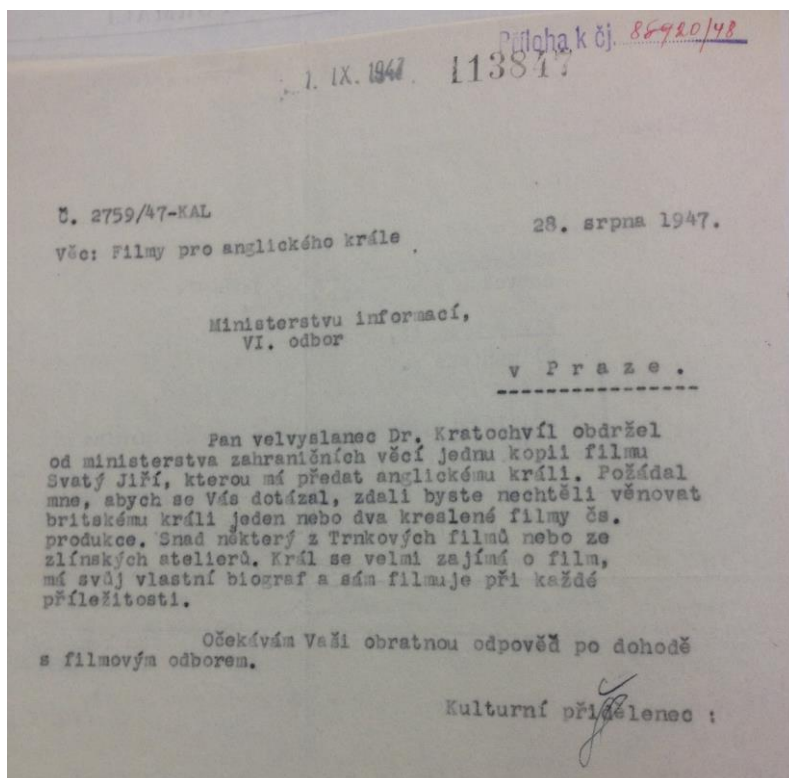
Obrazové přílohy

Příloha č. 1: Dopis Státní půjčovny filmů Ministerstvu informací.

Zdroj: Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 180-181.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 2. Dopis kulturního přidělence Velvyslanectví Československé republiky v Londýně z 28. 8 1947.

Zdroj: Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 172, příloha k č. j. 85920/48.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 3. Dopis Josefa Pecháčka z Ministerstva zahraničních věcí Ministerstvu informací z 11. 11. 1947.

Dne 4. září t.r. předložil VI. odbor zdejším odboru k rozhodnutí návrh kulturního přídelence ministerstva informací v Londýně, aby V. odbor min.inf. venoval anglickému králi jedna nebo dva čs. krasné filmy.

Návrh byl dne 16. září 1947 projednán při poradě Ústředny pro propagaci filmů v zahraničí a bylo rozhodnuto, že ministerstvo zahraničních věcí dá pro tento účel jednu kopii filmu Pěrák a SS, ministerstvo vnitř. obchodu jednu kopii filmu Barokní Praha a Svatý Jiří a V. odbor ministerstva informací jednu kopii filmu Vzpouza hraček a jednu kopii filmu Pan Prokouk ouřaduje. ~~257~~

Zaslání objednávků Krátkému filmu bylo odloženo do doby, až přijde odpověď čs. velvyslanectví v Londýně, jsou-li vhodnější kopie 35 mm nebo 16 mm.

Dne 11. listopadu 1947 oznámilo ministerstvo zahraničních věcí, že podle sdělení velvyslanectví je nutno zaslat pro krále kopie ~~35~~ 16 mm.

Pošle sdělení ředitele Kohouta z Krátkého filmu činil by náklad na pořízení
jedné 16 mm kopie filmu Vzpouza hraček s angl. tit. a
jedné 16 mm kopie filmu Pan Prokouk ouřaduje s angl. tit.
cca. 2.350 Kčs.

Postupuje se odd. V/1 dru Fárkovi k dalšímu opatření a provedení objednávky.

Praha, dne 11. listopadu 1947

Muz *Muz*
11/17

Návrh pro správní sbor.

Ministerstvo informací ~~zdejší odbor~~ ^{sděluje} ~~ministerstvu filmové distribuce~~ ^{ministerstvu filmové distribuce} ~~další souhlas k uvoznění předpokládané částky 2.350 Kčs z úvěru rozpočtu na rok 1947 u kap. 11, tit. 6, pol. 105, jež by po objednávce a dojití dštu byla zaplácena Krátkému filmu.~~

V Praze dne 11. listopadu 1947.

Muz

Zdroj: Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 172, příloha k č. j. 85928/48.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 4. Příklad předání kopií filmů ministerstvu zahraničních věcí v Londýně. Dopis zahraničního technického referátu Československého státního filmu ministerstvu informací a osvěty z 28. 12. 1948.

ČESKOSLOVENSKÝ STÁTNÍ FILM
DISTRIBUCE
ROZDĚLOVNA FILMŮ

Praha, 28. prosince 1948.

zahraniční technický referát

ZT-Mk

Titl.
Ministerstvo informací a osvěty,
k rukám paní Fialové,
Praha 11,
Klimentská 6.

Oznamujeme Vám, že jsme dle Vašeho příkazu ze dne 23. 12. 48, č. 88.104/83-V/4 předali ministerstvu zahraničních věcí pro Londýn kopie 16 mm - anglická verze filmů:

Dřevo jde s hor
Jindřichův Hradec
Herecké mládí
Nevíme čne
Pan Prokouk filmuje
Pražský hrad
Poklady z hlubin staletí
Radostná práce
Pod holým nebem
Zima v Československu
Ta malá neznámá země

Kopii filmu Zidé v Československu nemáme na skladě. Druhou kopii filmu Ta malá neznámá země jsme po dohodě s paní Fialovou neodslali z toho důvodu, že máme na skladě pouze dvě kopie, které jsou z informačního kina Letiště Ruzyně poškozeny vadným projektořem a dle zprávy operátora, p. Váňi nejsou schopny promítání.

Prosíme, abyste vzali tuto naši zprávu laskavě na vědomí a jsme

Zapamováno v kartotek.
Ad. veta.
Praha, dne 7. ledna 49

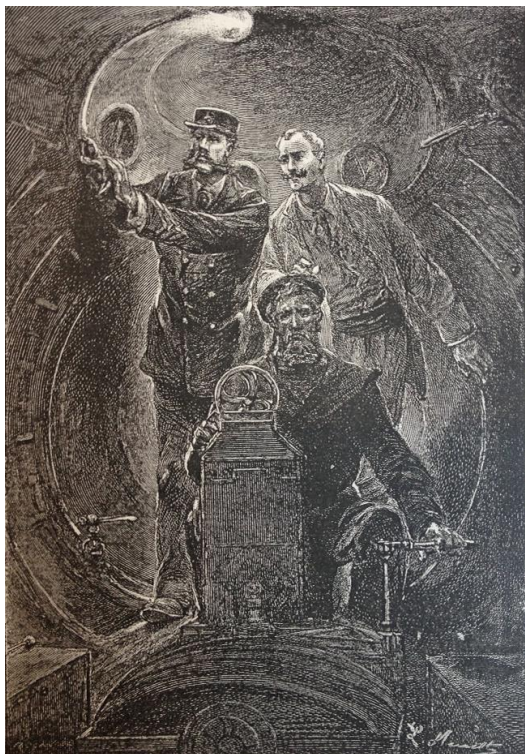
Muz

s přátelským pozdravem
ČESKOSLOVENSKÝ STÁTNÍ FILM
DISTRIBUCE
ROZDĚLOVNA FILMŮ

K. Fischer M. Ríha
Fialová
Ministerstvo informací a osvěty
28. XII 1948

Zdroj: Národní archiv v Praze, fond Ministerstva informací, kart. č. 172.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 5. Srovnání dvou původních ilustrací Léona Benneta s podobnými záběry ze Zemanova filmu *Vynález zkázy*.

Zdroj: VERNE, Jules. *Vynález zkázy*. 1. vyd. Břest: Nakladatelství Josef Vybíral, 2013. 200 s. Edice Svět Julese Verna. ISBN: 859-4-315-0256-2.

Vynález zkázy. [film] Režie Karel ZEMAN. Československo, 1958. První snímek v čase 1:04:58, druhý snímek v čase 1:05:47.

Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 6. Kontroverzí záběr hodin s orlicí z filmu *Vynález zkázy*.

Zdroj: Muzeum Karla Zemana. [online]. [Cit. 6. 8. 2016]. Dostupné z <http://www.muzeumkarlazemana.cz/cz/cistime-svet-fantazie/pro-media>.
Zpracování: autorka diplomové práce.

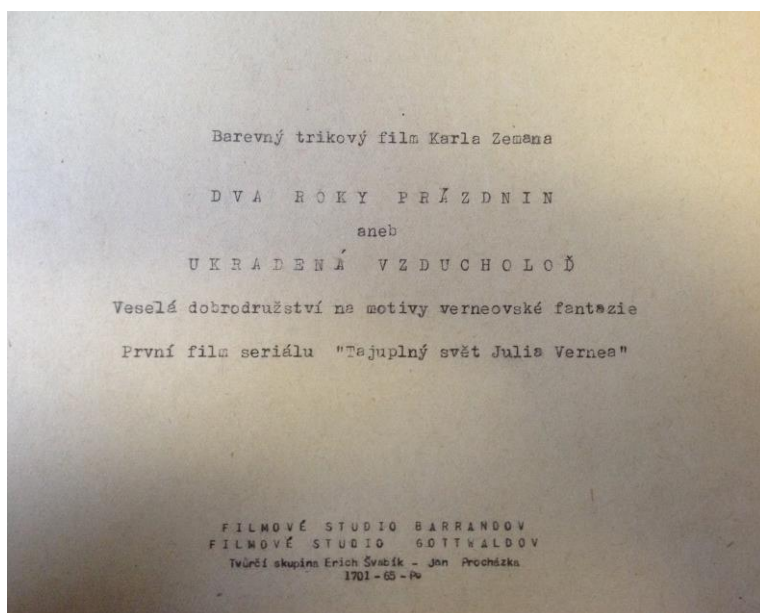
Příloha č. 7. Výrobní zpráva filmu *Bláznova kronika*.

V ý r o b n í z p r á v a	
" BLÁZNOVA KRONIKA " / Dva mucketyři / - 12040	
černobílý - rozšířený formát - světelný záznam	
Tvářící skupina:	Bohumil Šmída - Ladislav Fikar
Vědecká výroba:	Josef Ouzký
Režisér:	Karel Zeman
Kameraman:	Václav Huňka
Architekt:	Zdeněk Rozkopal
Mistr zvuku:	Roman Hložek
Střihací:	Miloslav Hájek
Maskér:	Rudolf Hammer
Rozpočet nákladů:	Kčs 4,700,000,--
Skutečné náklady do 31.7.64:	Kčs 5,136,700,02
Náklady v casích:	Kčs 4,971,322,03
Výrobní doba celkem:	<u>plán:</u> 412 <u>skutečnost:</u> 398
z toho: přípr.období	87 126
natáčecí období	233 296
dokončovací období	92 136
Počet filmovacích dnů:	85 100
atelier	37 49
exterior	48 51
Denní užitá metráž:	33,7 24,1
Denní užitá metráž vč. exter. rezervy /26/ a strát.dnů /3/	23,6 18,9
	<u>plán:</u> <u>skutečnosti:</u>
Spotřeba neg. obrasu	36,540 m 42.479 m
Spotřeba M3 zvuku	2.804 m 4.797 m
Spotřeba M3 pásky	60,000 m 36.901 m
Přesčasové hodiny:	
osvětlovači	1.288 hod.
stavba	635 hod.
svukací	101 hod.
Termín I. kopie:	12.4.1964 29.9.1964
Délka I.kopie:	2.804 m 2.360 m

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: Bláznova kronika, Výrobní zpráva.

Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 8. První strana dobové režijní knihy filmu *Ukradená vzducholod'*.

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: *Ukradená vzducholod'*, Režijní kniha.

Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 9. Dobová režijní kniha filmu *Ukradená vzducholod'* s popisem jednotlivých míst natáčení.

XIV.

STAVĚNÝ EXTERIÉR PRAHA			
	š. obrázku	záběhy	metry
Výstaviště 1. /Balon a tanečníci/	- 9	12 /137-128/	25
	15	4 /176-179/	16
	17	3 /191-193/	25
Výstaviště 5. /Pindajova vzducholod'/	- 14	10 /165-172/	51
	18	48 /201-248/	143
Výstaviště 6. Husi stádky - hradci/	- 16	6 /161-166/	20
Horizont - prvněškolovní	- 34	2 /356-357/	10
ITP - vringotkou	- 69	4 /598-601/	8

STAVĚNÝ EXTERIÉR GOTTWALDOV-PHYŠTÁK			
Cetřov - tábořiště 1.	- 43	3 /421-423/	7
Cetřov - Josefko	- 45	6 /458-463/	18
Cetřov - sdliv	- 53	3 /499-501/	8
	89	8 /726-732/	26
	91	25 /741-765/	85
	93	24 /779-802/	80
Cetřov - skalnatý útes	- 46	1 /464/	6
Legna - varhany	- 60	2 /548-549/	4
	62	10 /552-561/	25
	79	4 /638-641/	9

XV.

	č. obrázku	záběry	metry
Šumav - lok	- 82	1 /661/	3
	84	2 /667-668/	6
	85	2 /672-674/	6
	86	2 /687-688/	6
	88	2 /714-715/	6
	99	3 /805-808/	10
	100	3 /825-827/	8
	102	4 /835-842/	10
Hledina oceánu - Neutilus	- 92	6 /770-775/	30
Hledina rofa - skalní výběžek	- 94	3 /803-805/	7
Hledina s člunem /bez sestřelů 1/	- 105 A	2 /855A-855B/	

S T A V Ě N Ý E X T E R I E R G O T T W A L D O V - K U D L O V			
Hledina rofa - H23M	- 39	1 /396/	4
Ostrov - místo přistání	- 41	7 /404-410/	14
Ostrov - tábořiště 1.	- 43	5 /423-427/	17
	50	3 /468-490/	15
Ostrov - džungle	- 44	2B /428-455/	60
Ostrov - skalnatý útes	- 46	2 /465-466/	10

XVI.

	č. obrázku	záběry	metry
Ostrov - náhorní rovina	- 47	4 /467-47/	20
	52	2 /494-495/	2
	57	3 /531-533/	7
	63	2 /643-644/	6
	67	5 /698-703/	30
Jaskyně - D2C	- 49	2 /475-476/	8
Ostrov - tábořiště 2 /hospodářství/	- 56	15 /516-530/	34
Ostrov - skály nedaleko břehu	- 90	7 /734-742/	30
Hledina s člunem /úrodná expozice - obzov bez sestřelů/	- 105 A	2 /855A-855B/	
Česká krajina - Hrušice /Z14/	- 112	10 /829-901/	33

S T A V Ě N Ý E X T E R I E R G O T T W A L D O V - Z O O L E Š ň Á			
Ostrov - tábořiště 2. - hospodářství /úrodná expozice - zvířata/	- 56	15 /516-530/	34

I.

obrazů	112		
záběrů	919		
metrů	2720		

Filmové studio Praha-Barrandov		Filmové studio Gottwaldov	
hraně část jednoduchá	záb: 275 metrů: 865	triková část jednoduchá	záb: 190 metrů: 456
hraně část kočinovaná	záb: 454 metrů: 1397	triková část kočinovaná	záb: 454 metrů: 1397
hraně část	záb: 729 metrů: 2282	triková část	záb: 644 metrů: 1653
-----			
c e l k e s :			
záběra 1373 metrů 4315			
další expozice metrů 400			
UHITÁ část sestřelů : 4535			

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: Ukradená vzducholoď, Režijní kniha.

Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 11. Návrh pro výplatu honoráře pro Máňu Pospíšilovou (matku dětského herce Michala Pospíšila) za opatrování dětí během dotáček filmu *Ukradená vzducholod'* v Itálii v roce 1967.

Dohoda o pracovní činnosti

uzavřena mezi Filmovým studiem Barrandov, zastoupeným vedením výroby filmu "Ukradená vzducholod'" (1967) a Máňou Pospíšilovou (Máňa Janáček) Praha 1 (dále jen zprostředk) na straně druhé, bytem Klimentův št., Praha 1.

Průběh pracovní činnosti

Pracovní smlouva

LMOVÉ STUDIO BARRANDOV Návrh na výplatu honoráře **Praha 1** 3180/17004

Pracovní a pozice: **Pospíšilová Máňa** Adresa: **Klimentův št., Praha 1**

Za: **opatrování dětí filmu "Ukradená vzducholod'"** Celková částka: **570.-**

1967 - prodloužení smlouvy o práci částka výplatu: **-**

polní smlouvy ze dne **3. dubna 1967** částka k výplatě: **570.-**

práce odezvána dne **14. května 1967** zbylá: **-**

a schválena **Veřejněspr. Gajthasler** dne **14.5.1967** Zahrnuje do výplaty částky za odměnu: **190**

Výplata výše jmenovanému **Kčs. 570.-** prosta: **-**

spisovou část honoráře: **-** úvaha: **-**

stavy: **příspěvek na zdravotní pojištění** Práce trvá: **6. - 14.5.1967**

Datum: **Pracovní pohotovost** Práce trvá: **6. - 14.5.1967**

Míst: **pokladna** Práce trvá: **6. - 14.5.1967**

V Praze dne **27.6.1967** Práce trvá: **6. - 14.5.1967**

průběh pracovní činnosti

Součástí této dohody jsou: a) písemné prohlášení rodičů výše uvedených dětí, že souhlasí s jejich svěřením pracovníkovi, b) písemné lékařské vyšetření o zdravotním stavu pracovníka a dětí.

Tyto doklady budou uloženy ve štábu.

Tato dohoda nahradí platnosti podpisů obou stran.

V Praze dne **3. dubna 1967**

FSB odd. P. M. T. S. 1. 11. 67

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: *Ukradená vzducholod'*, Návrh na výplatu honoráře.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 12. Výrobní list filmu *Ukradená vzducholod'*.

LMOVÉ STUDIO BARRANDOV V Praze dne **23.11.1965**

VÝROBNÍ LIST

Film: **UKRADENÁ VZDUCHOLOD'** č. **15 030**

Pracovní název filmu	Dva rubý přístěhla	Množství kopie	2. 400 k
Rok výroby	1965	Počet otisků	5
Charakter filmu	dětský	Žánrový záměr	optický
Formát filmu-system	režisérský	Verze	čistá
Barva filmu	barvný		

Uplatnění schváleno dne	23. 4. 1965	Rozpočet v Kčs	4. 104. 000.-
Tech. schváleno dne	---	Rozpočet schváleno dne	7. 11. 1965
Přijetí práce schváleno dne	15. VI. 1965	Rozpočet v Kčs pro úpravu	---
První filmová den	12. VIII. 1965	Úprava schválena dne	---
Poslední filmová den	27. V. 1965		
1. kopie vyrobena dne	23. XI. 1965		

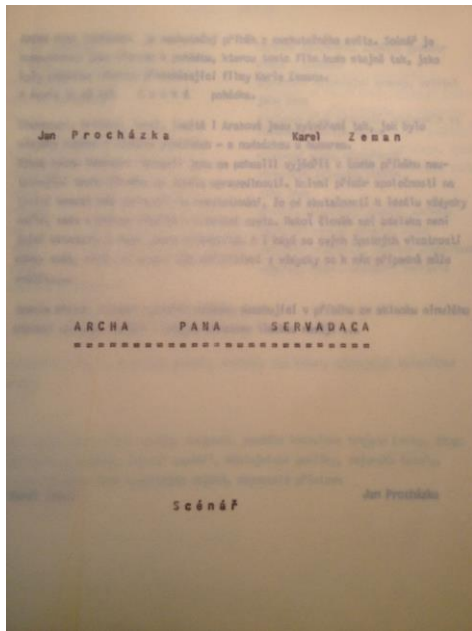
vedoucí výroby: **J. Gajthasler** vedoucí výroby skupiny: **J. Gajthasler**

Kopie předána UPF dne	23. 11. 1965	dodací listem č. s	20267
Průběh výroby předána UPF dne	23. 11. 1965	dodací listem č. s	20268
Film schváleno dne MTD odd. G	23. 11. 1965	číslo a podpis MTD	311-60-281

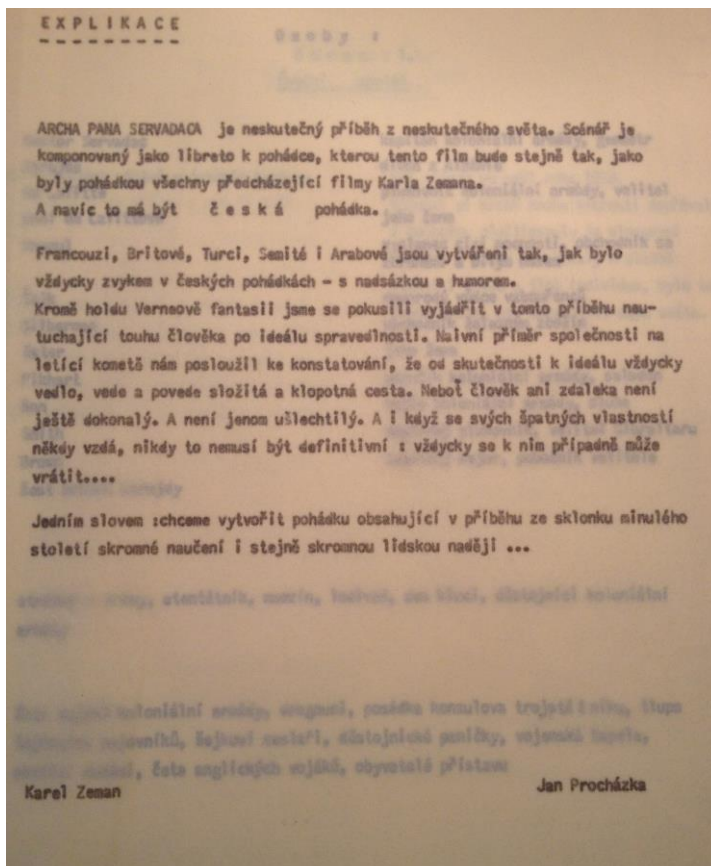
vedení FSB: **J. Gajthasler** vedení UPF: **J. Gajthasler**

vedení OS ČSFR: **J. Gajthasler**

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: *Ukradená vzducholod'*, Výrobní list.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 13. Titulní strana dobového scénáře filmu *Na kometě*.

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: Na kometě, Scénář.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 14. Anotace Karla Zemana a Jana Procházky v úvodu scénáře k filmu *Na kometě*.

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: Na kometě, Scénář.
Zpracování: autorka diplomové práce.

Příloha č. 17. Konečné vyúčtování nákladů filmu *Na kometě* k 31. 7. 1971.

F I L M "NA KOMETĚ" (Archa pana Servácova)		číslo 17095		
Konečné vyúčtování nákladů k 31.7.1971				
řada katalogizace vzorce	rozpočet nákladů /v celých Kčs/	skutečné náklady	předpoklad dalších nákladů	
1	Literární scénář	84,000,000	83,773,000	53,8
	a/ mzdy ved. tvůr. prac.	408,000,000	374,519,000	2,500,000
	b/ mzdy asist. čl. štábu	733,000,000	595,631,000	700,000
	c/ mzdy výpomocí	31,000,000	100,943,000	=
2	= Mzdy her. čl. výř. štábu /rozpoč. zaskruhl./	1,162,000,000	1,024,093,000	3,200,000
	a/ hud. sklad., paradi	160,000,000	140,724,000	46,7
	b/ externí herci	417,000,000	200,713,000	2,95,8
	c/ vlastní herci	15,000,000	72,829,000	46,8
	d/ kempars	165,000,000	108,855,200	=
	= Hranice ext. prac. /rozpoč. zaskruhl./	757,000,000	523,121,222	523,1
3	a/ negativ obrazu	80,000,000	110,317,900	=
	b/ negativ zvuku	3,000,000	2,822,250	=
	c/ neg. páska	5,000,000	16,652,077	=
	d/ negat. fotomateriál = filmový materiál /rozpoč. zaskruhl./	138,000,000	130,854,720	13,8
4	Ostatní materiál	19,600,000	20,943,377	20,9
	a/ stavby v ateliéru	802,000,000	603,941,800	20,9
	b/ stavby v exteriéru	397,600,000	169,637,060	16,6
5	= Stavby /rozpoč. zaskruhl./	999,600,000	769,778,660	769,8
	a/ služby osvětlovacích	359,200,000	245,769,000	=
	b/ nájem osvětlovacích	99,000,000	137,967,000	=
	c/ nájem pohybl. zařiz.	56,000,000	17,874,000	=
	d/ nájem kamery	78,000,000	82,748,000	=
	e/ pohonné hmoty	8,000,000	300,000	=
	f/ uhliky, žárovky, mat.	13,000,000	6,120,600	=
	g/ nájem, etap. stal. hal	416,000,000	372,557,000	372,3
	h/ nájem trik. a tel.	=	1,728,000	=
	= Osvětlo. techn. služby /rozpoč. zaskruhl./	1,031,200,000	985,090,600	985,1
6	a/ elektr. en. v ateliéru	28,500,000	67,183,000	=
	b/ elektr. en. v ext. ar.	=	=	=
	= Elektrická energie /rozpoč. zaskruhl./	28,500,000	67,183,000	67,2
7	a/ obsluha zvuk. zařiz.	93,000,000	82,099,500	=
	b/ nájem zvuk. zařiz.	105,000,000	108,557,900	=
	= Zvukový záznam /rozpoč. zaskruhl./	198,000,000	190,657,400	190,6

řada katalogizace vzorce	rozpočet nákladů /v celých Kčs/	skutečné náklady	předpoklad dalších nákladů	
10	a/ služby trik. a tel.	12,000,000	963,500	=
	b/ služby ostatní	=	=	=
	= Triky /rozpoč. zaskruhl./	12,000,000	963,500	9,1
11	a/ velání neg. obr. a zv.	18,000,000	21,815,090	=
	b/ kopírování obr. a zv.	22,000,000	32,192,680	=
	c/ kombinování kopie	52,000,000	31,127,090	=
	d/ střížba negativu	14,000,000	25,147,214	=
	e/ fotopřes	5,000,000	3,058,570	=
	= Laboratorní práce /rozpoč. zaskruhl./	111,000,000	113,270,724	113,3
12	a/ služby Flisy	82,500,000	119,898,140	=
	b/ služby ostatní	=	=	=
	= Hudba /rozpoč. zaskruhl./	82,500,000	119,898,140	119,9
13	a/ vlastní osobní doprava	23,000,000	147,315,390	=
	b/ vlastní nákladní doprava	93,000,000	102,445,800	=
	c/ vlastní autokary	90,000,000	73,399,100	=
	d/ najatá osobní doprava	30,000,000	62,689,580	=
	e/ najatá nákladní doprava	20,000,000	29,326,650	=
	f/ najaté autokary	20,000,000	1,108,000	=
	g/ cestovné	25,000,000	69,315,300	=
	h/ str. necl. tuz. prac.	289,000,000	412,713,000	=
	i/ stravnec. zahr. prac.	=	=	=
	= Doprava /rozpoč. zaskruhl./	660,000,000	912,002,730	912,1
14	a-c/ cestjny	210,000,000	326,641,440	=
	d-g/ rekvizity	220,000,000	296,539,530	=
	h/ masky, vlas. oprava	20,000,000	12,144,250	=
	= Výprava /rozpoč. zaskruhl./	450,000,000	635,325,220	635,3
15	Nájem, náhrady, služby	261,000,000	439,022,670	=
16	Výrební ražba	1,055,600,000	918,452,000	3,200,000
	= Depozit	7,050,000,000	6,940,685,730	6,940,6
S O U Č E T				
/schválený rozpočet/		7,050,000,000	6,940,685,730	6,940,6
Konečné náklady /vč. předpokládaných/			6,947,085,730	6,947,1
Rozdíl proti schválenému rozpočtu		úspora	102,914,270	=
		překračení	=	=
Datum 16.8.1971				
Ověření účtárny		vedoucí výroby	zást. ved. výř. pro hospod.	

Zdroj: Barrandov Studio a.s., archiv, sbírka Scénáře a produkční dokumenty, Film: Na kometě.
Zpracování: autorka diplomové práce.